

Τ.Ε. Ι ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ: ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

**«Η ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ,ΣΤΗ ΣΧΟΛΙΚΗ
ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΕΦΗΒΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ :ΑΙΤΙΑ, ΜΟΡΦΕΣ ΚΑΙ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ»**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:

ΚΗΤΤΑ ΔΗΜΗΤΡΑ

ΚΟΥΤΣΙΚΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

ΤΖΟΥΒΙΣΤΑ ΜΑΡΙΝΑ

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: ΖΕΡΒΑΣ ΚΩΝ/ΝΟΣ

ΠΑΤΡΑ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2012

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Ευχαριστίες.....	σελ.1
------------------	-------

Κεφάλαιο I

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Εισαγωγή.....	σελ.2-3
1.2 Περίληψη.....	σελ.4-5
1.3 Ιστορική αναδρομή.....	σελ.6-9
1.4 Ορισμοί όρων.....	σελ.10-17
1.5 Διαφορά παραβατικότητας και εγκληματικότητας.....	σελ.18

Κεφάλαιο II

ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

2.1 Η προσχολική ηλικία.....	σελ.19-20
2.2 Η σχολική ηλικία.....	σελ.21
2.3 Η εφηβική ηλικία.....	σελ.22

Κεφάλαιο III

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑ

3.1 Αιτιολογικοί παράγοντες παραβατικής/ αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην προσχολική ηλικία.....	σελ.23
3.1.2 Οικογενειακό περιβάλλον.....	σελ.24
3.1.3 Οικογένεια και η σημασία της.....	σελ.24-25
3.1.4 Αρνητικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και ψυχικές αποκλίσεις των γονέων.....	σελ.25-26
3.1.5 Συγκρούσεις μεταξύ των γονέων και ελλιπής οικογένεια.....	σελ.26-27
3.1.6 Η εργαζόμενη μητέρα.....	σελ.27
3.2 Κοινωνικό περιβάλλον.....	σελ.27-28
3.2.1 Νηπιαγωγείο- παρέες συνομήλικων.....	σελ.29
3.2.2 Τηλεόραση.....	σελ.30
3.3 Άλλοι παράγοντες.....	σελ.31
3.3.1 Ελαφρές εγκεφαλοπάθειες.....	σελ.31
3.4 Αιτιολογικοί παράγοντες παραβατικής/ αποκλίνουσας συμπεριφοράς στη σχολική ηλικία.....	σελ.32

3.4.1 Εσωτερικοί ή ενδογενείς παράγοντες.....	σελ.32-33
3.5 Περιβαλλοντικοί ή εξωγενείς παράγοντες.....	σελ.34
3.5.1 Οικογενειακό περιβάλλον.....	σελ.34-37
3.5.2 Σχολικό περιβάλλον.....	σελ.37-39
3.5.3 Κοινωνικό περιβάλλον.....	σελ.39
3.5.4 Φιλικές παρέες- συμμορίες.....	σελ.39-40
3.5.5 Η ζωή στη σύγχρονη πόλη	σελ.40-41
3.5.6 Μετανάστευση.....	σελ.41-42
3.5.7 Μέσα Μαζικής Ενημερώσεις-Διαδίκτυο-Βιντεοπαιχνίδια.....	σελ.42
3.6 Άλλοι παράγοντες.....	σελ.43
3.6.1 Φυσικό περιβάλλον και ηλεκτρομαγνητικά πεδία.....	σελ.43
3.7 Αιτιολογικοί παράγοντες της παραβατικής/ αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβική ηλικία.....	σελ.44
3.7.1 Ατομικοί παράγοντες.....	σελ.44
3.8 Οικογενειακοί παράγοντες.....	σελ.45-47
3.9 Σχολικοί παράγοντες.....	σελ.48-50
3.10 Κοινωνικοί παράγοντες.....	σελ.51
3.10.1 Συνομήλικοι- Συμμορίες.....	σελ.51
3.10.2 ΜΜΕ.....	σελ.52
3.10.3 Κοινωνικές αλλαγές.....	σελ.52-53
3.10.4 Οικονομικοί παράγοντες.....	σελ.53-54
3.10.5 Μετανάστευση.....	σελ.54-55

Κεφάλαιο IV

ΜΟΡΦΕΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑ

4.1 Μορφές παραβατικής /αποκλίνουσας συμπεριφοράς στη προσχολική ηλικία.....	σελ.56
4.1.1 Διαταραχές της συμπεριφοράς οργανικού τύπου.....	σελ.56-57
4.1.2 Διαταραχές του χαρακτήρα ή της συμπεριφοράς αντικοινωνικού τύπου.....	σελ.57-58
4.1.3 Συναισθηματικές διαταραχές.....	σελ.59
4.1.4 Προβλήματα προσαρμογής των παιδιών στο σχολείο.....	σελ.59-61

4.2 Μορφές παραβατικής /αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην σχολική ηλικία	σελ.62
4.2.1 Σχολικός εκφοβισμός (Bullying)	σελ.62-64
4.2.2 Οργανωμένο έγκλημα	σελ.65
4.2.3 Κλοπή	σελ.65-66
4.2.4 Βία στα γήπεδα	σελ.66-67
4.2.5 Διαγνωστικά κριτήρια κατά DSM-IV για τη διαταραχή διαγωγής	σελ.67-69
4.3 Μορφές παραβατικής /αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβική ηλικία	σελ.70
4.3.1 Φυγή από το σπίτι ή το σχολείο	σελ.70-72
4.3.2 Βία στο σχολείο	σελ.72-74
4.3.3 Χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών	σελ.74
4.3.4 Αλκοόλ	σελ.75
4.3.5 Ναρκωτικά	σελ.76
4.3.6 Ηλεκτρονική παραβίαση αρχείων	σελ.77
4.3.7 Συμμορίες	σελ.77
4.3.8 Ομαδικός βιασμός	σελ.78
4.3.9 Χουλιγκανισμός	σελ.78
4.3.10 Βανδαλισμοί	σελ.79
4.3.11 Κλοπές	σελ.79

Κεφάλαιο V

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ	σελ.80
5.1 Η οικογένεια	σελ.81-84
5.2 Το σχολείο	σελ.85-89
5.3 Συμβουλευτική παρέμβαση	σελ.90-92
5.4 Υπουργείο Δικαιοσύνης- Διεύθυνση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων	σελ.93-94
5.4.1 Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (ΕΠΑ)	σελ.94-95
5.4.2 Δικαστής ανηλίκων- Εισαγγελέας	σελ.96-97
5.4.3 Αστυνομία	σελ.97-98
5.4.4 Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων	σελ.98-99

5.4.5 Ιδρύματα Αγωγής.....	σελ.100-101
5.4.6 Ιατρικό μοντέλο αντιμετώπισης.....	σελ.101-102

Κεφάλαιο VI

ΝΕΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

6.1 Παρέμβαση από το κράτος.....	σελ.103
6.2 Μέθοδοι βραχείας μεταχείρισης.....	σελ.104
6.3 Έλεγχος DNA.....	σελ.104
6.4 Ηλεκτρονική παρακολούθηση.....	σελ.105
6.5 Τροποποίηση συμπεριφοράς με φαρμακευτικές ουσίες.....	σελ.106
6.6 Τροποποίηση σε ειδικούς χώρους.....	σελ.107
6.7 Τροποποίηση σε ανοιχτό περιβάλλον.....	σελ.108
6.8 Παρέμβαση από κοινωνικές ομάδες.....	σελ.108
6.9 Προγράμματα περιστασιακής πρόληψης.....	σελ.109
6.9.1 Αυτοπροστασία.....	σελ.109-110
6.9.2 Προγράμματα περιβαλλοντικού σχεδιασμού.....	σελ.110-111

Κεφάλαιο VII

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού στην παραβατική/ αποκλίνουσα συμπεριφορά.....	σελ.112-117
---	-------------

Κεφάλαιο VIII

Συμπεράσματα- Προτάσεις.....	σελ.118-122
Βιβλιογραφία.....	σελ.123-129
Παραρτήματα.....	σελ.130-132
Υπομνημα.....	σελ.133-136

Ευχαριστίες

Θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε θερμά τον υπεύθυνο καθηγητή μας κ. Ζέρβα Κων/νο για την βοήθεια που μας προσέφερε για την ολοκλήρωση της πτυχιακής μας αλλά και των σπουδών μας καθώς η πτυχιακή εργασία είναι το τελευταίο κομμάτι της σπουδαστικής μας πορείας. Ακόμη θα θέλαμε να ευχαριστήσουμε το οικογενειακό μας περιβάλλον το οποίο μας στάθηκε και μας βοήθησε με το δικό του τρόπο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Μας γεννήθηκαν κάποια ερωτήματα σχετικά με την αποκλίνουσα συμπεριφορά τα οποία προσπαθήσαμε μέσα από την βιβλιογραφική μας ανασκόπηση να τα απαντήσουμε. Ερωτήματα του τύπου τι είναι αποκλίνουσα συμπεριφορά? ποιές οι μορφές της ανάλογα με την ηλικία?

Η αποκλίνουσα συμπεριφορά και κυρίως η επιθετικότητα έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις στις μέρες μας σε όλο τον κόσμο. Υπάρχει από τότε που υπάρχει ο άνθρωπος και εκδηλώνεται με διάφορους τρόπους ανάλογα με την ηλικία, τα κίνητρα και τον σκοπό που επιδιώκει.

Σε κάθε περίπτωση η επιθετική συμπεριφορά εμπεριέχει εχθρική διάθεση και συνοδεύεται από αρνητικά συναισθήματα. Η συχνότητα και η ένταση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς είναι μικρότερη στα κορίτσια σε σύγκριση με τα αγόρια.(Χρηστάκης, 2006)

Πολλές φορές μιλάμε για την επιθετικότητα των παιδιών που παρουσιάζεται στα σχολεία, στη γειτονιά, στην κοινωνία, μέσα στο ίδιο το σπίτι. Από αυτές τις φορές τις περισσότερες στην αρχή αδιαφορούμε και στην συνέχεια καταδικάζουμε, χωρίς πρώτα να ελέγξουμε εάν για αυτή την αποκλίνουσα συμπεριφορά ευθύνεται το εκπαιδευτικό σύστημα και η κοινωνική δομή μέσα στην οποία ζει το παιδί.(Κουντούρης, 2006)

Ένα είναι το γεγονός που δεν μπορεί να αμφισβητηθεί όμως η παραβατικότητα των ανηλίκων που αποτελεί ένα κοινωνικό φαινόμενο που έχει πάρει ευρύτατες διαστάσεις στην σύγχρονη εποχή.(Νόβα-Καλτσούνη, 2001).Και είναι συνέπεια της υιοθέτησης μιας συγκεκριμένης συμπεριφοράς που έρχεται σε αντίθεση με κανόνες, τους νόμους και τις αξίες που διέπουν μια κοινωνία, είναι ένα αδιαμφισβήτητο γεγονός.

Σύμφωνα με τον Paim κάτι πολύ σημαντικό που πρέπει να επισημάνουμε εδώ είναι ότι η ανάληψη ρόλων σε διάφορους τομείς του κοινωνικού περιβάλλοντος από τα άτομα αυτά, μπορεί να αποτελέσει κίνδυνο για την ευρυθμία του κοινωνικού συνόλου.

Συμπερασματικά, είναι ολοφάνερο ότι είναι επιτακτική η ανάγκη της ενασχόλησης μας με τη συμπεριφορά των παιδιών προσχολικής-σχολικής και εφηβικής ηλικίας. Καθώς αυτά τα παιδιά είναι που θα αποτελέσουν τους αυριανούς πολίτες της κοινωνίας μας. Επομένως, αυτό που πρέπει να κάνουμε εμείς ως σπουδαστές σήμερα αλλά και ως επαγγελματίες αύριο είναι να συνεισφέρουμε όσο μπορούμε στην αποτροπή της παραβατικότητας.

1.2 Περίληψη

Η παρούσα βιβλιογραφική αναφορά αναλύει περαιτέρω το πρόβλημα της παραβατικότητας των ανηλίκων το οποίο επηρεάζει και διαταράσσει την κοινωνική μας ζωή. Παρόλο που στη σημερινή εποχή αναπτύχθηκε το βιοτικό επίπεδο των ατόμων, η πρόοδος στην τεχνολογία επέφερε τον εκσυγχρονισμό σε όλους τους τομείς, το παγκόσμιο φαινόμενο της παραβατικότητας των ανηλίκων όχι μόνο δεν υποχώρησε αλλά βρίσκεται σε έξαρση.

Καταρχάς είναι αξιοσημείωτο να αναφερθεί ότι στην παρούσα εργασία γίνεται διαχωρισμός της παραβατικότητας ανηλίκων ανά ηλικία. Ο χωρισμός αυτός πραγματοποιήθηκε διότι η παραβατικότητα των ανηλίκων διαφέρει ανάλογα με την ηλικία του κάθε ανήλικου. Αναλύονται οι αιτιολογικοί παράγοντες, οι μορφές της παραβατικότητας ανηλίκων στη νηπιακή, στη παιδική και στην εφηβική ηλικία αντίστοιχα. Η αντιμετώπιση περιλαμβάνεται στο τελικό κομμάτι της βιβλιογραφικής ανασκόπησης καθώς αναφέρεται σε όλες τις ηλικίες.

Αρχικά στο πρώτο κεφάλαιο γίνεται καταγραφή των σχετικών ορισμών που συναντάμε για το συγκεκριμένο θέμα και μια ιστορική αναδρομή μέσα στην οποία αναφέρονται γεγονότα από την αρχαιότητα έως και τη σημερινή εποχή τα οποία αποτελούν δείγματα ότι η επιθετικότητα, η βία και η παραβατικότητα ανηλίκων υπήρχε από παλιά και με την πάροδο του χρόνου αυξάνεται επικίνδυνα. Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στα χαρακτηριστικά της κάθε ηλικίας ξεχωριστά.

Στο δεύτερο κεφάλαιο καταγράφονται οι αιτιολογικοί παράγοντες οι οποίοι συμβάλλουν στην παραβατικότητα των ανηλίκων ανά ηλικία. Αναλύονται και οι εσωτερικοί ή ενδογενείς παράγοντες αλλά και οι εξωγενείς ή περιβαλλοντικοί παράγοντες.

Στη συνέχεια αναλύονται οι μορφές της παραβατικότητας των ανηλίκων οι οποίες εμφανίζονται αντίστοιχα στην νηπιακή, στη παιδική και στην εφηβική ηλικία.

Στο πέμπτο κεφάλαιο αναφέρονται οι τρόποι αντιμετώπισης της παραβατικότητας των ανηλίκων. Σε πρώτο επίπεδο αναλύονται τα προληπτικά και κατασταλτικά μέτρα που εφαρμόζονται από την πολιτεία με σκοπό την καταπολέμηση της παραβατικότητας των νέων. Σε δεύτερο επίπεδο αναλύονται κάποιες νέες προτάσεις αντιμετώπισης του συγκεκριμένου κοινωνικού φαινομένου.

Τέλος αναφέρεται ο ρόλος και η συμβολή του κοινωνικού λειτουργού στο συγκεκριμένο κοινωνικό πρόβλημα και τα δικά μας συμπεράσματα και οι δικές μας προτάσεις οι οποίες αφορούν όλα τα κομμάτια της βιβλιογραφικής αναφοράς μας.

1.3 Ιστορική αναδρομή

Ήδη στην αρχαία Ελλάδα συναντάμε την επιθετικότητα και την βία προς τους συνανθρώπους μας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό του Αλκιβιάδη. Ο Αλκιβιάδης αν και ήταν ένας άνθρωπος στον οποίο η φύση είχε δείξει το καλό της πρόσωπο δίνοντάς του αμέτρητη ομορφιά και ευφυΐα και φέρνοντάς τον επαφή με τίμιους ανθρώπους (κηδεμόνας του ο Περικλής και δάσκαλός του, πιστός του φίλος και συμπολεμιστής του ο Σωκράτης) η κατάληξή του ήταν διαφορετική από την αναμενόμενη. Ο Αλκιβιάδης μεταχειρίστηκε όλα τα προτερήματά του για να επωφεληθεί ο ίδιος. Χωρίς να διακατέχεται από αισθήματα φόβου και ντροπής εκμεταλλεύτηκε τους συνανθρώπους του για να κερδίσει αυτό που θέλει δείχνοντάς τους μεγάλη κατανόηση όταν είχε σκοπό να τους εκμεταλλευτεί και ακόμη μεγαλύτερη αδιαφορία στον πόνο τους όταν έφτανε στο σκοπό του και δεν του ήταν χρήσιμο πια. Σε όλη τη ζωή του Αλκιβιάδη διακρίνεται μια καλά κρυμμένη μορφή βίας και επιθετικότητας η οποία χαρακτηρίζεται αρκετά πιο παρακινδυνευμένη από τις φανερές μορφές. (Νέστορος, 1996)

Ακόμη πιο χαρακτηριστικός τύπος Έλληνα στην αρχαία Ελλάδα είναι ο ρήτορας Δημοσθένης ο οποίος έβαλε τους Αθηναίους σε νέες πολεμικές περιπέτειες. Ο Δημοσθένης δημιούργησε ένα κύμα φανατισμού προς τους Μακεδόνες χαρακτηρίζοντας μεταξύ και πολλών άλλων τον Φίλιππο βάρβαρον και τον Μέγα Αλέξανδρο Μαργίτην. Όμως οι αντιλήψεις του Δημοσθένη προχώρησαν και περαιτέρω δίνοντας αφορμές στους Σκοπιανούς πλαστογράφους της ιστορίας της Μακεδονίας αρκετά χρόνια μετά. Η ανεξήγητη επιθετικότητα του Δημοσθένη με πρόφαση ιδεολογικούς σκοπούς έβγαλε στην επιφάνεια το χειρότερο χαρακτηριστικό των Ελλήνων. Με πρόσχημα τη διατήρηση των ηθικών δεοντολογικών, πολιτικών κλπ οραμάτων πολλές φορές έχουν γίνει διάφορα εγκλήματα. (Νέστορος, 1996)

Μετέπειτα εχθρική διάθεση παρατηρήθηκε και από τη μεριά του Ανταλκίδα ο οποίος έχοντας ως σκοπό την προάσπιση των συμφερόντων μιας μικρής ομάδας Ελλήνων στην οποία ανήκε έκανε συμμαχία με το πιο μεγάλο εχθρό του μεγαλύτερου μέρους του πληθυσμού και συνωμότησε εναντίον τους.

Ακόμη στην ιστορία του Βυζαντίου παρατηρούμε ότι εμείς οι Έλληνες γίναμε οι σημαντικότεροι εχθροί του ίδιου μας του εαυτού καθώς δώσαμε από μόνοι μας βοήθεια στους αντιπάλους μας να μας επιτεθούν. Η προδοσία και το μίσος που είχε αναπτυχθεί μεταξύ των ανθρώπων υποβοήθησαν στην άλωση της Κων/πολης από τους Φράγκους το 1204 και ξανά το 1453 καθώς οι ίδιοι οι άνθρωποι προτίμησαν την κυριαρχία από κάποιον ξένο (τούρκους στην προκειμένη περίπτωση) παρά τη συνένωση των εκκλησιών. (Νέστορος, 1996)

Συνεχίζοντας και στην νεότερη ελληνική ιστορία μέσα από τα απομνημονεύματα του Μακρυγιάννη στα οποία περιγράφονται λεπτομερώς οι απάνθρωπες βιαιοπραγίες που έγιναν τόσο μεταξύ των ανθρώπων που αγωνιζόταν όσο και προς τον άμαχο πληθυσμό το 1821. Παρόμοια κατάσταση καταγράφεται και στην καταστροφή της Σμύρνης. (Νέστορος, 1996)

Από παλιά λοιπόν παρατηρούμε την βία και την επιθετικότητα στον Ελλαδικό χώρο η οποία αναπτύσσεται σε μεγάλο βαθμό μεταξύ των ανθρώπων. Επίσης αυτό εμφανίζεται με τον τρόπο που οδηγούμε τα αυτοκίνητά μας προκαλώντας θανάσιμα ατυχήματα, καταστροφές στον πλανήτη ή στην περιουσία μας (για παράδειγμα καίμε δασικές περιοχές ή τα πνευματικά μας ιδρύματα, προκαλούμε μόλυνση του περιβάλλοντος με αποτέλεσμα να το καταστρέφουμε).

Όλες αυτές είναι μορφές βίας και επιθετικής συμπεριφοράς τις οποίες τις μεταφέρουμε στις νεότερες γενιές καθώς οι πρόγονοι μας και εμείς οι ίδιοι αποτελούμε πρότυπα για τα παιδιά μας. (Νέστορος, 1996)

Το πρόβλημα της παραβατικότητας των ανηλίκων εμφανίζεται ήδη από την αρχαιότητα. Ο Δημοσθένης περιγράφει σε ομιλία του την επίθεση που δέχθηκε ένας νεαρός ο οποίος ονομαζόταν Αρίστων. Ο νεαρός αυτός περπατούσε την νύχτα στην Αθηναϊκή αγορά όταν του επιτέθηκαν δύο άτομα εκ των οποίων ο ένας ήταν ένας γνωστός του συνομήλικος. Αφού του φέρθηκαν βίαια τον παράτησαν. Ο Αρίστων από τη συνομιλία τους αυτό που του έκανε μεγάλη εντύπωση ήταν ότι συνεργός του συνομηλικού ήταν ο ίδιος του ο πατέρας. Ο νεαρός κατά τη διάρκεια του γεγονότος ήταν υπό την επήρεια αλκοόλ.

Επίσης στην Σπάρτη είχε δημιουργηθεί μια ομάδα η οποία αποτελούνταν από νεαρά μέλη ηλικίας 17-19 ετών με σκοπό να τρομοκρατούν και να σπάνε το ηθικό των δούλων της αρχαίας Σπάρτης. Η νεανική βία τέθηκε στις υπηρεσίες της κοινωνίας και ήταν νόμιμη. Ακόμη το εκπαιδευτικό σύστημα περιλάμβανε στις κοινωνικές του δεξιότητες την κλοπή. Παιδιά ηλικίας το πολύ μέχρι 12 ετών έπρεπε να κλέβουν διάφορα πράγματα για να είναι έτοιμα στο μέλλον. Με αυτό τον τρόπο τα παιδιά μάθαιναν να κλέβουν και μετέπειτα χρησιμοποιούσαν την κλοπή για προσωπικό όφελος. (www.historytoday.com)

Ακόμη στην αρχαία Ελλάδα καταγράφεται στις νεαρές ηλικίες η χρήση αλκοόλ και η σπατάλη χρημάτων στις πόρνες. Οι νεαροί άντρες πήγαιναν με τους μεγαλύτερους τους σε συμπόσια στα οποία κατανάλωναν αλκοόλ και παρατηρούσαν σεξουαλικές περιπτώξεις με διάφορες πόρνες.

Στη Ρώμη στην οποία τα άτομα ήταν αρκετά τυπικά και πειθαρχημένα παρατηρήθηκε ότι τα νεαρά άτομα επιτίθονταν με βίαιο τρόπο στους δούλους. Αντίθετα στην Αθήνα όπου η ατομική ελευθερία ήταν μεγαλύτερη παρατηρήθηκε ότι η επιθετικότητα των νεαρών ατόμων κατευθυνόταν προς τα μέλη της οικογένειας και στο σχολικό περιβάλλον μεταξύ των μαθητών. (www.historytoday.com)

Η παραβατικότητα ανηλίκων στη σημερινή εποχή έχει αυξηθεί αρκετά επικίνδυνα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του μικρού Άλεξ στη Βέροια. Το Φεβρουάριο του 2006 ένα αγόρι 11 χρονών εξαφανίστηκε. Μετά από έρευνες αποκαλύφθηκε ότι ο μικρός Άλεξ δολοφονήθηκε από συνομηλίκους του. Πέντε παιδιά ηλικίας 11-13 ετών τον χτύπησαν, τον σκότωσαν και ύστερα τον έθαψαν. Η αποκάλυψη αυτή έγινε μετά την ομολογία του ενός από τους πέντε ανηλίκους. Πρόσφατα το 2012 αποκαλύφθηκε ότι συνεργός στο έγκλημα ήταν και ο παππούς δύο παιδιών που αποτελούσαν την πεντάδα. (www.anikoulouli.gr)

Ακόμη πιο πρόσφατο παράδειγμα είναι η υπόθεση της ανήλικης Μυρτώς στην Πάρο αυτό το καλοκαίρι. Η κοπέλα ηλικίας 15 ετών καθόταν αμέριμνη σε παραλία της Πάρου πάνω σε βράχια. Αλλοδαπός προσπάθησε να την κλέψει και μετά να την βιάσει. Στην προσπάθεια αυτή η κοπέλα αντιστάθηκε με αποτέλεσμα ο αλλοδαπός να την χτυπήσει στα βράχια και να

την τραυματίσει σοβαρά. Οι γιατροί του νοσοκομείου έμειναν έκπληκτοι καθώς δήλωσαν ότι πρώτη φορά παρατήρησαν να πραγματοποιείται τόσο σοβαρός τραυματισμός ο οποίος έχει προκληθεί από άνθρωπο σε άνθρωπο. Ο αλλοδαπός εντοπίστηκε και λίγες μέρες μετά στάλθηκε σε φυλακές ανηλίκων καθώς εντοπίστηκε η πραγματική του ηλικία. (www.tovima.gr)

1.4 Ορισμοί Όρων

Παραβατικότητα. Ο όρος <<παραβατικότητα ανηλίκων>> εμφανίστηκε για να αντικαταστήσει τον όρο <<εγκληματικότητα ανηλίκων>> με σκοπό τα άτομα να μην στιγματίζονται. Αυτή η συμπεριφορά εμφανίζεται σε διάφορες μορφές όπως για παράδειγμα κλοπή, τα εγκλήματα, η βίαιη συμπεριφορά. (Σταθόπουλος, 2005)

- ▼ Σύμφωνα με τον Wolfgang (1974) και με τον Le Blanc (1979) <<η παραβατικότητα των ανηλίκων στο μεγαλύτερο μέρος της τουλάχιστον, δεν αποτελεί παρά ένα επιφαινόμενο της ανάπτυξής τους και των μικρό - <<κρίσεων>> που αυτή προκαλεί ιδιαίτερα κατά την εφηβεία κατά την οποία αρχίζει να συντελείται η τελείωση της φυσικής, πνευματικής και συναισθηματικής τους ανάπτυξης>> (Φαρσεδάκης, 2005:12)
- ▼ Ο όρος παραβατικότητα προέρχεται από τον χώρο της κοινωνιολογίας και της κοινωνικής ψυχολογίας και χρησιμοποιείται αντί της νομικής έννοιας της εγκληματικότητας, προκειμένου να χαρακτηριστεί» η συμπεριφορά ενός ατόμου ή ομάδας ατόμων που έρχεται σε αντίθεση με τους ισχύοντες κοινωνικούς κανόνες(έθιμα, νόμους ,συνήθειες)ενός λαού μιας κοινωνίας ή κοινότητας». (παιδική ψυχολογική εγκυκλοπαίδεια, 1994)

Παρεκκλίνουσα συμπεριφορά

- ▼ Σύμφωνα με τον Thio(2003) η έννοια της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς ορίζεται ως η παράβαση κανόνων συμπεριφοράς που θα έπρεπε να τηρούνται με βάση την κοινωνία. Η παρεκκλίνουσα συμπεριφορά προσκρούει στις αξίες μιας κοινωνίας, σε αντίθεση με την σωστή συμπεριφορά.

Κοινωνικό πρόβλημα

- ▼ Όπως αναγράφεται στη μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια(Πάτση: 1980:20:368) κοινωνικό πρόβλημα είναι <<Μια ορισμένη κατάσταση που εκλαμβάνεται και πιστεύεται από ένα σημαντικό αριθμό ατόμων σαν αίτια κοινωνικών δεινών και ανωμαλίας. Τα μόνιμα κοινωνικά προβλήματα στις

περισσότερες δυτικές κοινωνίες είναι η νεανική εγκληματικότητα, το έγκλημα γενικά, ο αλκοολισμός, η αυτοκτονία, το διαζύγιο, οι ενδοομαδικές προκαταλήψεις και διακρίσεις, η ανεπάρκεια στέγης κ. α>> (Σταθόπουλος, 2005:71)

- ✓ Σύμφωνα με τον Merton (1971:799) <<ένα κοινωνικό πρόβλημα αναφέρεται σε μια ουσιαστική διάσταση μεταξύ ευρέως παραδεκτών κοινωνικών προτύπων και πραγματικών συνθηκών της κοινωνικής ζωής>>(Σταθόπουλος, 2005:74)
- ✓ Σύμφωνα με τον Fuller και Myers(1941 α:320) <<ένα κοινωνικό πρόβλημα είναι μια κατάσταση η οποία θεωρείται από ένα σημαντικό αριθμό ατόμων ως εκτροπή από κοινωνικούς κανόνες τους οποίους ακολουθούν και σέβονται>>. (Σταθόπουλος, 2005:78)

Έγκλημα

- ✓ Ο όρος έγκλημα << περιλαμβάνει πράξεις και συμπεριφορά η οποία γενικά δεν επιτρέπεται και τιμωρείται σύμφωνα με τους νόμους μιας χώρας>>. (Σταθόπουλος, 2005:415)
- ✓ Ένας τυπικός ορισμός του εγκλήματος χαρακτηρίζει ότι <<έγκλημα είναι ότι προβλέπεται και απειλείται με ποινή στο νόμο>>. Ο συγκεκριμένος ορισμός αν και είναι ημιτελής είναι αρκετά ουσιώδης διότι ο νομικός αρχικά θα εξακριβώσει εάν μια συμπεριφορά χαρακτηρίζεται ως έγκλημα, αφού πρώτα εξετάσει αν αυτή προβλέπεται στο νόμο. (Σπινέλλη, 1990:46)
- ✓ Σύμφωνα με το άρθρο 14 του Ποινικού Δικαίου <<έγκλημα είναι μια πράξη άδικη και καταλογιστή στο δράστη της που τιμωρείται από το νόμο>>. (Σπινέλλη, 1990:48)
- ✓ Το έγκλημα αποτελεί παρεκκλίνουσα συμπεριφορά. Όταν κάποιος διαπράττει ένα έγκλημα του επιβάλλεται βάση νόμου, ποινή. Η ποινή σαν ιδιότυπη μορφή κοινωνικής αντίδρασης, χαρακτηρίζει μόνο το έγκλημα. (Λαμπροπούλου, 1994)

Εγκληματικότητα

- ▼ Σύμφωνα με την Λαμπροπούλου (1994) εγκληματικότητα είναι το σύνολο των εγκληματικών πράξεων που συμβαίνουν σε μια συγκεκριμένη περιοχή, ένα συγκεκριμένο διάστημα. Η εγκληματικότητα έχει μια ποσοτική και μια ποιοτική διάσταση. Η ποσοτική σημαίνει την ποσότητα των εγκλημάτων. Ενώ η ποιοτική σημαίνει την βαρύτητα του.

Αποκλίνουσα συμπεριφορά

- ▼ Όπως αναφέρει ο McKee (1981:412) <<η συμπεριφορά η οποία δεν ανταποκρίνεται στις κοινωνικές προσδοκίες και τους κοινωνικούς κανόνες τους οποίους αποδέχονται τα μέλη μιας κοινωνίας, θεωρείται αποκλίνουσα>>. (Σταθόπουλος, 2005:77)

Κοινωνικός αποκλεισμός

- ▼ Ο κοινωνικός αποκλεισμός ως όρος πρωτοεμφανίστηκε σε ένα βιβλίο του Lenoir το 1989 στην Γαλλία. Η λέξη αποκλεισμός εμφανίστηκε για να χαρακτηρίσει τον αποκλεισμό από την ανάπτυξη αλλά και από τις κοινωνικές και οικονομικές ανταλλαγές που διενεργούνται μέσα σε μια κοινωνία. Σύμφωνα με τη Λουκία Μ. Μουσούρου ο αποκλεισμός αποτελεί μια κατάσταση η οποία καθορίζεται από ελλείψεις βασικών ατομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων, αδυναμία συμμετοχής στην παραγωγή και στην χρησιμοποίηση των κοινωνικών δημόσιων αγαθών καθώς και έλλειψη στη δυνατότητα συμμετοχής στην αναδημιουργία της έννοιας του όρου <<κοινωνικός αποκλεισμός>> αλλά και στην άσκηση της εξουσίας στην κοινωνία. (Κασιμάτη, 1998)
- ▼ Σύμφωνα με τον Cabinet Office (1999) με τον όρο κοινωνικός αποκλεισμός προσδιορίζονται όλα εκείνα τα οποία μπορούν να συμβούν όταν μια ομάδα ή ένα άτομο βιώνει έναν πολλαπλό συνδυασμό προβλημάτων όπως η έλλειψη εργασίας, η παραβατικότητα, η εγκληματικότητα, η ανεργία, οι άσχημες συνθήκες υγείας ή στέγασης, η έλλειψη οικογενειακής υποστήριξης (Ιωαννίδη, 2006)
- ▼ Σύμφωνα με την Καβουνίδη η έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού τοποθετήθηκε ύστερα από την εμφάνιση καινούριων μορφών αποστερήσεων

που παρατηρήθηκαν σε όλες τις χώρες της Κοινότητας. Βασικό στοιχείο των συγκεκριμένων μορφών είναι ο πολυδιάστατος χαρακτήρας τους, δηλαδή οι ομάδες ή τα άτομα που τις βιώνουν δεν αποστερούνται σε έναν μόνο τομέα αλλά σε πολλούς τομείς. Για παράδειγμα, ένα άτομο μπορεί να αποστερείται ταυτόχρονα στους τομείς της στέγασης, της σίτισης και της εργασίας. Αποτέλεσμα αυτής της συγκέντρωσης των αποστερήσεων είναι ότι οι συγκεκριμένες ομάδες παραμένουν στο περιθώριο ή εκτός μιας πιο γενικής ευημερίας. Οι συγκεκριμένες ομάδες ατόμων δεν μπορούν να πάρουν μέρος τόσο στον οικονομικό όσο και στον κοινωνικό τρόπο ζωής που απολαμβάνουν οι περισσότεροι. Η συμμετοχή τους σε κοινωνικές ανταλλαγές και πρακτικές δεν είναι εφικτή, καθώς και σε δικαιώματα κοινωνικού περιεχομένου που διακρίνουν την κοινωνική ένταξη και την ατομική ταυτότητα του ατόμου. Ο όρος κοινωνικός αποκλεισμός χρησιμοποιείται για να περιγράψει τις καινούριες αυτές πολυδιάστατες μορφές αποστέρησης. (Κατσούλης, 2005)

- ▼ Με τη χρήση του όρου κοινωνικός αποκλεισμός εννοούμε *«την περιθωριοποίηση ατόμων ή ομάδων, την στέρηση δικαιωμάτων, ευκαιριών και δυνατοτήτων για ουσιαστική και ισότιμη συμμετοχή στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Ο κοινωνικός αποκλεισμός περιλαμβάνει τον οικονομικό (φτώχεια, ανεργία), τον ηλικιακό (νέοι, ηλικιωμένοι), τον μειονοτικό, γεωγραφικό, πολιτικό κ.τ.λ.»* (Πανούσης, 2004:73)
- ▼ Κοινωνικός αποκλεισμός είναι *«μία διαδικασία που έχει οικονομικές, κοινωνικές και νομικές παραμέτρους. Θα μπορούσε να ορισθεί ως ο συνδυασμός της έλλειψης οικονομικών πόρων, λόγω της μη συμμετοχής στην παραγωγική διαδικασία, της κοινωνικής απομόνωσης και της περιορισμένης ή ανύπαρκτης δυνατότητας χρήσης κοινωνικών και πολιτικών δικαιωμάτων. Η μορφή που παίρνει σχετίζεται πάντα με ένα ορισμένο τύπο κοινωνίας.»* (Μάτσα, 2004:253)

Κοινωνικός έλεγχος

- ▼ Στην εγκληματολογία ο όρος κοινωνικός έλεγχος είναι συνδεδεμένος με την συμβατική συμπεριφορά ενώ η έννοια του διαφέρει ανάλογα με τις ιστορικές, πολιτικές, κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Ο κοινωνικός έλεγχος στην ουσία είναι η ικανότητα μιας κοινωνίας να αυτορυθμίζεται με βάση τις αρχές και τις αξίες που την διέπουν. (Λαμπροπούλου, 1994)

Αντικοινωνική συμπεριφορά

- ✓ Ως αντικοινωνική χαρακτηρίζεται μια συμπεριφορά που παραβιάζει κάποιους θεσμούς και συμφέροντα της κοινωνίας. Η αντικοινωνική συμπεριφορά είναι μια συμπεριφορά που παρεκκλίνει από το φυσιολογικό σύστημα αξιών.
- ✓ *Επιθετικότητα*
- ✓ Σύμφωνα με Krebs- Miller με τον όρο επιθετικότητα <<χαρακτηρίζεται κάθε συμπεριφορά που φαίνεται να αποσκοπεί στη μείωση της ευεξίας ενός άλλου ατόμου είτε καταστρέφοντας τις βιολογικές ή κοινωνικές προϋποθέσεις που την εξασφαλίζουν είτε αδιαφορώντας γι' αυτές>> (Κορδούτης, 1996:138)
- ✓ Σύμφωνα με τον Κρασανάκη(1996:152) <<η επιθετικότητα είναι μια μορφή ανθρώπινης συμπεριφοράς. Είναι ένα μέσο που χρησιμοποιούν διάφορα άτομα σε μικρό ή σε μεγάλο βαθμό, για να προστατεύσουν τον εαυτό τους ή για να εκδικηθούν και να τιμωρήσουν άλλα άτομα>>
- ✓ Σύμφωνα με τον Παρασκευόπουλο (1985:118) <<η επιθετικότητα αναφέρεται σε ενέργειες που αποσκοπούν να προκαλέσουν πόνο, τραύμα, ζημιά , άγχος στους άλλους. Κύριο χαρακτηριστικό της επιθετικής συμπεριφοράς είναι η πρόθεση, η επιθυμία να προκαλέσει ζημιά στον άλλον. Όσο καταστροφική και επικίνδυνη και αν είναι για τον άλλον μια ενέργεια δεν χαρακτηρίζεται ως επιθετική αν γίνεται άθελά μας. Επιθετικότητα έχουμε μόνο όταν υπάρχει εχθρική διάθεση και πρόθεση να προκαλέσουμε ζημιά, όταν υπάρχει εμπρόθετη ενέργεια ,σκόπιμη εχθρική πράξη>>
- ✓ Η επιθετικότητα <<αποτελεί βασικό συστατικό της ανθρώπινης φύσης. Μπορεί να αποτελέσει και μια φυσιολογική αντίδραση σε ερεθίσματα του περιβάλλοντος (καταστάσεις κινδύνου, έντονες απογοητεύσεις κτλ.). Σε βιολογικό επίπεδο αναγνωρίζεται η νευροφυσιολογική σημασία υποφλοιωδών δομών του εγκεφάλου (μεταιχμιακό σύστημα – λιμπικό σύστημα, υποθάλαμος) ή ορμονών όπως η τεστοστερόνη, καθώς και νευροδιαβιβαστών>>. (Αμπατζόγλου, 2001:157).
- ✓ Με τον όρο επιθετικότητα εννοούμε την εχθρική τάση που έχουν κάποια άτομα, να επιτίθενται με λόγια ή με πράξεις στον ίδιο τους τον εαυτό ή εναντίον άλλων ατόμων. (Βαουϊδάσκης, 1987).

Βία

- ▼ <<Βία γενικά σημαίνει επίθεση σε αντικείμενα ή άτομα. Όταν πρόκειται για άτομα, βία σημαίνει εισβολή που απειλεί την ασφάλεια ή την ακεραιότητα του ατόμου>> Η βία μπορεί να χωριστεί σε λεκτική και σωματική.(Ν.Μάνος, 1997)
- ▼ <<Βία είναι το πρωτόγονο στάδιο της επιθετικότητας, με τη μορφή της σωματικής επίθεσης, που αλλοιώνει τη φύση της επιθετικότητας και πολώνει τις συναλλαγές με τους άλλους, θεωρώντας ότι αυτοί αποτελούν μέρος μιας διπολικής σχέσης, ότι είναι δηλαδή σύμμαχοι ή εχθροί.>> (Selosse, 1998:20)
- ▼ Σύμφωνα με την Αρτινοπούλου (2001) ο όρος *σχολική βία* περιγράφει την βία η οποία ασκείται μεταξύ των μαθητών. Στην Ελλάδα κυρίως χρησιμοποιείται για να ορίσει τη βία μεταξύ των μαθητών κυρίως στο δημοτικό.

Ανήλικος

- ▼ Σύμφωνα με το άρθρο 121 του Ποινικού Κώδικα με τον όρο ανήλικοι νοούνται αυτοί που, κατά το χρόνο τέλεσης της πράξης ,έχουν ηλικία μεταξύ του όγδοου και του δέκατου όγδοου έτους της ηλικίας συμπληρωμένων.

Νόμος

- ▼ Σύμφωνα με την Σπινέλλη (1990) << ο νόμος είναι κανόνας δικαίου που τίθεται από την Πολιτεία κατά τη διαδικασία που προβλέπει το Σύνταγμα (στα άρθρα 73 επ.)
- ▼ Δίκαιο <<είναι ένα σύνολο κανόνων που θεσπίζει ή αναγνωρίζει η πολιτεία για να ρυθμίζουν εξαναγκαστικά την κοινωνική ζωή στο πνεύμα της δικαιοσύνης>> (Σπινέλλη, 1990:16)

Ποινική ανηλικότητα

- ▼ Σύμφωνα με τον Ποινικό Κώδικα διακρίνονται <<τα παιδιά (7-12 ετών) τα οποία θεωρούνται πάντα ακαταλόγιστα (α.126, §1), και τους εφήβους (12-17 ετών), οι οποίοι κατά κανόνα είναι και αυτοί ακαταλόγιστοι (α.126 παρ.2). Κατ' εξαίρεση όμως μπορούν να θεωρηθούν ικανοί προς καταλογισμό. Στους ικανούς προς καταλογισμό εφήβους επιβάλλεται η ειδική ποινή του περιορισμού σε

σωφρονιστικό κατάστημα (άρθρα 127 και 54 ΠΚ). Στους ακαταλόγιστους ανηλίκους επιβάλλονται μόνο αναμορφωτικά ή θεραπευτικά μέτρα ασφαλείας(α.126). (Δημαράς, 2008:68)

Αναμορφωτικά μέτρα

- ✓ Σύμφωνα με το άρθρο 122 του Ποινικού Κώδικα αναμορφωτικά μέτρα είναι :
- Ø η επίπληξη του ανηλίκου
  - Ø η ανάθεσή της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου στους γονείς ή στους επιτρόπους του
  - Ø η ανάθεση της υπεύθυνης επιμέλειας του ανηλίκου σε ανάδοχη οικογένεια
  - Ø η ανάθεση της επιμέλειας του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε ιδρύματα ανηλίκων ή σε επιμελητές ανηλίκων
  - Ø η συνδιαλλαγή μεταξύ ανήλικου δράση και θύματος για έκφραση συγγνώμης και εν γένει για εξώδικη διευθέτηση των συνεπειών της πράξης
  - Ø η αποζημίωση του θύματος ή η κατ' άλλον τρόπο άρση ή μείωση των συνεπειών της πράξης από τον ανήλικο
  - Ø η παροχή κοινωφελούς εργασίας από τον ανήλικο
  - Ø η παρακολούθηση από τον ανήλικο κοινωνικών και ψυχολογικών προγραμμάτων σε κρατικούς, δημοτικούς, κοινοτικούς ή ιδιωτικούς φορείς
  - Ø η φοίτηση του ανηλίκου σε σχολές επαγγελματικής ή άλλης εκπαίδευσης ή κατάρτισης
  - Ø Η παρακολούθηση από τον ανήλικο ειδικών προγραμμάτων κυκλοφοριακής αγωγής
  - Ø Η ανάθεση της εντατικής επιμέλειας και επιτήρησης του ανηλίκου σε προστατευτικές εταιρείες ή σε επιμελητές ανηλίκων
  - Ø Η τοποθέτηση του ανηλίκου σε κατάλληλο κρατικό, δημοτικό, κοινοτικό ή ιδιωτικό ίδρυμα αγωγής.

Αλκοολισμός

- ▼ Γενικά η ύπαρξη ενός διεθνή παραδεκτού ορισμού σχετικά με τον αλκοολισμό απουσιάζει. Ωστόσο σύμφωνα με τον Donald Goodwin (1991) <<Ο αλκοολισμός περιλαμβάνει ένα καταναγκαστικό τρόπο χρήσης του αλκοόλ που βλάπτει το ίδιο το άτομο και τους άλλους>>. (Thio,2008:458)

Ναρκωτικά

- ▼ Ναρκωτικά είναι όλες οι φυσικές ή χημικές ουσίες οι οποίες όταν εισέλθουν στον οργανισμό ενός ατόμου δημιουργούν αλλαγές στη νοητική και ψυχοκινητική του λειτουργία. Η επαναλαμβανομένη χρήση της προκαλεί εξάρτηση. Τα ναρκωτικά ονομάζονται παράλληλα και ψυχοτρόπες ουσίες. (Μαρσέλος 1997, Νόβα-Καλτσούνη, 2001)
- ▼ Ως **ναρκωτικό** χαρακτηρίζεται « το 1969 από την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας κάθε ουσία που όταν εισαχθεί στον ζωντανό οργανισμό μπορεί να τροποποιήσει μια ή περισσότερες λειτουργίες του». (Κ. Μάτσα, 2007: 68)

1.5 Διαφορά εγκληματικότητας και παραβατικότητας

Η παραβατικότητα ή εγκληματικότητα αποτελούν συμπεριφορές και πράξεις που παραβαίνουν κανονισμούς νομικής φύσεως. Η διαφορά που προκύπτει μεταξύ παρέκκλισης και εγκληματικότητας έγκειται στο ότι η πρώτη έννοια εναντιώνεται κυρίως σε ανεπίσημους κανόνες (π.χ. χρήση ουσιών, παχυσαρκία) ενώ η εγκληματικότητα σε κανόνες επίσημου χαρακτήρα (π.χ. φόνος, βιασμός). Όσο αφορά το ενδεχόμενο παρουσίαση διαφοράς μεταξύ παραβατικότητας και εγκληματικότητας, ο πρώτος όρος χρησιμοποιείται κυρίως για τους ανήλικους με σκοπό να αποφευχθεί η στηλίτευση από τον χαρακτηρισμό ανήλικος εγκληματίας, ενώ ο δεύτερος όρος χρησιμοποιείται για τους ενήλικες. (Νόβα-Καλτσούνη 2001 Thio A., 2008)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II

ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

2.1 <<Η προσχολική ηλικία>>

Στον *σωματικό τομέα* έχουμε ανάπτυξη με γοργούς ρυθμούς. Πρόοδο με επιβραδυνόμενους ρυθμούς και οι αναλογίες του σώματος μεταβάλλονται δραστικά.

Στον *κινητικό τομέα* έχουμε έντονη κινητικότητα. Αρχικά, όρθια στάση. Στη συνέχεια ελεγχόμενη επιτάχυνση, επιβράδυνση ταχύτητας, τρέξιμο, αλλαγή κατεύθυνσης, ανέβασμα, κατέβασμα σκάλας.

Στον *νοητικό τομέα* έχουμε αλλαγές στην συμβολική λειτουργία και την χρήση της γλώσσας. Παραγωγή εσωτερικών συμβόλων που αντιπροσωπεύουν εξωτερικά αντικείμενα και τις μεταξύ τους σχέσεις. Ερωτήσεις, όπως το πώς και το γιατί είναι συχνές.

Στον *συναισθηματικό τομέα* έχουμε χαρακτηριστικά όπως πείσμα, επιμονή, ανυπακοή, αρνητισμό, ανταγωνιστική διάθεση, ζηλοτυπία, εκρήξεις θυμού, άρνηση για κάθε περιποίηση και βοήθεια. Αδικαιολόγητοι φόβοι, νυχτερινοί εφιάλτες.

Είναι πολύ σημαντικό σε αυτό το σημείο να αναφέρουμε τα στάδια ψυχοσεξουαλικής ανάπτυξης των παιδιών κατά τον Freud.

- Ø Στοματικό στάδιο-αφορά τον πρώτο χρόνο του παιδιού. Με χαρακτηριστικό τον θηλασμό από τον οποίο το παιδί παίρνει την περισσότερη ευχαρίστηση.
- Ø πρωκτικό στάδιο-αναφέρεται στο 2-3έτος σύμφωνα με τον οποίο το παιδί αποκτά τον έλεγχο των σφικτήρων του. Επίσης, έχει επιθυμία για αυτονομία και έντονο αρνητισμό.
- Ø φαλλικό στάδιο-εμφανίζεται στο 3-7έτος.Οπού εδώ έχουμε το αγόρι να προσκολλάται στην μητέρα του(οιδιπόδειο σύμπλεγμα).Και αντιστρόφως, για το κορίτσι(σύμπλεγμα ηλέκτρας).

- Ø στάδιο λανθάνουσας σεξουαλικότητας-παρουσιάζεται από το 7-11έτος.Το στάδιο αυτό χαρίζει στο παιδί μια ευρύτερη γαλήνη πριν επέλθει η ήβη.
- Ø στάδιο ετερόφυλης σεξουαλικότητας-το άτομο εκδηλώνει την αγάπη του για το άτομο του αντίθετου φύλου και επιθυμεί να αναπαράγει απογόνους.(Παρασκευόπουλος, 1985)

Είναι πολύ σημαντικό το παιδί να βιώσει το κάθε στάδιο σε όλο του το φάσμα, διότι στην αντίθετη περίπτωση θα μείνουν κατάλοιπα και η μετάβαση από το ένα στάδιο στο άλλο θα είναι δύσκολη. Επίσης, εάν ένα άτομο δεν έχει περάσει από όλα τα στάδια παλινδρομεί και αυτό έχει ως συνέπεια να προκαλεί αλλοιωμένο χαρακτήρα και προσωπικότητα ως ενήλικα. Πιο συγκεκριμένα, η καθήλωση στο στοματικό στάδιο έχει ως συνέπεια την φλυαρία, την πολυφαγία, τον αλκοολισμό, το κάπνισμα, την έντονη αυτοπεποίθηση και αντίθετα ψυχική κατάπτωση καθήλωση στο φαλλικό στάδιο έχει ως συνέπεια την επιδεικτικότητα, την αλαζονεία, την ομοφυλοφιλική τάση και τον ναρκισσισμό. Τέλος, η παραμονή στο πρωκτικό στάδιο έχει ως αποτέλεσμα την δημιουργία ατόμων που τους χαρακτηρίζει το πείσμα ,ο εγωκεντρικός χαρακτήρας, η τσιγκουνιά και η επιθετικότητα.

2.2 <<Η σχολική ηλικία>>

Η περίοδος της σχολικής ηλικίας ξεκινάει από την ηλικία των 6 ετών μέχρι την ηλικία όπου το παιδί αρχίζει να ωριμάζει σεξουαλικά (έως την ηλικία των 11 για τα κορίτσια και την ηλικία 13 για τα αγόρια). Απαρχή της σχολικής ηλικίας είναι η δημιουργία των πρώτων μόνιμων δοντιών και η είσοδος του παιδιού στο δημοτικό σχολείο. Η συγκεκριμένη ηλικιακή περίοδος φτάνει στο τέλος της μετά την έναρξη της ενήβωσης (για τα κορίτσια αυτό γίνεται μετά από την έμμηνη ρήση και στα αγόρια με την πρώτη εκσπερμάτωση). (Παρασκευόπουλος, 1985)

Η σχολική περίοδος είναι αρκετά σημαντική για την ανάπτυξη του ατόμου. Το παιδί σε αυτή την ηλικία αποκόβεται από τις παλιές του συνήθειες και αποκτά καινούριες. Το σχολικό πλαίσιο γίνεται πλέον σημαντικός φορέας κοινωνικοποίησης . Το παιδί εισέρχεται σε ένα νέο περιβάλλον στο οποίο πρέπει να προσαρμοστεί ομαλά. Τα παιδιά μέχρι την νηπιακή ηλικία περιορίζεται στο οικογενειακό περιβάλλον. Στη συγκεκριμένη ηλικία το παιδί έρχονται σε επαφή με συνομηλίκους του. Ενσωματώνονται σε κάποιες παρέες οι οποίες αποτελούνται συνήθως αποτελούνται από παιδιά του ίδιου φίλου και προσπαθούν να γίνουν αποδεκτά από το κοινωνικό σύνολο). (Παρασκευόπουλος, 1985)

Κατά κύριο λόγο τα παιδιά σε αυτή την ηλικία διαμορφώνουν την δική τους προσωπικότητα και τον χαρακτήρα τους. Είναι μια κρίσιμη περίοδος καθώς είναι μεταβατική και το προετοιμάζει για την εφηβεία. Ακόμη σε αυτή την ηλικία προετοιμάζεται γενικότερα για τη μετέπειτα ζωή του καθώς ο χαρακτήρας που διαμορφώνει και τα πρότυπα που υιοθετεί είναι καθοριστικά και στην ενήλικη ζωή του. Ακόμη είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι σε αυτή την περίοδο αποκαλύπτονται από τους γονείς και τους δασκάλους τα <<προβληματικά παιδιά>>. (Σταθόπουλος, 2005)

2.3 <<Η εφηβική ηλικία>>

Η εφηβεία είναι μια εξελικτική περίοδος όπου το άτομο μεταβαίνει σταδιακά από την παιδική προς την ώριμη ηλικία. Η περίοδος αυτή χωρίζεται σε φάσεις στις οποίες το άτομο παρουσιάζει σημαντικές μεταβολές στη βιοσωματική, νοητική, συναισθηματική και κοινωνική του εξέλιξη. Αν και ακριβείς διαχωρισμοί τόσο μεταξύ παιδικής και εφηβικής ηλικίας όσο εφηβικής ηλικίας και ενηλικίωσης δεν υπάρχουν, εντούτοις η περίοδος αυτή εμφανίζεται από την ηλικία των 11 στα κορίτσια και αντίστοιχα από την ηλικία των 13 στα αγόρια με διάρκεια 7 με 8 χρόνων. (Κατσίρα, 2008, Παρασκευόπουλος, 1985)

Συγκεκριμένα ο έφηβος την περίοδο αυτή δέχεται μεγάλες αλλαγές στο σώμα του. Σε νοητικό επίπεδο ενώ κατά την σχολική ηλικία το άτομο έχει συγκεκριμένη σκέψη, στην εφηβεία αποκτά αφαιρετική σκέψη κάνοντας για πρώτη φορά υποθετικές εκτιμήσεις. Ως προς την ψυχοκοινωνική του ανάπτυξη, ο έφηβος γίνεται συναισθηματικά πιο ευαίσθητος παρουσιάζοντας πολλές φορές έντονες ψυχοσωματικές αντιδράσεις και μεταβολές στη συμπεριφορά του. Εξαιτίας των αλλαγών αυτών, το άτομο αρχίζει να αντιλαμβάνεται και να συμπεριφέρεται διαφορετικά τόσο απέναντι στον εαυτό του όσο και στον κοινωνικό του περίγυρο. Τέλος, σημαντικό ρόλο παίζει η στάση και οι απαιτήσεις του κοινωνικού περιγύρου απέναντι στις αλλαγές του εφήβου καθώς μπορούν να συμβάλουν θετικά ή αρνητικά στην ανάπτυξή του. (Παρασκευόπουλος, 1985, Τσιάντης, 2001)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΟΙ ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑ

3.1 Αιτιολογικοί παράγοντες παραβατικής/ αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην προσχολική ηλικία

Υπάρχουν διάφοροι παράγοντες που διαφοροποιούν την παιδική συμπεριφορά, όπως η ηλικία. Γενικά η συμπεριφορά των παιδιών αντικατοπτρίζει την αλληλεπίδραση των διάφορων χαρακτηριστικών της προσωπικότητας και των επιδράσεων του περιβάλλοντος που μέσα σε αυτό ζουν. Και το περιβάλλον αυτό διαφέρει από οικογένεια σε οικογένεια, από κοινωνία σε κοινωνία και από πολιτιστικό σε πολιτιστικό περιβάλλον υπόβαθρο. (Χασάπης, 1987). Ας αναφέρουμε επιγραμματικά ορισμένα ακατάλληλα ερεθίσματα από το περιβάλλον που μπορούν να προκαλέσουν διαταραχές της συμπεριφοράς στα παιδιά : αδικαιολόγητοι περιορισμοί ή πίεση των παιδιών από τους γονείς, ψυχικά τραύματα που έχουν προκληθεί από τους γονείς στα παιδιά, η αυταρχική στάση των γονέων, η υπερπροστατευτική μητέρα, ο αυταρχικός πατέρας,. Επίσης, από την πλευρά του νηπιαγωγείου συνηθισμένα ερεθίσματα που προκαλούν διαταραχές της συμπεριφοράς είναι: η αυταρχική στάση του νηπιαγωγού, αδικαιολόγητη τιμωρία του παιδιού, πίεση του παιδιού να μάθει πράγματα που ξεπερνούν τις δυνάμεις του. (Χασάπης, 1987)

3.1.2 Οικογενειακό περιβάλλον

3.1.3 Οικογένεια και η σημασία της

Είναι γνωστό από τους επιστήμονες ψυχικής υγείας ψυχολόγους, κοινωνιολόγους και παιδαγωγούς το ότι ο τρόπος που το παιδί θα φερθεί απέναντι στην κοινωνία και στους συνανθρώπους του εξαρτάται στο μεγαλύτερο ποσοστό από το χτίσιμο της προσωπικότητας του κατά τα πρώτα έτη της ζωής του.

Στο χτίσιμο όμως αυτό της υγιούς προσωπικότητας συμβάλλουν διάφοροι παράγοντες ένας από τους πιο σημαντικούς είναι η οικογένεια.

Και εδώ θα δούμε κάποιους τύπους οικογενειών και πώς επηρεάζουν το παιδί στην ανάπτυξη μη υγιούς και κατά συνέπεια αποκλίνουσας προσωπικότητας,

- Ø *Τύπος χαλαρής ή και ανύπαρκτης οικογένειας.* Στην οποία η πειθαρχία είναι εντελώς ανύπαρκτη. Σε αυτήν την περίπτωση επειδή δεν υπάρχει συνέπεια στον τρόπο πειθάρχησης του παιδιού το παιδί βρίσκεται σε σύγχυση για το τι είναι σωστό και τι λάθος. Επίσης, σε αυτή την περίπτωση οι γονείς δεν έχουν καθορίσει συγκεκριμένα όρια στο παιδί . Κάτι που κατά μεγάλο ποσοστό θα το οδηγήσει αργότερα σε αποκλίνουσες συμπεριφορές. (Herbert, 1987)
- Ø *Υπερβολικά αυστηρή οικογένεια.* Χαρακτηριστικό της η μη ελεύθερη πρωτοβουλία και η επιβολή αυστηρών ποινών . Ένα τέτοιο αυταρχικό οικογενειακό κλίμα το οποίο χαρακτηρίζεται από συνεχείς κανόνες και υποδείξεις, τιμωρίες και απαγορεύσεις, έχει σαν συνέπεια την δημιουργία παιδιών που έχουν μειωμένη «αυτοαποδοχή».(Αλεξάνδρου,χ.χ)

Επομένως από την μια έχουμε την στοργική και φιλική συμπεριφορά και από την άλλη απορριπτική και εχθρική των γονέων. Επιπρόσθετα, έχουμε στο ένα άκρο περιοριστικές- καταπιεστικές συμπεριφορές και στο άλλο ανεκτικές. (Herbert, 1997)

Κάτι επιπλέον στο θέμα της οικογένειας και της οικογενειακής πολιτικής είναι και το πώς θα χειριστεί ο γονιός το θέμα της αμοιβής και της τιμωρίας.

Διότι και από αυτό εξαρτάται το πώς μπορεί να λειτουργήσει στα μετέπειτα χρόνια του το παιδί.

Πιο συγκεκριμένα, εάν ένας γονιός επιβάλει στο παιδί του συνεχώς τιμωρίες το παιδί δεν μπορεί να καταλάβει τον πραγματική αιτία αυτού και επαναλαμβάνει το λάθος του. Επίσης, εάν δεν υπάρχει συνέπεια και σωστός σχεδιασμός στην τιμωρία-ποινή τότε υπάρχει κίνδυνος το παιδί να πληγωθεί και να εμφανίσει κάποια αποκλίνουσα συμπεριφορά λόγω της κακής μεταχείρισης στην ενήλικη ζωή του.

Τώρα όσον αφορά τις αμοιβές και αυτές θα πρέπει να τηρούνται ώστε το παιδί να επιβραβεύεται για κάθε καλή πράξη. Και στις αμοιβές θα πρέπει να υπάρχει συνέπεια και συνάφεια.

Συμπερασματικά, ούτε η μεγάλη αυστηρότητα ούτε και η υπερπροστασία οδηγούν το παιδί σε μια κατεύθυνση σωστή ώστε να μην υπάρξουν στο μέλλον του παιδιού μεγάλες πιθανότητες ανάπτυξης αποκλίνουσας-παραβατικής συμπεριφοράς. Μια μέση υποστήριξη συνδυασμένη με μια ελαφρά αυστηρότητα έχει καλά αποτελέσματα σε παιδιά που έχουν την προδιάθεση ανάπτυξης σοβαρών αποκλίσεων συμπεριφοράς. (Τσιάντης,1987)

3.1.4 Αρνητικά χαρακτηριστικά της προσωπικότητας και ψυχικές αποκλίσεις των γονέων

Έρευνες του Lobitz έδειξαν ότι η επιθετική συμπεριφορά του παιδιού σχετίζεται ιδιαίτερα με την όλη συμπεριφορά του πατέρα. Κατά τον Becker επιθετική συμπεριφορά των παιδιών συνδέεται με την απροσάρμοστη συμπεριφορά και των δύο γονέων.

Έρευνα του Insel έδειξε ότι οι νευρώσεις και οι ψυχώσεις μόνον της μητέρας, επηρέαζαν την συμπεριφορά του παιδιού, ενώ οι Gasner και Myrgray απεναντίας βρήκαν ένα συσχετισμό μεταξύ των νευρώσεων της μητέρας και των αποκλίσεων συμπεριφοράς των αγοριών καθώς και ένα συσχετισμό

μεταξύ των νευρώσεων του πατέρα και των αποκλίσεων συμπεριφοράς των κοριτσιών. (Αλεξάνδρου, χ.χ)

Επιπρόσθετα, μελαγχολική συμπεριφορά της μητέρας έχει σαν συνέπεια: την παραμέληση του παιδιού, την αδυναμία δημιουργίας κινήτρων στο παιδί, την αδυναμία κάθε αντιδράσεως πάνω στην συμπεριφορά του παιδιού. Επομένως, εάν το παιδί βρίσκεται στην προσχολική ηλικία τότε η μελαγχολική συμπεριφορά της μητέρας, έχει παθογενείς επιπτώσεις. (Αλεξάνδρου, χ.χ)

Παρά τις επί μέρους απόψεις των ειδικών, το πρόβλημα εάν οι αποκλίσεις των γονέων δημιουργούν προβλήματα συμπεριφοράς στο παιδί ή εάν η διαταραγμένη συμπεριφορά του παιδιού προκαλεί αποκλίσεις συμπεριφοράς στους γονείς παραμένει ανοιχτό. Το σημείο που συμφωνούν όλοι σχεδόν, είναι ότι ψυχικά ασθενείς γονείς προκαλούν οπωσδήποτε προβλήματα συμπεριφοράς στα παιδιά. (Herbert, 1997).

3.1.5 Συγκρούσεις μεταξύ των γονέων και ελλιπείς οικογένεια

Έρευνες του Rutter έδειξαν ότι συχνές συγκρούσεις μεταξύ των συζύγων και μόνιμος ή πρόσκαιρος χωρισμός των γονέων, αποτελούν οπωσδήποτε αιτίες ψυχικών αποκλίσεων των παιδιών. Επίσης ο χωρισμός των γονέων έχει περισσότερο δυσμενείς επιδράσεις στα παιδιά από ότι έχει ο θάνατος του πατέρα ή της μητέρας.

Πιο συγκεκριμένα, η απουσία του πατέρα ο οποίος αποτελεί πρότυπο αυτοελέγχου για τα παιδιά, αποτελεί παράγοντα που ευνοεί τις αποκλίσεις συμπεριφοράς κυρίως στα αγόρια και πολύ λιγότερο στα κορίτσια. Πάνω στη θέση αυτή υπάρχουν αντιρρήσεις γιατί είναι βέβαιο ότι τα αγόρια αναπτύσσουν κυρίως επιθετική συμπεριφορά ενώ τα κορίτσια φόβους και κοινωνική απομόνωση. (Αλεξάνδρου, χ.χ)

Σε ότι αφορά την ηλικία του παιδιού ο Ernery μας πληροφορεί ότι οι αποκλίσεις συμπεριφοράς είναι έντονες και πάγιες όταν κατά την περίοδο του χωρισμού το παιδί είναι μικρότερο των έξι ετών.

Συμπερασματικά, προϋπόθεση για την δημιουργία μιας υγιούς προσωπικότητας είναι οι αρμονικές σχέσεις μεταξύ των γονέων. Από την άλλη σύμφωνα με την έρευνα Midtown Manhattan υπάρχουν δεδομένα που δείχνουν ότι τα παιδιά διαζευγμένων γονέων τα καταφέρνουν καλύτερα από τα παιδιά που προέρχονται από δυστυχημένες οικογένειες, αλλά που οι γονείς τους δεν είναι χωρισμένοι .(Herbert, 1997)

3.1.6 Η εργαζόμενη μητέρα

Οποσδήποτε η εργασία της μητέρας και η απουσία της από το σπίτι έχει δυσμενείς επιδράσεις πάνω στην εξέλιξη του παιδιού. Στις περιπτώσεις δηλαδή όπου το παιδί το αναλαμβάνει κάποιο ξένο πρόσωπο ή κάποιο ίδρυμα. Έχουμε σαν αποτέλεσμα την δημιουργία αποκλίνουσας συμπεριφοράς λόγω της στέρησης της αγάπης επί μακρό χρονικό διάστημα (Χασάπης, 1987)

Οι πιο δυσμενείς επιδράσεις της απασχολήσεως της μητέρας και της απουσίας της από το σπίτι πάνω στο παιδί τοποθετούνται στην βρεφική και προσχολική ηλικία .

Τώρα οι λόγοι για τους οποίους εργάζεται η μητέρα, η οικονομική κατάσταση της οικογένειας και οι συνθήκες κάτω από τις οποίες εργάζεται, παίζουν αποφασιστικό ρόλο στην ψυχική ισορροπία της μητέρας και στο τι θα μεταλαμπαδεύσει στο παιδί. Επίσης ,η κοπιαστική σωματική εργασία, η ανεπιθύμητη εγκυμοσύνη λόγω του γεγονότος ότι η υποψήφια μητέρα δεν θέλει να διακόψει την εργασία της ασκούν αρνητικές επιδράσεις πάνω στο έμβρυο και στο παιδί αργότερα με αποτέλεσμα οι πιθανότητες δημιουργίας διαταραχών συμπεριφοράς στο παιδί να είναι πολύ πιθανές. (Herbert, 1997).

3.1.7 Κοινωνικό επίπεδο

Μεταξύ κοινωνικού επιπέδου της οικογενείας και αποκλίσεων συμπεριφοράς του παιδιού δεν υπάρχουν σταθερές σχέσεις. Βεβαίως όταν εξετάζεται το πρόβλημα συνυπολογίζονται και άλλοι παράγοντες που σχετίζονται έμμεσα ή άμεσα με το κοινωνικό επίπεδο των γονέων όπως: η σύνθεση και το μέγεθος της οικογένειας, οι

διαπροσωπικές σχέσεις, η κοινωνική και οικονομική κατάσταση των γονέων είναι κάποιες μεταβλητές που έχουν άμεση σχέση με την εκδήλωση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς.

Κάτι άλλο που ευνοεί την επιθετική συμπεριφορά κατά τον Von Harnack είναι «τα κοινωνικά στρώματα και η οικονομική κατάσταση σύμφωνα με ερευνά του, παιδιά που προέρχονταν από χαμηλά κοινωνικά στρώματα παρουσίαζαν περισσότερα συμπτώματα αντικοινωνικής συμπεριφοράς ενώ παιδιά ανώτερων κοινωνικών τάξεων παρουσίαζαν πιο ήπια συμπτώματα».

Πιο συγκεκριμένα, παιδιά των ανώτερων κοινωνικών τάξεων έδειχναν συνήθως ψυχοσωματικά συμπτώματα των μεσαίων κοινωνικών τάξεων φοβίες και νευροαναγκαστικά συμπτώματα, ενώ των κατωτέρων συμπτώματα παραμελήσεως και αλητείας». Συμπερασματικά, σε ένα σημείο συμφωνούν οι περισσότεροι ειδικοί. Τα επιθετικά συμπτώματα της συμπεριφοράς είναι πολύ συχνά στα παιδιά των κατώτερων κοινωνικών τάξεων, ενώ οι αποκλίσεις συμπεριφοράς που σχετίζονται με το συναίσθημα εμφανίζονται σχεδόν ισομερώς στα παιδιά όλων των κοινωνικών στρωμάτων.

3.2 Κοινωνικό περιβάλλον

3.2.1 Νηπιαγωγείο -παρέες συνομήλικων

Τα παιδιά μεταφέρουν στο νηπιαγωγείο ότι έμαθαν στο οικογενειακό τους περιβάλλον. (Χασάπης,1987) .Η εμπειρία που βιώνουν τα παιδιά είναι ότι η ζωή στο σπίτι είναι σε μεγαλύτερο βαθμό διαπραγματεύσιμη από τη ζωή στο σχολείο. (Νόβα-Καλτσούνη, 2008)

Πολλές φορές παρατηρείτε στο νηπιαγωγείο επιθετική συμπεριφορά του παιδιού είτε προς τα άλλα παιδιά είτε προς το δάσκαλο ,αυτό συμβαίνει διότι το παιδί δεν μπορεί κάποιες φορές να δεχτεί τη σχολική κουλτούρα και να πειθαρχήσει. Επίσης του είναι δύσκολο να μην αντιδράσει μπροστά στην εξουσία που νοιώθει ότι του επιβάλλεται από τον νηπιαγωγό. (Μάνεσης,2000) Στο σχολείο η επιθετικότητα έχει σχέση με τιμωρίες, πολλές φορές άδικες, και με την αυταρχική συμπεριφορά του νηπιαγωγού και εκδηλώνεται, συνήθως, προς την κατεύθυνση των συμμαθητών. (Χασάπης, 1987))

Μια μελέτη των Troy και Sroufer(1987) σε παιδιά από 4-5ετών έχει φτιάξει ένα ειδικό σύνδεσμο με τις σχέσεις παλληκαρά-θύματος.»Αυτοί οι ερευνητές υποστήριξαν ότι τα παιδιά με σχέσεις ανασφαλούς προσκόλλησης διακατέχονται από έλλειψη εμπιστοσύνης και περιμένουν εχθρότητα. Και έτσι αλληλεπιδρούν επιθετικά με τους συνομήλικους τους». (Νόβα –Καλτσούνη, 2008)

Ένα πολύ σημαντικό κεφάλαιο στην καλή προσαρμογή του παιδιού στο σχολείο είναι η ποιότητα των σχέσεων με τους γονείς, οι οποίες γενικά θεωρούνται αποφασιστικής σημασίας κατά τα πρώτα χρόνια.

Κάποιοι μελετητές συμφωνούν με αυτή την άποψη ότι υπάρχει δηλαδή συνάφεια μεταξύ επιθετικών σχέσεων συνομηλίκων και εμπειριών ανατροφής στην οικογένεια, κυρίως σε επίπεδο προσαρμογής στο σχολείο.(Νόβα-Καλτσούνη, 2008). Επιπλέον, κάποιοι άλλοι παράγοντες όπως η νοημοσύνη, η σωματική ανάπτυξη, η ψυχική υγεία και ο τρόπος που το παιδί πέρασε τα στάδια ανάπτυξης του(φαλλικό –πρωκτικό κτλ)είναι παράγοντες που μπορούν να δημιουργήσουν ευνοϊκές προϋποθέσεις για την προσαρμογή του παιδιού στο νηπιαγωγείο. (Χασάπης, 1987)

3.2.2 Τηλεόραση

Η τηλεοπτική βία είναι ένας επιπλέον παράγοντας ανάπτυξης αποκλίνουσας-επιθετικής συμπεριφοράς. Εξαιτίας του γεγονότος ότι τα προγράμματα που παρουσιάζουν βιαιότητες όπως εγκλήματα, φόνους και βιασμούς εμφανίζονται σε πολύ μεγάλη συχνότητα στην τηλεόραση. Επομένως, τα παιδιά έχοντας ως πρότυπα τους ήρωες που βλέπουν στην τηλεόραση μέσω της παρατήρησης και της μίμησης, τους αυξάνονται οι πιθανότητες ανάπτυξης επιθετικής συμπεριφοράς. Αυτό συμβαίνει διότι το παιδί έχει πολύ μεγάλη ικανότητα στο να μιμείται την κοινωνική συμπεριφορά των προτύπων και του περιβάλλοντος του.

Σύμφωνα με τον Feschbach όμως η παρακολούθηση σκηνών βίας παίζει ένα ρόλο κάθαρσης γιατί επιτρέπεται στο παιδί μέσω του μηχανισμού προβολής και ταύτισης, να εκτονώσει την επιθετική του συμπεριφορά. Σε αυτή την άποψη δεν είναι σύμφωνος ο Τσακιράκης σύμφωνα με τον οποίο δεν επιτυγχάνεται κάθαρσις μέσω της παρακολούθησης σκηνών βίας αλλά αντίθετα υπάρχει αύξηση των ατόμων-παιδιών που εμφανίζουν επιθετική συμπεριφορά. (Τσακιράκης, 2004).

Συμπερασματικά, η τηλεοπτική βία φαίνεται να κάνει τα παιδιά πιο ανεκτικά στην επιθετικότητα των άλλων παιδιών και λιγότερο συναισθηματικά. (Κολιάδης, 1995)

3.3 Άλλοι παράγοντες

3.3.1 Ελαφρές εγκεφαλοπάθειες

Έκτος από τους περιβαλλοντικούς παράγοντες .Υπάρχουν και οι οργανικοί παράγοντες που προδιαθέτουν στην εμφάνιση αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Για παράδειγμα η εγκεφαλοπάθεια είναι μια μορφή οργανικής βλάβης η οποία μπορεί να δημιουργηθεί μετά από έναν δύσκολο τοκετό ή από κάποιο ατύχημα.

Ο Schmitt διαχωρίζει κάπως τη θέση του και λέει ότι δεν υπάρχει άμεση σχέση μεταξύ ελάχιστης εγκεφαλικής δυσλειτουργίας και αποκλίσεων συμπεριφοράς γιατί οπωσδήποτε και άλλα κλινικά συμπτώματα συνδέονται με τη δυσλειτουργία αυτή. Υπάρχουν όμως επιστήμονες όπως ο J.Spott που ισχυρίζονται ότι το επιπλέον Υχρωμόσωμα σε υψηλό ποσοστό παίζει σημαντικό ρόλο στην γένεση της παιδικής παραπρωματικότητας. Σύμφωνα βέβαια με έρευνες που έχουν γίνει σε νοσοκομειακές φυλακές ψυχοπαθών εγκληματιών.(Χασάπης, 1987)

Οι τρόποι με τους οποίους κάποιος μπορεί να δει εάν έχει αυτή την οργανική βλάβη είναι οι εξής:

- το ηλεκτροεγκεφαλογράφημα
- το ιστορικό μέσα από το οποίο διαπιστώνονται διάφορες παρεκτροπές κατά τον τοκετό
- ψυχολογικά τεστ, μέσω των οποίων είναι δύσκολο να εξακριβωθεί με βεβαιότητα ότι ένα παιδί παρουσιάζει εγκεφαλική βλάβη.(Χασαπής, 1987)

3.4 Αιτιολογικοί παράγοντες παραβατικής/ αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην σχολική ηλικία

Το φαινόμενο της παραβατικότητας στη σχολική ηλικία είναι πολυσύνθετο και πολυδιάστατο και η αντιμετώπιση του, απαιτεί δράση σε διάφορα επίπεδα, επίπεδο οικογένειας, εκπαίδευσης (σχολείο), ευρύτερου κοινωνικού περιβάλλοντος, μέσων μαζικής ενημέρωσης, τεχνολογίας, ποινικής δικαιοσύνης, ψυχαγωγίας κ.ά. Μια σειρά παραγόντων που συμβάλλουν στο γενικό πλαίσιο της παραβατικής συμπεριφοράς των νέων, της θυματοποίησης τους και της τροφοδότησης της βίας εκ μέρους τους, που διαμορφώνει αλλά και καθορίζει την συμπεριφορά των παιδιών και διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

- Ø *Εσωτερικοί ή ενδογενείς παράγοντες* : εγκεφαλικές βλάβες, λειτουργικές διαταραχές, ψυχολογικοί παράγοντες, κληρονομική προδιάθεση, μαθησιακές δυσκολίες, ειδικές ανάγκες.
- Ø *Περιβαλλοντικοί ή εξωγενείς παράγοντες* : οικογενειακό, σχολικό και κοινωνικό περιβάλλον.

3.4.1 Εσωτερικοί ή ενδογενείς παράγοντες

Οι ενδοατομικοί παράγοντες που επηρεάζουν τις μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς περιλαμβάνουν και νευραλγικής φύσης προβλήματα (εγκεφαλικές βλάβες, υπερκινητικό σύνδρομο, κληρονομική προδιάθεση, διαταραχές της ανάπτυξης) που χαρακτηρίζουν το 4% του πληθυσμού (Πολυχρονοπούλου, 1995). Για παράδειγμα, κάποιοι μαθητές με μαθησιακές δυσκολίες, επειδή δεν μπορούν να ανταποκριθούν με τον τρόπο που ανταποκρίνονται τα άλλα παιδιά, συμπεριφέρονται με επιθετικότητα.

Σύμφωνα με τις βιολογικές (βιογενετικές) απόψεις της γέννησης της επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών, οι παράγοντες που οδηγούν σε αποκλίνουσες και επιθετικές συμπεριφορές είναι οι γενετικές διαταραχές, οι σωματικές και ψυχικές μειονεξίες και η νοημοσύνη (Κουράκης, 1999). Οι γενετικές

διαταραχές περιλαμβάνουν χρωματοσωματικές ανωμαλίες, ελαττωματικά γονίδια, γενετική οικογενή προδιάθεση .

Αξιίζει να αναφέρουμε ότι η και κληρονομικότητα σύμφωνα με έρευνες επηρεάζει την μελλοντική συμπεριφορά του κάθε παιδιού. Οι εγκληματολογικές έρευνες εξέτασαν δύο πιθανούς παραμέτρους. Αρχικά τη συσχέτιση της κληρονομικότητας δηλαδή μετάβαση της παραβατικότητας από τους γονείς στα παιδιά από γενιά σε γενιά και από τη μετάβαση παραβατικότητας μεταξύ των διδύμων. Οι έρευνες εστίασαν περισσότερο στα υιοθετημένα παιδιά όπου παρατηρήθηκε ότι σε όποια παιδιά οι φυσικοί γονείς τους είχαν βεβαρημένο παρελθόν είχαν πιο πολλές πιθανότητες να εμφανίσουν παραβατικότητα σε σχέση με τα παιδιά όπου οι φυσικοί γονείς τους είχαν καθαρό ποινικό μητρώο. Επίσης μέσα από έρευνες των Lange, Newman, Freeman και Holzinger, Legras, Rossanof, Stumpfil, Kranz, Borgstron, Slater, Yoshimasu, και η έρευνα του Christiansen στη Δανία παρατηρήθηκε ότι στα μονοζυγωτικά δίδυμα όταν ένα από τα δύο παιδιά παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά υπάρχει μεγαλύτερη πιθανότητα να παρουσιάσει και το άλλο από ότι τα διζυγωτικά. (Γεωργούλας, 2000)

Επίσης σημαντικό ρόλο στην εκδήλωση επιθετικών συμπεριφορών διαδραματίζουν το φύλο και η ηλικία. Συνήθως, τα αγόρια παρουσιάζουν πιο επιθετική συμπεριφορά, αλλά και τα κορίτσια αναπτύσσουν τάσεις αντικοινωνικής συμπεριφοράς, αλλά η επιθετικότητά τους συνήθως εσωτερικεύεται και μετατρέπεται σε σωματικές ενοχλήσεις, απομόνωση και συναισθηματικές διαταραχές, όπως κατάθλιψη (Φράγκου, 2004). Οι σωματικές ή ψυχικές μειονεξίες και αναπηρίες, όταν υπάρχουν, στιγματίζουν και περιθωριοποιούν τα παιδιά, με αποτελέσματα να παρουσιάζουν αντικοινωνικές συμπεριφορές. Τέλος, η νοημοσύνη συσχετίζεται σε σημαντικό βαθμό με την εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς. Η χαμηλή νοημοσύνη και η χαμηλή απόδοση στο σχολείο προδιαθέτει στην εμπλοκή των παιδιών σε παραβατικές πράξεις.

3.5 Περιβαλλοντικοί ή εξωγενείς παράγοντες

3.5.1 Οικογενειακό περιβάλλον

Δεν υπάρχει συμφωνία εμπειρικών ερευνών για την επίδραση της «διαλυμένης οικογένειας» από άποψη δομής στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς και συχνά μια «διαλυμένη οικογένεια» (π.χ. λόγω διαζυγίου) ταυτίζεται με την ανάρτηση παραβατικών συμπεριφορών. Ωστόσο παιδιά των οποίων οι οικογένειες είναι «μη πλήρεις» με δυσαρμονία στις σχέσεις των μελών τους, καβγάδες, κακοποίηση ή παραμέληση, αλλοπρόσαλλη στάση απέναντι στην συμπεριφορά των παιδιών τους, με απουσία εκδήλωσης στοργής και ενδιαφέροντος και αναποτελεσματικές μεθόδους διαπαιδαγώγησης ευνοούν περισσότερο την εκδήλωση παραβατικότητας. (Φαρσεδάκης, 2005)

Ο ρόλος της μητέρας στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού είναι άμεσος και σημαντικός. Η μητέρα είναι το πρώτο πρόσωπο που θα αντικρίσει το νεογέννητο βρέφος και το ίδιο αυτό το πρόσωπο θα καταβάλει τα μέγιστα στην αγωγή και στην κοινωνικοποίηση του. Είναι ο πρωταρχικός φορέας για να αναπτυχθεί ,να ολοκληρωθεί και κατά συνέπεια να προσαρμοστεί στην κοινωνία. Δέχεται την επίδρασή της ,δημιουργεί την εικόνα κάποιας συμπεριφοράς και ανάλογα ενεργεί. (Γεωργούλας, 2000)

Συγκεκριμένα οι λόγοι που οδηγούν σε επιθετικές συμπεριφορές των παιδιών και πηγάζουν μέσα από την οικογένεια είναι οι εξής:

Ø Τα αδέλφια συχνά ανταγωνίζονται για να κερδίσουν τη συμπάθεια και την προτίμηση των γονέων (Φράγκου, 2004). Συχνά ένα αυταρχικό στυλ διαπαιδαγώγησης σε συνδυασμό με τις διαπροσωπικές διενέξεις μεταξύ των παιδιών, κάνει τα μεγαλύτερα αδέλφια να εκδηλώνουν την επιθετικότητά τους στα μικρότερα. Ακόμη, σε πολυμελείς οικογένειες έχει παρατηρηθεί ότι οι γονείς έχουν λιγότερο χρόνο να διαθέσουν στα παιδιά τους και έτσι τα κατανοούν λιγότερο, με αποτέλεσμα να τους συμπεριφέρονται με αυταρχικό και επιθετικό τρόπο.

Ø Οι βίαιες σκηνές (λεκτικές ή σωματικές) μεταξύ των συζύγων, των οποίων μάρτυρες μπορεί να γίνονται τα παιδιά. Η επιθετικότητα που

αναπτύσσεται ανάμεσα στους συζύγους οφείλεται στην προσπάθεια επιβολής τους ενός πάνω στον άλλο. Τα κρούσματα αυτά μπορεί να εμφανίζονται είτε στις παραδοσιακές οικογένειες, όπου άνδρας επιβάλλεται και καταπιέζει τη γυναίκα, είτε σε οικογένειες που οι γυναίκες είναι χειραφετημένες. (Φράγκου, 2004)

Σύμφωνα με έρευνες του Rutter οι έντονοι καυγάδες μεταξύ των γονέων και ο μόνιμος ή ο παροδικός χωρισμός τους είναι αίτιο ψυχικών αποκλίσεων του παιδιού. Οι έντονες διαμάχες μεταξύ των συζύγων έχουν περισσότερες αρνητικές επιπτώσεις στην δημιουργία ψυχικών αποκλίσεων. Ακόμη αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι το διαζύγιο στοιχίζει περισσότερο στο παιδί από ότι ο θάνατος του ενός από τους δύο γονείς. Ο Drittens αναφέρει ότι τα παιδιά τα οποία βιώνουν συγκρούσεις των γονέων τους στο σπίτι αναπτύσσουν σε μεγαλύτερο βαθμό επιθετική συμπεριφορά από τα παιδιά που στην οικογένειά τους επικρατούν σχέσεις κατανόησης. (Αλεξάνδρου, χ.χ)

Επιπροσθέτως, συχνά οι γονείς συμπεριφέρονται βίαια στα παιδιά, ύστερα από συζυγικούς καβγάδες, στην προσπάθειά τους να ξεσπάσουν και επειδή μετατοπίζουν τη διάγνωση των προσδοκιών τους από τον/ την σύζυγο τους αντίστοιχα στα παιδιά τους (Φράγκου, 2004).

Η βία που ασκούν οι γονείς στα παιδιά τους και μπορεί να εκδηλωθεί με διάφορους τρόπους, από την αδιαφορία μέχρι την άσκηση βίας, η οποία κάποιες φορές οδηγεί και στο θάνατο (Βουϊδάσκης, 1996) Επίσης, η αποκλίνουσα συμπεριφορά και η παραβατικότητα των παιδιών μπορεί να είναι αποτέλεσμα της μη καθοδήγησης και επιτήρησης τους, του φτωχού οικονομικού και μορφωτικού επιπέδου των γονιών και της έλλειψης στοργής και αγάπης, η μεγάλη ανεκτικότητα των γονιών και οι σκληρές τιμωρίες που μπορεί να επιβάλλονται. Συγκεκριμένα, παιδιά από την κατώτερη κοινωνική τάξη, τα οποία αντιμετωπίζουν σε μεγαλύτερο βαθμό βίαιες συμπεριφορές στο οικογενειακό περιβάλλον, με αποτέλεσμα να συμπεριφέρονται με επιθετικό τρόπο και να μην μπορούν να προσαρμοστούν στο σχολικό περιβάλλον. (Φαρσεδάκης, 2005)

Ø Η συμπεριφορά των γονέων παίζει κυρίαρχο ρόλο στην ανάπτυξη της προσωπικότητας των παιδιών καθώς οι γονείς λειτουργούν σαν πρότυπα για τα

παιδιά. Η εχθρική στάση και η περιθωριοποίηση των παιδιών από τους ίδιους τους γονείς αποτελεί σημαντική αιτία παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Σύμφωνα με έρευνα του Von Darde τα παιδιά με επιθετική συμπεριφορά περιγράφουν τους γονείς τους σαν βάρβαρους, επιβλητικούς χωρίς επιείκεια. Σύμφωνα με έρευνες του Lobitz η εκδήλωση επιθετικότητας των παιδιών συνδέεται κατά κύριο λόγο με την συμπεριφορά του πατέρα. (Αλεξάνδρου, χ.χ)

Ø Επίσης είναι σημαντικό να αναφέρουμε και να αναπτύξουμε περαιτέρω το κοινωνικό επίπεδο της οικογένειας και του ίδιου του παιδιού με τη σχέση της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς. Ο Rutter αναφέρει ότι υπάρχει σχέση μεταξύ της επιθετικής συμπεριφοράς των παιδιών και το χαμηλό κοινωνικό επίπεδο της οικογένειας. Ακόμη παιδιά τα οποία ζουν σε οικογένεια με πολλά αδέρφια παρουσιάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό επιθετικές συμπεριφορές. Ο Von Thalman παρατήρησε ότι τα κρούσματα επιθετικής συμπεριφοράς σε ανώτερες κοινωνικές τάξεις ήταν σε χαμηλότερο επίπεδο σε σχέση με τις κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Οι Chazak και Jackson καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι παιδιά τα οποία διαμένουν σε υποβαθμισμένες περιοχές παρουσιάστηκε σημαντικός αριθμός αποκλίσεων συμπεριφοράς. Επίσης σύμφωνα με τον Richman μέσα από έρευνά του διαπιστώθηκε ότι παρουσιάζουν αποκλίσεις συμπεριφοράς και παιδιά τα οποία διαμένουν σε πολυκατοικίες σε σύγκριση με παιδιά τα οποία έμεναν σε μονοκατοικίες. Οι περισσότεροι ειδικοί συμφωνούν μεταξύ τους και καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι επιθετική συμπεριφορά παρατηρείται εντονότερα στα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. (Αλεξάνδρου, χ.χ)

Τέλος, τα επαγγελματικά ζητήματα των γονέων συχνά τους οδηγούν στο να παραμελούν τα παιδιά τους ή να τους συμπεριφέρονται με επιθετικό τρόπο. Συγκεκριμένα:

Ø Η ανεργία η οποία εκτός από ότι επηρεάζει αρνητικά την προσωπικότητα του ατόμου και την ψυχολογική του ηρεμία επηρεάζει αρνητικά και το οικογενειακό περιβάλλον. Σύμφωνα με ψυχολογικές έρευνες πέρα από τα προβλήματα τα οποία αναπτύσσονται στο ίδιο το άτομο (κοινωνικά, ψυχολογικά, ψυχιατρικά) παρατηρούνται και διαταραχές στην ομαλή ανάπτυξη και εξέλιξη των παιδιών τους τα οποία εκδηλώνουν

επιθετικότητα, αντικοινωνική συμπεριφορά, νευρικά συμπτώματα.(Γαλάνης, 1989)

Ø Η έλλειψη του ελεύθερου χρόνου των γονέων γεγονός το οποίο συμβάλλει στην ανεπάρκεια επικοινωνίας μεταξύ των γονέων και των παιδιών. Οι γονείς δεν αφιερώνουν τον απαιτούμενο χρόνο στα παιδιά τους με αποτέλεσμα τα παιδιά να καταφεύγουν σε διάφορες μορφές κοινωνικής βίας ως μέσω επικοινωνίας με τον οικογενειακό περίγυρο, έκφραση συναισθημάτων και προβολή κάπου μηνύματος.(Βουϊδάσκης, 2000)

Ø Η μητρική εργασία σύμφωνα με ερευνητικές υποθέσεις θεωρείται ότι συμβάλλει στην παραβατική συμπεριφορά του παιδιού λόγω της απουσίας του απαραίτητου ελέγχου της συμπεριφοράς του παιδιού από την μητέρα και στην έλλειψη δημιουργίας των βασικών δεσμών μεταξύ τους. Επίσης σε έρευνες ψυχολογικού περιεχομένου η παραβατική συμπεριφορά των παιδιών αναφέρεται ότι δημιουργείται εξαιτίας της παραμέλησης από την μητέρα και την ανεπαρκή επίβλεψη του παιδιού.(Σπινέλλη-Αποσπύρη 1994). Όταν η μητέρα εργάζεται συνήθως το παιδί αναλαμβάνεται από κάποιο πρόσωπο εκτός οικογένειας ή από κάποιο ίδρυμα. Με αυτό τον τρόπο το παιδί αποκόβεται από τη μητέρα κάτι το οποίο λειτουργεί αρνητικά στην συμπεριφορά του παιδιού με αποτέλεσμα να καταφεύγει στην βία. Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε στην Σουηδία τα παιδιά των οποίων η μητέρα εργάζεται εμφανίζουν πιο συχνά επιθετικότητα και αναπτύσσουν προβληματικές σχέσεις με άλλα παιδιά.(Αλεξάνδρου, χ.χ)

3.5.2 Σχολικό περιβάλλον

Η εκπαίδευση είναι ένα πολύ σημαντικό στάδιο για την κοινωνικοποίηση του παιδιού. Η ανάπτυξη της εκπαίδευσης δεν αποτέλεσε μείωση της παραβατικότητας των ανηλίκων όπως ήταν αναμενόμενο αλλά αντιθέτως η παραβατικότητα και η εγκληματικότητα των ανηλίκων αυξήθηκε. Σύμφωνα με διάφορες έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί τα παιδιά τα οποία δεν προσαρμόζονται στα πλαίσια του σχολείου και η συμπεριφορά τους είναι αντίθετη με τους σχολικούς κανόνες είναι πιο πιθανό να παρουσιάσουν παραβατική συμπεριφορά στο μέλλον. (Φαρσεδάκης,1985) Το σχολείο και ο δάσκαλος ή ο καθηγητής αποτελούν σημαντικούς παράγοντες για την

ενίσχυση αποκλίνουσων και επιθετικών συμπεριφορών. Όταν ο εκπαιδευτικός είναι επιθετικός απέναντι στα παιδιά, υπάρχει κίνδυνος να προσπαθήσουν τα παιδιά να ταυτιστούν μαζί και για αυτό το λόγο υιοθετούν παρόμοια επιθετική συμπεριφορά (Παπανούτσος, 1971). Οι εκπαιδευτικοί συμπεριφέρονται με επιθετικότητα επειδή κάποιες φορές διαψεύδονται οι προσδοκίες τους ή υπερασπίζονται τις απόψεις τους ή προσπαθούν να επιβληθούν. Συνήθως, μια τέτοια επιθετική συμπεριφορά μαρτυρά ότι και οι ίδιοι οι εκπαιδευτικοί έχουν μεγαλώσει με ένα αυταρχικό στυλ διαπαιδαγώγησης.

Υπάρχουν επίσης, περιπτώσεις που ο δάσκαλος συμπεριφέρεται άδικα και επιθετικά στους μαθητές του επειδή αντιμετωπίζει κοινωνικά, οικονομικά και οικογενειακά προβλήματα. Συγκεκριμένα πολλοί δάσκαλοι νιώθουν υποτιμημένοι έναντι των άλλων ακαδημαϊκών επαγγελματιών και αυτό σε συνδυασμό με τους χαμηλούς μισθούς που λαμβάνουν, τους ωθεί να εκδηλώνουν επιθετική συμπεριφορά προς τους μαθητές. Ακόμη, υπάρχουν και περιπτώσεις που δάσκαλοι επέλεξαν αυτό το επάγγελμα άτομα που δεν έχουν καθόλου αγάπη για το επάγγελμα, είτε λάθος επαγγελματικού προσανατολισμού, είτε λόγω έλλειψης άλλης επαγγελματικής διεξόδου.

Μέσα στο σχολικό περιβάλλον αναπτύσσεται επίσης, άμιλλα μεταξύ των μαθητών, η οποία αγγίζει τα όρια του ανταγωνισμού, ο οποίος σε περίπτωση αποτυχίας μπορεί να οδηγήσει σε αποδοκιμασία ως προς το δάσκαλο ή επιθετική συμπεριφορά απέναντι στους συμμαθητές (Βουϊδάσκη, 1987).

Ακόμη, το εκπαιδευτικό σύστημα θα πρέπει να ενισχύει τη γνωστική, κοινωνική και συναισθηματική ανάπτυξη των μαθητών. Με τον όρο εκπαιδευτικό σύστημα εννοούμε τη σύνθεση και το μέγεθος των σχολείων, τα συστήματα πειθαρχίας και αξιολόγησης των μαθητών, τις εκπαιδευτικές πρακτικές και παιδαγωγικές αντιλήψεις των εκπαιδευτικών, τα προγράμματα σπουδών, το σχολικό κλίμα, τις εξωδιδασκτικές και εξωσχολικές δραστηριότητες. Όταν όμως το εκπαιδευτικό σύστημα αποτύχει, οδηγεί τα παιδιά να υιοθετήσουν αντικοινωνικές συμπεριφορές (Φράγκου, 2004). Στην αποτυχία του εκπαιδευτικού συστήματος έχει οδηγήσει το αναχρονιστικό πρόγραμμα σπουδών, οι μη σύγχρονοι μέθοδοι διδασκαλίας, οι ανεπαρκείς εκπαιδευτικοί και η έλλειψη εκπαιδευτικού προσανατολισμού.

Επίσης υπάρχει διαχωρισμός από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς προς τα παιδιά. Το σχολικό πλαίσιο είναι δομημένο με τέτοιο τρόπο έτσι ώστε να μην δίνει ευκαιρίες σε παιδιά με χαμηλότερη απόδοση και να ευνοεί τους μαθητές οι οποίοι έχουν υψηλές αποδόσεις. Αυτό διακρίνεται και από τη συμπεριφορά τους καθώς δημιουργούν ομάδες ανάλογα με τις αποδόσεις των μαθητών, τοποθετώντας τους μαθητές με υψηλές αποδόσεις στα μπροστινά θρανία. Τα παιδιά με αυτό τον τρόπο βιώνουν την αποτυχία και οδηγούνται σε αντικοινωνικές συμπεριφορές.(Βασιλιάς, 1987)

Σύμφωνα με σχετικές έρευνες τα παιδιά τα οποία παρουσιάζουν μικρό ενδιαφέρον για το σχολείο ή μηδαμινό εμφανίζουν παραβατική συμπεριφορά στο σχολείο. Οι σχολικές επιδόσεις των συγκεκριμένων μαθητών είναι αρκετά χαμηλές και οδηγούν στην σχολική αποτυχία. Όλο αυτό συνεπώς λειτουργεί σαν κατασταλτικό παράγοντα διότι η σχολική αποτυχία προέρχεται από την αδιαφορία των μαθητών και γι' αυτό το λόγο με τη σειρά τους δεν νοιάζονται επειδή έχουν βιώσει αποτυχίες από τις οποίες αποθαρρύνονται χάνοντας έτσι την διάθεσή τους για προσπάθεια .Οι Yochelson και Samenow (1976) στηριζόμενοι σε διάφορες κλινικές μελέτες που έχουν γίνει επιβεβαιώνουν ότι οι παραβάτες παρακολουθούσαν αναγκαστικά τις δραστηριότητες του σχολείου.(Φαρσεδάκης, 1985)

3.5.3 Κοινωνικό περιβάλλον

3.5.4 Φιλικές παρέες-συμμορίες

Το παιδί δημιουργεί συνδετικούς δεσμούς αρχικά με του ενήλικες του οικογενειακού περιβάλλοντος και αργότερα με τους συνομηλίκους τους. Η παιδική φιλία είναι πολύ σημαντική για το παιδί καθώς τα παιδιά με αυτό τον τρόπο συνδέονται στενά μεταξύ τους. Έτσι τα παιδιά μιμούνται το ένα το άλλο(Παρασκευόπουλου,1988) . Η επιθετική συμπεριφορά <<διδάσκεται>> από το ένα παιδί στο άλλο. Το παιδί όταν βρίσκεται σε μια ομάδα μιμείται τα μέλη της και συμβαδίζει με τους κανόνες της. Όταν η σύνθεση των φιλικών παρεών και ή οι συμμορίες αποτελούνται από παιδιά τα οποία έχουν επιθετική

συμπεριφορά το παιδί θα μιμηθεί αυτή τη συμπεριφορά για να γίνει αποδεκτό από τα μέλη της .(Γεωργούλας, 2000).

Βέβαια έχει διαπιστωθεί ότι συνήθως τα παιδιά τα οποία αντιμετωπίζουν οικογενειακά προβλήματα και η προσωπικότητά τους είναι αδύναμη και δέχονται επιρροές από άλλους εντάσσονται σε παρέες με παραβατική συμπεριφορά. <<Μόνον ανήλικοι των οποίων η προσωπικότητα ή οικογενειακοί παράγοντες οδηγούν στην παραβατικότητα έχουν την τάση να συγχρωτίζονται με ομοίους και να αποζητούν τη συντροφιά τους>>. (Κουράκης, 1999)

3.5.5 Η ζωή στη σύγχρονη πόλη

Επίσης στα αίτια της παραβατικής συμπεριφοράς είναι σημαντικό να αναφέρουμε τη συσχέτιση που υπάρχει μεταξύ του τρόπου ζωής στην σύγχρονη πόλη και την εγκληματικότητα. Το μεγαλύτερο ποσοστό παραβατικότητας παρατηρείται στις μεγάλες πόλεις. Σε πόλεις με αυξημένο ποσοστό παραβατικότητας υπάρχει και αυξημένο ποσοστό εγκληματικότητας. Οι λόγοι οι οποίοι αυξάνουν την παραβατικότητα στην πόλη είναι η έντονη υπερκινητικότητα, η απουσία κατάλληλων ψυχαγωγικών μονάδων ,οι συγκρούσεις που δημιουργούνται ανάμεσα στις κοινωνικές τάξεις όπως ακόμη και η αρχιτεκτονική των σπιτιών (Κατσίρα, 2008).Πιο αναλυτικά:

- Η απουσία κατάλληλων ψυχαγωγικών μονάδων. Στις σύγχρονες πόλεις δεν υπάρχουν οργανωμένα προγράμματα ψυχαγωγίας οπότε ο ελεύθερος χρόνος δεν είναι δυνατό να αξιοποιηθεί δημιουργικά, μορφωτικά, ψυχαγωγικά. Τα μέσα τα οποία το άτομο μπορεί να αξιοποιήσει δημιουργικά το χρόνο του στις μεγάλες πόλεις δεν προσφέρονται δωρεάν αλλά αντιθέτως χρησιμοποιούνται για να επιφέρουν κέρδη.(Καρβουνιάρης, 1987)

- Σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί η κοινωνική τάξη των νέων επηρεάζει τον βαθμό παραβατικότητάς τους. Συνήθως παρατηρείται μεγάλο ποσοστό παραβατικότητας ανηλίκων στα παιδιά τα οποία προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Τα παιδιά τα οποία ανήκουν στα συγκεκριμένα στρώματα νιώθουν αδικημένα και επειδή νιώθουν έντονα την έλλειψη ευκαιριών προσπαθούν να συμπληρώσουν αυτό το κενό και να

πετύχουν τους στόχους τους με οποιοδήποτε τρόπο και γι' αυτό αγνοούν τους κοινωνικούς κανόνες. Ο Merton αναφέρει ότι η μορφή της σύγχρονης κοινωνίας δημιουργεί την μορφή <<προπαραβατικότητας>> στην κατώτερη κοινωνική τάξη καθώς το εγκληματικό στοιχείο χρησιμοποιείται για την επίτευξη στόχων. (Γεωργούλας, 2000)

3.5.6 Μετανάστευση

Οι έρευνες οι οποίες έχουν διεξαχθεί και συνεχίζονται να διεξάγονται για την εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση είναι πολλές. Ελάχιστες όμως είναι αυτές (συγκεκριμένα η έρευνα West και Farrington, 1973 Πρβλ Osborn 198) διατυπώνονται συγκριτικά δεδομένα σχετικά με την παρελθοντική και μετέπειτα ζωή των ατόμων οι οποίοι συντελούσαν τις ομάδες μετανάστευσης. Σύμφωνα με αυτά τα στοιχεία οι ενήλικοι μετανάστες παρουσιάζουν σε πιο έντονο βαθμό παραβατική συμπεριφορά από τους συμπατριώτες τους οι οποίοι είναι μόνιμοι κάτοικοι της πατρίδας τους. Γεγονός το οποίο αποδίδεται λόγω προβλημάτων προσαρμοστικότητας, την οικονομική αδυναμία, την άγνοια της γλώσσας και τους νόμους που επικρατούν σε κάθε χώρα. (Φαρσεδάκης, 2005)

Σημαντικό ρόλο παίζει επίσης η ηλικία των μεταναστών. Όταν η μετανάστευση πραγματοποιείται στην παιδική ηλικία στο μέλλον τα άτομα αυτά παρουσιάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό παραβατική συμπεριφορά. Αξίζει να αναφερθεί το γεγονός ότι η δεύτερη γενιά μεταναστών (δηλ. τα παιδιά των μεταναστών τα οποία έχουν γεννηθεί στην καινούρια πατρίδα) παρουσιάζουν εντονότερη παραβατικότητα και εγκληματικότητα από τους γονείς τους και τους εγχώριους. (Κατσίρα, 2008)

Τέλος παραβατική συμπεριφορά παρατηρούνται και όταν τα άτομα αυτά γυρίζουν πίσω στην πατρίδα τους. Παράδειγμα αποτελεί η περίπτωση του Ισραήλ το οποίο είναι ένα κράτος το οποίο συντονίστηκε από μαζική μετανάστευση και τα μέλη του κατείχαν θρησκευτική και εθνική ομοιογένεια. Παρατηρήθηκε ότι στον τόπο φιλοξενίας η εγκληματικότητα ήταν μειωμένη ενώ αντίθετα στην πατρίδα τους η εγκληματικότητα αυξήθηκε. Μέσα σε 15 χρόνια παρατηρήθηκε ότι η παραβατικότητα ανηλίκων τριπλασιάστηκε και ότι

υπάρχει διαφορά στο ποσοστό παραβατικότητας ανάλογα με τον τόπο καταγωγής. (Φαρσεδάκης, 1985)

3.5.7 Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης – Διαδίκτυο – Βιντεοπαιχνίδια

Η επίδραση των Μ.Μ.Ε. αποτελεί ένα από τα πιο σοβαρά αίτια εκδήλωσης επιθετικών συμπεριφορών των παιδιών, καθώς λειτουργεί ως μέσο πληροφόρησης, μάθησης και ψυχαγωγίας (Silbermann, 1973). Τα παιδιά σχολικής ηλικίας παρακολουθούν 2-5 ώρες καθημερινά τηλεόραση, με αποτέλεσμα να βλέπουν σκηνές που περιέχουν δολοφονίες, διαρρήξεις και καταστροφές. Είναι φυσικό τέτοιες σκηνές να έχουν αρνητική επίδραση στα παιδιά και ιδιαίτερα σε αυτά που έχουν προδιάθεση για την ανάπτυξη επιθετικής συμπεριφοράς (Τσακιράκης, 2004).

Πέρα από την τηλεόραση, δεν πρέπει να παραλείψουμε να τονίσουμε, την καταστροφική επίδραση των διαφόρων εντύπων και περιοδικών που χαρακτηρίζονται από πολλούς σαν παραλογοτεχνία. Όπως επίσης πρέπει να ψάξουμε να δούμε τι φταίει που αναγκάζει τα παιδιά να καταφεύγουν σε επιλογές περιοδικών με επιθετικά πρότυπα.

Επίσης, η ενασχόληση των παιδιών με βιντεοπαιχνίδια, μπορεί να προκαλέσει την παγίωση επιθετικών συμπεριφορών και σύμφωνα με την Αμερικάνικη Ακαδημία Παιδικής και Εφηβικής Ψυχιατρικής, όσο περισσότερο τα παιδιά εκτίθενται σε τέτοιου είδους παιχνίδια τόσο αυξάνονται οι πιθανότητες να μιμηθούν τέτοιου είδους βίβια πρότυπα (Τσιρικάκης, 2004).

Όσον αφορά τη χρήση του διαδικτύου οι ψυχολόγοι υποστηρίζουν ότι η εξέλιξη αυτή κάνει τα παιδιά να νιώθουν καλύτερα, να είναι πιο ανοιχτά και ειλικρινή για τους εαυτούς τους και να συζητούν ευκολότερα για τα προσωπικά τους θέματα [συναισθήματα, ανησυχίες, ευαισθησίες κ.λπ.]. Επίσης, παρέχεται η δυνατότητα στα παιδιά μέσω του διαδικτύου να μπορέσουν να αποκομίσουν πολλές γνώσεις σε σύντομο χρονικό διάστημα, όμως η αύξηση της νεανικής επιθετικότητας συνδέεται με τη χρήση του διαδικτύου και ιδιαίτερα με το περιεχόμενο που βλέπει το παιδί στο διαδίκτυο.

3.6 Άλλοι παράγοντες

3.6.1 Φυσικό περιβάλλον και ηλεκτρομαγνητικά πεδία

Ο Ρώσος επιστήμονας ιδρυτής της διαστημικής βιολογίας διαπίστωσε ότι υπάρχει σύνδεση μεταξύ της επιθετικής συμπεριφοράς και των μεταβολών του ηλεκτρομαγνητικού πεδίου της γης. Σύμφωνα με στατιστικές έρευνες που ο ίδιος χρησιμοποίησε κατέληξε στο συμπέρασμα ότι σε κάποιες επιδημίες (πχ επιδημίες χολέρας, γρίπη, διφθερίτιδα) παρατηρείται έξαρση του φαινομένου σε περιόδους διέγερσης του Ήλιου.

Ακόμη πίστευε ότι οι ηλιακές καταιγίδες επηρεάζουν την ομαλή λειτουργία του νευρικού συστήματος. Ο Τσιζέφσκι παρατήρησε ότι υπάρχει συσχέτιση μεταξύ της στατιστικής εξάρτησης μ/υ της ηλιακής δραστηριότητας και την εκδήλωση ομαδικών επιθετικών συμπεριφορών (πόλεμοι, επαναστάσεις). (Ανταμένο, 1996)

Σύμφωνα με έρευνες του Τσιζέφσκι παρατηρήθηκε υπερκινητικότητα, υπερδιέγερση, έντονος συναισθηματισμός σε περιόδους ηλιακών καταιγίδων. Ο ερευνητής ανακάλυψε ότι τα υγιή άτομα τις περισσότερες φορές δεν καταλαβαίνουν την επιρροή των ηλιακών καταιγίδων όμως οι φυσιολογικοί μηχανισμοί υποσυνείδητα αντιδρούν σε αυτές τις αλλαγές με μεταβολές στη συμπεριφορά. Αργότερα η σύνδεση μ/υ της αύξησης των νευροψυχοπαθολογικών περιστατικών και μαγνητικών καταιγίδων έγινε αντιληπτό το 1935 από τους T.Dull και B.Dull. Επίσης μεταξύ του 1960 και 1970 συγκεκριμένα τα αποτελέσματα διαπιστώθηκαν και από αμερικάνους επιστήμονες, ειδικότερα από τον ψυχίατρο Howard Friedman και τους ειδικούς στον τομέα ηλεκτρομαγνητικής βιολογίας τον φυσικό Charlic Bachman και τον γιατρό Robert Becker .Είναι αναγκαίο να αναφερθεί ότι οι Bachman και Becker για την επιβεβαίωση των επιρροών του μαγνητικού πεδίου πραγματοποίησαν πειράματα στα οποία χρησιμοποιήθηκαν εθελοντές. (Ανταμένο, 1996)

3.7 Αιτιολογικοί παράγοντες της παραβατικής/ αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβική ηλικία

3.7.1 Ατομικοί παράγοντες

Η δύσκολη ιδιοσυγκρασία του ατόμου, το φύλο, η ηλικία, και οι διάφορες βιολογικές ιδιορρυθμίες μπορούν να συμβάλλουν στην ανάπτυξη αντικοινωνικής συμπεριφοράς. Σύμφωνα με βιολογικές θεωρίες τα άτομα που παρουσιάζουν κάποιας μορφής δυσλειτουργία σε σωματικό, νοητικό ή ψυχικό επίπεδο, αναπτύσσουν συμπεριφορές αντικοινωνικού τύπου καθώς η συγκεκριμένη δυσλειτουργία αποτελεί εμπόδιο στην ομαλή προσαρμογή τους στις δυσμενείς καταστάσεις. (Κατσίρα, 2008, Κουράκης, 1999)

Σύμφωνα με την καθηγήτρια Αλίκη Γιωτοπούλου-Μαραγκοπούλου η ψυχοπάθεια οδηγεί στην εμφάνιση παραβατικότητας. Συγκεκριμένα το κεντρικό νευρικό σύστημα ατόμων που αναπτύσσουν ψυχοπάθεια εμφανίζει χαμηλό επίπεδο αντίδρασης στα γεγονότα, πράγμα που υποδηλώνει ότι τα άτομα δεν αντιλαμβάνονται τον πόνο σε φυσιολογικό επίπεδο. Σε αντίθεση με τους υπόλοιπους η τιμωρία ή οι δυσμενείς συνέπειες εκλαμβάνονται λιγότερο επώδυνες από τα συγκεκριμένα άτομα κάτι που δυσχεραίνει τον τρόπο μεταχείρισης τους. (Κατσίρα, 2008)

Στη περίπτωση των εφήβων που δεν παρουσιάζουν κάποια οργανική ιδιαιτερότητα αλλά εξαιτίας των απότομων μεταβαλλών που δέχονται κυρίως σε επίπεδο γνωστικό, με την απόκτηση της αφαιρετικής σκέψης, η συμπεριφορά τους απέναντι στους άλλους συχνά εκδηλώνεται εγωκεντρικά. Ο εγωκεντρισμός αυτός προέρχεται από τη δυσκολία του εφήβου να διαχωρίσει επακριβώς ποιο είναι το νόημα των δικών του σκέψεων και ποιο το νόημα των υπολοίπων. Όταν μια αντικοινωνική στάση του εφήβου επιφέρει σ' αυτόν μεγαλύτερο κέρδος για την διαμόρφωση της ατομικότητάς του, συχνά αντιμετωπίζει με αδιαφορία την τιμωρία που μπορεί να επακολουθήσει. (Παρασκευόπουλος, 1985, Κουράκης, 1999)

3.8 Οικογενειακοί παράγοντες

Η οικογένεια διαδραματίζει σημαντικό ρόλο στην ψυχοκοινωνική εξέλιξη του εφήβου. Ένας από τους βασικούς παράγοντες που συμβάλλει στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς του εφήβου έγκειται στην ποιότητα των σχέσεων που έχουν δημιουργηθεί μέσα στην οικογένεια. Ο έφηβος την περίοδο αυτή εξαιτίας των ραγδαίων αλλαγών που δέχεται έχει ανάγκη από ένα υποστηρικτικό και σταθερό οικογενειακό περιβάλλον. Συνήθως η τιμωρία, ή ασαφής, ασυνεπής στάση των γονέων αποτελεί σημαντικό παράγοντα κινδύνου για την εμφάνιση παραβατικών συμπεριφορών από τα παιδιά τους. (Κακουρός και Μανιαδάκη, 2006, Χριστογιώργος και Σταύρου, 2001)

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν διεξαχθεί σχετικά με τους διάφορους τύπους γονέων συμπεραίνεται ότι οι συγκεκριμένοι τύποι γονέων έχουν άμεση συνάφεια με την ψυχοκοινωνική ανάπτυξη των νέων και την εκπαιδευτική τους πορεία στο σχολείο. Πιο συγκεκριμένα, οι έφηβοι που έχουν αυταρχικούς γονείς συχνά διακατέχονται από έντονο άγχος, έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, αντιμετωπίζουν μαθησιακές δυσκολίες και δείχνουν μικρή ανοχή στις απογοητεύσεις. Επίσης δυσκολεύονται να κοινωνικοποιηθούν, παρουσιάζουν παραβατική συμπεριφορά, ενώ συχνά καταφεύγουν στη σχέση τους με τους άλλους με ανάλογο τρόπο όπως αυτόν των γονιών τους. Οι αυταρχικοί γονείς συνήθως είναι επιβλητικοί, ελεγκτικοί και επικριτικοί απέναντι στα παιδιά τους, ενώ συχνά επιδεικνύουν την δύναμη τους με φωνές και σωματικές τιμωρίες. Ο έφηβος προκειμένου να απομακρυνθεί από τον έλεγχο των γονιών του και να μπορέσει να διαφυλάξει την ατομικότητα του συχνά καταφεύγει στο ψέμα. (Παππά, 2006)

Στην περίπτωση των εφήβων που έχουν ανεκτικούς- επιεικείς γονείς οι πρώτοι συνήθως χαρακτηρίζονται από έντονο παρορμητισμό, αναλαμβάνουν σπάνια ευθύνες, κάνουν πιο εύκολα κοπάνες από το σχολείο, έχουν αυξημένες απαιτήσεις από τους άλλους, ενώ άλλες φορές συμπεριφέρονται επιθετικά. Οι γονείς του συγκεκριμένου τύπου συνήθως είναι μη κατευθυντικοί, δυσκολεύονται να εξωτερικεύσουν τις απόψεις τους, φοβούνται να έρθουν σε αντιπαράθεση με το έφηβο και δεν απαιτούν τίποτα από αυτόν. Ακόμη και στην εκδήλωση παραβατικών συμπεριφορών οι γονείς παρουσιάζουν παθητική στάση. Η παθητικότητα αυτή εκλαμβάνεται από το έφηβο ως

αδιαφορία . Έφηβοι που έχουν το συγκεκριμένο τύπο γονέων συχνά προσανατολίζονται προς την παραβατικότητα μέσω της προσκόλλησής τους σε παρέες αντικοινωνικού τύπου. Παράλληλα, είναι πιο επιρρεπείς στην χρήση ναρκωτικών ουσιών. (Παππά, 2006)

Οι έφηβοι που έχουν ανεκτικούς-αδιάφορους γονείς παρουσιάζουν τον υψηλότερο κίνδυνο ως προς την χρήση ουσιών και στην εκδήλωση παραπτωματικής συμπεριφοράς. Οι συγκεκριμένοι έφηβοι συνήθως συμπεριφέρονται με παραβατικό και απορριπτικό τρόπο, έχουν χαμηλή αυτοεκτίμηση, ενώ η συμπεριφορά τους μπορεί τείνει προς τη διαταραχή. Οι αδιάφοροι γονείς χαρακτηρίζονται κυρίως από έλλειψη προστασίας και ενδιαφέροντος προς τα παιδιά τους. Όταν η αδιαφορία συνοδεύεται και με απορριπτικές στάσεις τότε ο έφηβος αισθάνεται και ανεπιθύμητος εγκαταλειμμένος. Κάποιες φορές μπορεί να διαμορφώσει άσχημη αυτοεικόνα θεωρώντας τον εαυτό του ανάξιο και πρόβλημα για τους άλλους. (Παππά, 2006, Herbert, 1994)

Επίσης, οι δυσλειτουργικές σχέσεις μεταξύ των συζύγων και το διαζύγιο συμβάλουν στην ανάπτυξη παραβατικής συμπεριφοράς των εφήβων. Οι άσχημες σχέσεις του ζευγαριού που χαρακτηρίζονται από εντάσεις, συναισθηματική αστάθεια και εχθρικότητα συχνά κάνουν τους ίδιους να χάνουν το ενδιαφέρον τους για ενασχόληση με τα παιδιά τους ή άλλοτε να τους συμπεριφέρονται με άσχημο τρόπο. Κάποιες φορές μπορεί τα παιδιά να χρησιμοποιηθούν και ως σύμμαχοι - αντίπαλοι από τους γονείς με σκοπό την εξυπηρέτηση δικών τους οφελών . Ο έφηβος κάτω από τέτοιου είδους συνθήκες εγκλωβίζεται συναισθηματικά και μπορεί να εμφανίσει επιθετική συμπεριφορά. Παράλληλα το διαζύγιο αποτελεί μια δύσκολη κατάσταση για τον έφηβο. Σε μια από τις πιο κρίσιμες περιόδους της ζωής του, που έχει ανάγκη για αυτονόμηση, χρειάζεται ένα ζεστό και σταθερό περιβάλλον που θα τον βοηθήσει να βρει τα όρια της ατομικότητας του. Το διαζύγιο αποτελεί γι' αυτόν προδοσία και εγκατάλειψη η οποία γεννά συναισθήματα οργής. Σε αυτή τη φάση ή χρήση ναρκωτικών ουσιών και η παραβατικότητα μπορεί να αποτελέσει γι' αυτόν τρόπο διαφυγής από τα αρνητικά συναισθήματα. (Κάκουρος και Μανιαδάκη, 2006, Χριστογιώργος και Σταύρου, 2001)

Ακόμη, η εγκληματικότητα των γονέων, η οποία αποτελεί συχνά παράδειγμα προς μίμηση ή η εκδήλωση κάποιας διαταραχής από εκείνους (π.χ. κατάθλιψη ή διαταραχή διαγωγής), αποτελούν κίνδυνοι για την εμφάνιση παραβατικής συμπεριφοράς στον έφηβο. Συνάμα παιδιά που προέρχονται από οικογένειες με μεγάλο αριθμό ατόμων, αποτελούν ομάδες κινδύνου, καθώς οι συναισθηματικές ή υλικές ανάγκες τους μπορούν πιο εύκολα να παραμεληθούν εξαιτίας του μεγέθους της οικογένειας. Η έλλειψη φροντίδας μπορεί να συμβάλει στη δυσκολία κοινωνικοποίησης του παιδιού και στην εκδήλωση συμπεριφορών αντικοινωνικού τύπου. (Κάκουρος και Μανιαδάκη, 2006, Αμπατζόγλου, 2001)

Σύμφωνα με έρευνες που πραγματοποιήθηκαν από τους Glueck με τη διεξαγωγή συγκρίσεων ανάμεσα σε εφήβους μεταξύ των οποίων οι μισοί παρουσίαζαν προβλήματα με το νόμο, παρατηρήθηκαν οι εξής διαφορές. Τα άτομα που εκδήλωναν παραβατική συμπεριφορά προέρχονταν σε μεγαλύτερο ποσοστό από διαζευγμένες οικογένειες σε σχέση με τους υπόλοιπους ή κάποιο-α από τα μέλη των οικογενειών τους παρουσίαζαν υψηλότερο δείκτη εγκληματικότητας, εμφάνιση διαταραχών ή εξάρτηση από αλκοόλ. Επίσης, οι οικογένειες των ατόμων που εκδήλωναν παραβατική συμπεριφορά ήταν πιο αδιάφορες ως προς τη φροντίδα των παιδιών τους, ενώ το καθημερινό πρόγραμμα της οικογένειας ήταν πιο ανοργάνωτο. Επιπλέον, τα άτομα με αντικοινωνική συμπεριφορά αντιμετώπιζαν σοβαρά προβλήματα στο σχολείο και έκαναν τις περισσότερες απουσίες. (Herbert, 1994)

3.9 Σχολικοί παράγοντες

Το σχολείο αποτελεί έναν εξίσου σημαντικό παράγοντα που μπορεί να συμβάλει στην διατήρηση ή ανάπτυξη παραβατικής συμπεριφοράς των μαθητών. Οι ελλείψεις που παρουσιάζονται συχνά στο εκπαιδευτικό σύστημα προκαλούν σοβαρές επιπτώσεις στην κοινωνικοποίηση των μαθητών. Συγκεκριμένα, οι ακατάλληλοι χώροι του σχολείου, η ελλιπής οργάνωση του, η τυπική σχέση μεταξύ εκπαιδευτικών και μαθητών και οι δυσλειτουργικοί τρόποι διδασκαλίας θα μπορούσαν να χαρακτηριστούν ως εκπαιδευτική κακομεταχείριση στην οποία οι έφηβοι αντιδρούν πολλές φορές με επιθετικό τρόπο. (Κατσίρα, 2008, Pain, 1998)

Συγκεκριμένα, όταν ένα σχολείο δεν περιλαμβάνει τους απαραίτητους χώρους και τα κατάλληλα υλικοτεχνικά μέσα (όπως μεγάλες-άνετες αυλές και αίθουσες, καθαρές τουαλέτες, ειδικούς χώρους για τελετές και αθλητισμό, βιβλιοθήκη κ.α.) αυτό μπορεί να αποτελέσει σοβαρό εμπόδιο στην πραγματοποίηση λειτουργικών μεθόδων διδασκαλίας. Επίσης, ο ρόλος του διευθυντή έχει εξέχουσα σημασία καθώς ο τρόπος που διαχειρίζεται τις καταστάσεις του σχολείου διαμορφώνει κατά μεγάλο μέρος το περιβάλλον του σχολείου. (Pain, 1998, Μάνος, Κ., 1998)

Συνάμα, η στάση των καθηγητών απέναντι στους μαθητές και στους γονείς έχει θετική ή αρνητική επίδραση στην εξέλιξη των μαθητών. Ο προβληματικός χειρισμός των εκπαιδευτικών ο οποίος μπορεί να εκδηλώνεται με απορριπτική ή αδιάφορη στάση απέναντι σε μαθητές και γονείς, οι διακρίσεις ανάμεσα στους μαθητές, τα επικριτικά -κοροϊδευτικά σχόλια κυρίως στην εμφάνιση κάποιας αποτυχημένης προσπάθειας των μαθητών και οι σκληρές αξιολογήσεις ή βαθμολογίες που εγγράφονται στους ελέγχους, αφήνουν στους εφήβους αισθήματα απογοήτευσης και αδικίας. Κάτω από αυτές τις προϋποθέσεις ο έφηβος χάνει το ενδιαφέρον του για την σχολική φοίτηση και προσπαθεί να γίνει αποδεκτός με άλλους τρόπους, οι οποίοι πολλές φορές εκδηλώνονται με παραβατική συμπεριφορά όπως π.χ. κάνοντας φασαρία στην τάξη ενοχλώντας τους συμμαθητές του ή προκαλώντας ζημιές. (Κατσίρα, 2008, Pain, 1998)

Σύμφωνα με έρευνες διαπιστώνεται ότι οι έφηβοι απαιτούν από τους ενήλικους να δείχνουν συνεπεία ως προς στα καθήκοντά τους. Η αδιαφορία συχνά των γονιών και των εκπαιδευτικών δημιουργούν επιπρόσθετα προβλήματα στους νέους. Συγκεκριμένα οι έρευνες δείχνουν ότι όταν η στάση των ενήλικων προς τους εφήβους χαρακτηρίζεται από απροθυμία, ασυνέπεια ή όταν αυτή είναι αυστηρή και απορριπτική λειτουργούν εγκλωβιστικά στην ψυχολογία του εφήβου και επιτείνουν την ανάπτυξη επιθετικών συμπεριφορών . (Κατσίρα, 2008, Selosse, 1998)

Ο έφηβος επιζητά την υποστήριξη των εκπαιδευτικών του όχι μόνο σε γνωστικό επίπεδο αλλά και σε ψυχοκοινωνικό. Οι μαθητές έχουν ανάγκη από εκπαιδευτικούς που δεν θα τους παρέχουν μόνο πληροφορίες ή θα τους αξιολογούν σύμφωνα μόνο με τις επιδόσεις τους αλλά που θα ενδιαφέρονται να αναπτύξουν μια πιο ουσιαστική σχέση μαζί τους. Συχνά όμως παρατηρείται το φαινόμενο η εκπαιδευτική διαδικασία να στρέφει το ενδιαφέρον της στη μετάδοση πληθώρας γνώσης, στην ανάθεση στείρας απομνημόνευσης με συνέπεια την μείωση της κριτικής σκέψης των μαθητών και την μη κάλυψη ψυχοκοινωνικών αναγκών . (Κατσίρα, 2008, Κουράκης, 1999)

Κυρίως στις τελευταίες τάξεις του λυκείου συνήθως το ενδιαφέρον του εκπαιδευτικού εστιάζεται στην διεκπεραίωση της διδακτέας ύλης των μαθημάτων που εξετάζονται πανελλαδικά. Γενικότερα, η λειτουργία του σχολείου παρουσιάζει προβλήματα σε τρεις άξονες ανάλογα με τις δυνατότητες και τις απαιτήσεις των μαθητών. Οι μαθητές που προέρχονται από χαμηλά κοινωνικά, οικονομικά στρώματα, ή παρουσιάζουν μειωμένο δείκτη νοημοσύνης και μαθησιακές δυσκολίες, διακόπτουν το σχολείο πριν πάρουν το απολυτήριο βασικής εκπαίδευσης. Οι μαθητές που έχουν τη δυνατότητα να περάσουν στις εξετάσεις, καταβάλουν εξαντλητική προσπάθεια κάτω από στρεσογόνες και πιεστικές συνθήκες, ενώ για τους υπόλοιπους το σχολείο αντιμετωπίζεται ως κάτι ξένο και αδιάφορο. Τα παράπονα των εφήβων διατυπώνονται κυρίως από τους πιο μεγάλους σε ηλικία, καθώς η πίεση σε εκείνους είναι πιο έκδηλη. (Κουράκης, 1999, Μάνος Κ., 1998)

Σύμφωνα με την έρευνα του εκπαιδευτικού Χρίστου Κάτσικα που πραγματοποίησε με ερωτηματολόγιο σε 1.860 μαθητές σε γυμνάσια και λύκεια, 9 στους 10 αναφέρουν πως οι καλύτερες ώρες που περνούν στο

σχολείο είναι οι ώρες που δεν πραγματοποιούνται μαθήματα. Άλλες μορφές έκφρασης της δυσαρέσκειας των μαθητών που προκαλεί το εκπαιδευτικό σύστημα εκδηλώνονται με παραβατικές συμπεριφορές όπως κοπάνες, λεκτική η σωματική βία προς τους καθηγητές, τσακωμοί και χτυπήματα μεταξύ μαθητών και υλικές καταστροφές στην υποδομή του σχολείου. (Κουράκης, 1999)

3.10 Κοινωνικοί παράγοντες

3.10.1 Συνομήλικοι, συμμορίες

Η συνομήλικοι – παρέες μπορούν να επηρεάσουν σημαντικά τον έφηβο και να συμβάλλουν θετικά ή αρνητικά στην κοινωνικοποίησή του. Ο έφηβος την περίοδο αυτή έχει ανάγκη να ανεξαρτητοποιηθεί από την οικογένεια του, όμως δεν ενδιαφέρεται να αποδεσμευθεί εντελώς από αυτή. Από την μια προσπαθεί να μην απογοητεύσει τους γονείς του δείχνοντας συμβιβαστικός, από την άλλη όμως παρουσιάζεται επαναστατικός προκειμένου να γίνει αποδεκτός από τους φίλους του. Η συμπεριφορά αυτή των εφήβων εμφανίζεται περισσότερο στα αγόρια και λιγότερο στα κορίτσια. Η υποστήριξη της οικογένειας σε αυτή τη φάση είναι καθοριστικής σημασίας. Οι παρέες που θα επιλέξει ένας έφηβος εξαρτώνται από τις ανάγκες του. Οι έφηβοι που αντιμετωπίζουν προβλήματα στη σχέση τους με τους γονείς τους, το σχολείο και την κοινωνία, μπορεί να οδηγηθούν προς την παραβατικότητα. (Vallejo-Nagera, 1997, Κουράκης, 1999)

Κάτω από τέτοιου είδους συνθήκες ο έφηβος νιώθει ιδιαίτερα ανασφαλείς και επιζητά την συντροφιά των συνομηλίκων που αντιμετωπίζουν όμοια προβλήματα με αυτόν. Συχνά επιλέγει ομάδες που θέτουν παραβατικά πρότυπα. Τα κίνητρα των συγκεκριμένων ομάδων μελετώνται υπό το πρίσμα των θεωριών της υποκουλτούρας. Πιο συγκεκριμένα, οι υποκουλτούρες δημιουργούνται με σκοπό να εκφράσουν την αντίδρασή τους προς την νομιμοποιημένη κουλτούρα. Ο βαθμός αντίδρασης της κάθε υποκουλτούρας διαφέρει. Κυρίως αυτές δημιουργούνται από ομάδες αγοριών . Όλοι μαζί αποτελούν μια ομάδα η οποία δημιουργεί την δική της φιλοσοφία, κανόνες και τρόπους έκφρασης. Τα άτομα αυτά συνήθως νιώθουν μη ικανοποιημένα από την κοινωνία και συχνά αντιδρούν προς αυτή παραβατικά. Κάθε μέλος που εισέρχεται στην ομάδα για να επιβιώσει μέσα σε αυτή θα πρέπει να αναπτύξει ίδιους τρόπους συμπεριφοράς με τα υπόλοιπα μέλη. Η επίδειξη δύναμης συχνά (με οποιαδήποτε μορφή) είναι ένα στοιχείο που τους χαρακτηρίζει. (Vallejo-Nagera, 1997, Κουράκης, 1999)

3.10.2 MME

Τα μέσα μαζικής επικοινωνίας, όπως η τηλεόραση, οι εφημερίδες, το ραδιόφωνο και το διαδίκτυο μπορούν να ασκήσουν μεγάλη επιρροή στο κοινό. Η ποιότητα των μηνυμάτων που προβάλλεται καθορίζει την αρνητική ή θετική επίδραση της στο δέκτη. Τη σημερινή εποχή ένα μεγάλο μέρος της τηλεόρασης και του διαδικτύου εστιάζεται στην προβολή βίας - εγκληματικότητας, η οποία επηρεάζει σημαντικά τις στάσεις και τις αντιλήψεις τόσο των νέων όσο και των ενηλίκων. Κυρίως οι νέοι στην περίπτωση αυτή καθίστανται πιο ευάλωτοι από τους υπόλοιπους διότι παρουσιάζουν έλλειψη κατάλληλης κριτικής ικανότητας και ωριμότητας, ώστε να απορρίψουν τα αρνητικά μηνύματα. Η συχνή προβολή βίαιων συμπεριφορών λαμβάνεται από εκείνους ως κάτι συνηθισμένο το οποίο πολλές φορές αποτελεί για κάποιους παράδειγμα προς μίμηση. (Κασιμάτη et al. 2006, Κατσίρα, 2008)

Σύμφωνα με πειράματα έφηβοι που εκδήλωναν παραβατική συμπεριφορά, μετά από συχνή παρακολούθηση βίαιων ταινιών, παρουσίαζαν μεγαλύτερο ποσοστό επιθετικότητας για το επόμενο διάστημα. Κάποιες απόψεις σχετικά με την επίδραση της τηλεόρασης δίστανται. Εντούτοις όμως από μεγάλο ποσοστό ερευνητών διαπιστώνεται ότι η προβολή βίαιων ταινιών σε άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα συμπεριφοράς, τα καθιστά πιο επιρρεπή στην περαιτέρω εκδήλωση παραβατικότητας. (Herbert, 1994)

3.10.3 Κοινωνικές αλλαγές

Οι κοινωνικές μεταβολές επίσης μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη της παραβατικότητας. Οι αλλαγές που υφίσταται η κοινωνία μας στο τομέα της εργασίας, της τεχνολογίας, της εκπαίδευσης, στο θεσμό της οικογένειας, στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων κ.α. επέφεραν σημαντικές επιπτώσεις. Οι νέοι μπροστά στις ραγδαίες κοινωνικές αλλαγές συχνά δυσκολεύονται να προσαρμοστούν, ενώ κάποιοι εκφράζουν τη δυσφορία τους με την εκδήλωση αντικοινωνικών συμπεριφορών ή με την χρήση ναρκωτικών ουσιών. Οι κοινωνικές συνθήκες κυρίως ευθύνονται για την εμφάνιση παραβατικότητας με προσωρινό χαρακτήρα, ενώ οι ψυχολογικοί συντελεστές καλλιεργούν την

μόνιμη εκδήλωση της. Ένας αξιοσημείωτος αριθμός ανθρώπων που παρουσιάζουν παραπτωματική συμπεριφορά συνήθως εμφανίζει κάποια μορφής συναισθηματική διαταραχή η οποία εμποδίζει το άτομο να ενταχθεί εύκολα στις νέες κοινωνικές αλλαγές. Για παράδειγμα, όταν οι υποχρεώσεις που καλείται να ανταποκριθεί ο νέος στο σχολείο ξεπερνούν τις δυνάμεις του, γεννούν σε αυτόν συναισθήματα απογοήτευσης, τα οποία στη συνέχεια ωθούν το άτομο στην ανάπτυξη συναισθηματικών διαταραχών. (Κατσίρα, 2008, Κυπριανός, 2009)

3.10.4 Οικονομικοί παράγοντες

Η φτώχεια, η ανεργία και ο κοινωνικός αποκλεισμός είναι επίσης σημαντικοί παράγοντες που μπορούν να συμβάλουν στην ανάπτυξη παραβατικότητας. Όπως επισημαίνει ο Γαρδίκας, οι συγκεκριμένοι παράγοντες δεν οδηγούν πάντα έναν άνθρωπο στην ανάπτυξη αντικοινωνικής συμπεριφοράς, όμως δημιουργούν στο άτομο μειωμένη προσαρμογή σε ηθικούς και πνευματικούς κανόνες. Οι τρεις αυτοί όροι αποτελούν σημαντικά προβλήματα καθώς μπορούν να επιδράσουν αρνητικά στην σχολική, κοινωνική, και επαγγελματική εξέλιξη ενός ατόμου. (Κασιμάτη et al. 2006, Κατσίρα, 2008)

Συγκεκριμένα η φτώχεια και η ανεργία στερούν από το άτομο την δυνατότητα να ζουν σε κατάλληλες συνθήκες διαβίωσης με τα απαραίτητα μέσα, τα οποία επηρεάζουν άμεσα την ψυχική και σωματική του υγεία. Οι παράγοντες αυτοί καθιστούν το άτομο ευάλωτο καλλιεργώντας του συναισθήματα ανασφάλειας και απογοήτευσης τόσο για το παρόν όσο και για το μέλλον. Μέσα σε ένα κλίμα άγχους όπου κυριαρχεί η ανασφάλεια για επαγγελματική αποκατάσταση, η εμπορευματοποίηση της γνώσης η οποία αποσκοπεί στην εκπαιδευτική και εργασιακή προοπτική, η ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας και άλλων συναφών κοινωνικών αλλαγών, ο έφηβος, καλείται να προσαρμόζεται συνεχώς προς αυτή την κατεύθυνση. Η δυσκολία των εφήβων να συντονιστούν σε τέτοιες καταστάσεις οδηγεί τον νέο σε κρίση, η οποία μπορεί να εκδηλώνεται με εσωστρεφή συμπεριφορές (απομόνωση, διακοπή του σχολείου, αυτοκτονίες) ή με συμπεριφορές αντικοινωνικού τύπου (

καταστροφή υλικής περιουσίας, ληστείες κ.α.). (Κασιμάτη et al. 2006, Κατσίρα, 2008)

Συμφώνα με εγκληματολογικές μελέτες, το φαινόμενο της παραβατικότητας γίνεται πιο έκδηλο σε υποβαθμισμένες συνοικίες που περιλαμβάνουν μεγάλο αριθμό ατόμων, με μειωμένο κοινωνικό υπόβαθρο. Οι οικογένειες που αντιμετωπίζουν το φαινόμενο της φτώχειας δυσκολεύονται να ανταποκριθούν επαρκώς στις ανάγκες των παιδιών τους κάτι που επηρεάζει την ομαλή κοινωνικοποίηση τους. (Κακουρός, και Μανιαδάκη, 2006, Κατσίρα, 2008)

Οι κοινωνικοί επιστήμονες υποστηρίζουν ότι άτομα που βρίσκονται σε χαμηλότερη κοινωνικό-οικονομική διαστρωμάτωση ωθούνται περισσότερο προς την παραβατικότητα – εγκληματικότητα σε αντίθεση με τα ανώτερα στρώματα. Σύμφωνα με τη θεωρία του Merton και την συμπλήρωση των Cloward και Ohlin πάνω στη θεωρία του, η κοινωνία ενθαρρύνει τόσο τους πλούσιους όσο και τους φτωχούς να επιζητούν την επιτυχία υψηλών στόχων στη ζωή τους. Σε αντίθεση όμως οι ευκαιρίες που δίνονται στους μεσαίους - πλουσίους συγκριτικά με τους φτωχούς διαφέρουν . Οι φτωχοί λόγω των μειωμένων ευκαιριών που έχουν από την κοινωνία, ωθούνται ευκολότερα στην επιλογή εμπλοκής με παραβατικές δραστηριότητες προκειμένου να επιτύχουν τους στόχους τους. Αυτή η διαφορά παρατηρείται και ανάμεσα στους ανήλικους. Η παραπτωματικότητα στους ανήλικους γίνεται πιο έκδηλη κυρίως σε εφήβους από 14 μέχρι 17 ετών, που κατάγονται από κατώτερες κοινωνικό-οικονομικές τάξεις, το οικογενειακό περιβάλλον των οποίων παρουσιάζει προβλήματα, ενώ η σχέση τους με το σχολείο είναι απόμακρη. (Κατσίρα, 2008, Thio, 2008)

3.10.5 Μετανάστευση

Η μετανάστευση είναι ένα φαινόμενο όπου οι άνθρωποι μεταβαίνουν από την χώρα προέλευσής τους σε κάποια άλλη με σκοπό να αναζητήσουν καλύτερες κοινωνικές - οικονομικές ή πολιτικές συνθήκες από αυτές που βίωναν. Η μετακίνηση μιας οικογένειας από την χώρα της προς κάποια άλλη δεν προδιαγράφει την εμφάνιση ψυχοκοινωνικών προβλημάτων (π.χ. ανάπτυξη ψυχικών διαταραχών ή παραπτωματικότητα) όμως τη φέρει αντιμέτωπη με μια

διαδικασία αλλαγής. Πιο συγκεκριμένα, η μετανάστευση καλεί τα άτομα να προσαρμοστούν σύμφωνα με τις απαιτήσεις της χώρας που εισέρχονται. Όταν τα συγκεκριμένα άτομα αντιμετωπίσουν δυσκολίες σχετικά με την ένταξή τους στη νέα χώρα, αυτό μπορεί να αποτελέσει κίνδυνο για εκδήλωση ψυχοπάθειας ή παραβατικών συμπεριφορών. (Κασιμάτη et al. 2006, Βουλγαρίδου, 2009)

Η ηλικία των ατόμων που φεύγουν από τον τόπο τους και εγκαθίστανται σε μια ξένη χώρα είναι καθοριστικής σημασίας. Κυρίως οι νεαρές ηλικίες θεωρούνται οι πιο ευάλωτες. Οι έφηβοι μετανάστες, συνήθως προέρχονται από οικογένειες όπου οι γονείς τους αντιμετωπίζουν δυσκολίες ως προς την εκμάθηση της νέας γλώσσας, την ανεύρεση εργασίας όπως επίσης δυσκολίες στην επικοινωνία με τα μέλη της νέας χώρας και τις υπηρεσίες της. Πολλές φορές ο ανήλικος λόγω της ικανότητας του να μαθαίνει πιο εύκολα τη γλώσσα συγκριτικά με τους ενήλικες μπορεί να επωμιστεί μεγαλύτερες ευθύνες και ρόλους από ότι απαιτεί η ηλικία του. Πολλοί από τους μετανάστες βιώνουν καθημερινά την φτώχεια, τον αποκλεισμό, την εκμετάλλευση και άλλα συναφή προβλήματα. Η ένταξη των εφήβων μεταναστών στη χώρα υποδοχής προϋποθέτει πολλές παραμέτρους η οποία μπορεί να φέρει αλλαγές στη διαμόρφωση του χαρακτήρα του ή ακόμη να διαταράξει την ψυχική του υγεία. (Βουλγαρίδου, 2009, http://blogs.sch.gr/kkiourtsis/files/2012/04/EY7-ekpa_provlimata_efiveias.pdf)

Σύμφωνα με εμπειρικά αποτελέσματα οι έφηβοι μετανάστες παρουσιάζουν μειωμένη αυτοεκτίμηση, αισθάνονται αποκλεισμένοι, μέσα στο οικογενειακό τους περιβάλλον αντιμετωπίζουν συγκρούσεις ενώ οι ρόλοι των μελών της οικογένειας πολλές φορές μπερδεύονται. Επίσης συχνά αντιμετωπίζουν προβλήματα τόσο με τους συνομιλήκους τους όσο και με το σχολείο. Όταν ο έφηβος μετανάστης δυσκολεύεται να αναπτύξει καινούργιες σχέσεις με τον περίγυρο του και να ενταχθεί στο σχολικό πλαίσιο ενδέχεται να αναπτύξει αυξημένη επιθετικότητα, αισθήματα άγχους, ανασφάλειας ή επιπλέον εκδήλωση ψυχικών διαταραχών. Οι έφηβοι μετανάστες συγκριτικά με τους έφηβους Έλληνες εκδηλώνουν μεγαλύτερα ποσοστά σωματικής, λεκτικής βίας και διαταραχή της κατάθλιψης. (http://blogs.sch.gr/kkiourtsis/files/2012/04/EY7-ekpa_provlimata_efiveias.pdf)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV

ΜΟΡΦΕΣ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΗΤΑΣ ΑΝΗΛΙΚΩΝ ΑΝΑ ΗΛΙΚΙΑ

4.1 Μορφές παραβατικής/ αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην προσχολική ηλικία

Τα παιδιά που δημιουργούν προβλήματα στο σπίτι και στο σχολείο παρουσιάζουν μια απόκλιση συμπεριφοράς. Δεν είναι όμως πάντοτε εύκολο να καθορίσουμε τον βαθμό και την ποιότητα της απόκλισης αυτής. Καθώς κάποιες εκδηλώσεις που θεωρούνται φυσιολογικές για την μια ηλικία παρουσιάζονται ως παθολογικές στην άλλη.

Πιο συγκεκριμένα, ας ξεκινήσουμε με τις περιβαλλοντικές διαταραχές όπου το παιδί παρουσιάζει μια αντίδραση για το περιβάλλον όταν ένα κακό ερέθισμα το απειλεί. Τα βρέφη εκδηλώνουν αυτή την αντίδραση τους με δάγκωμα ή με κλάμα. Μέσα από το κλάμα το παιδί εκφράζεται αφού δεν μπορεί να μιλήσει και με το δάγκωμα τα παιδιά το κάνουν είτε από αγάπη είτε επειδή δεν ξέρουν ότι εσείς πονάτε.

Τώρα όσον αναφορά τα νήπια εδώ τα παιδιά εκδηλώνονται διαφορετικά. Οι διάφορες μορφές εκδήλωσης αποκλίνουσας-επιθετικής συμπεριφοράς σε αυτή την ηλικία είναι οι εξής:

4.1.1 Διαταραχές της συμπεριφοράς οργανικού τύπου

Εδώ υπάρχει μια αιτιολογική συσχέτιση οργανικής βλάβης και συμπεριφοράς.

Η διαταραχή αυτή της συμπεριφοράς εκδηλώνεται με:

- Ø Υπερκινητικότητα , όπου το παιδί δεν είναι σε θέση να καθίσει ακίνητο και δραστηριοποιείται συνεχώς με κάτι. Στις διαταραχές στις οποίες υπάρχει συσχέτιση οργανικού τύπου αλλά και συναισθήματος συγκαταλέγεται και η

διαταραχή ελαττωματικής προσοχής και διαταραχή της αγωγής. Την οποία το παιδί την εκδηλώνει μέσα από απειλές και τρομοκρατίες στους άλλους. Χρησιμοποίηση κάποιου αντικειμένου που μπορεί να προκαλέσει σωματική βλάβη σε άλλους. Ξεσπάσματα βίας και σκληρότητας σε ανθρώπους και ζώα. Συχνά παιδιά με τέτοιου είδους διαταραχή προχωράνε και σε καταστροφή περιουσίας μέσω φωτιάς. Και γενικότερα σε σοβαρές παραβιάσεις κανόνων.(Μάνος, 1997)

- Ø Με αντιληπτική -κινητική έκπτωση
- Ø Συναισθηματική ρηχότητα και εδώ υπάρχει μια συνεχής εναλλαγή των συναισθημάτων ,γενικά.
- Ø Διάσπαση προσοχής οπού τα νήπια δεν μπορούν να συγκεντρώνουν την προσοχή τους παρά μόνο για λίγα δευτερόλεπτα.
- Ø Παρορμητικότητα οπού εδώ τα νήπια δεν μπορούν να συγκρατήσουν τις επιθυμίες τους και τα ένστικτά τους.
- Ø Διαταραχές της μνήμης και της σκέψης. Τα νήπια σε αυτή την περίπτωση ξεχνούν εύκολα ότι μαθαίνουν.
- Ø Διαταραχές στην ακοή και στην ομιλία είναι αρκετά συχνές.

4.1.2 Διαταραχές του χαρακτήρα ή της συμπεριφοράς αντικοινωνικού τύπου

Τα παιδιά που παρουσιάζουν απόκλιση συμπεριφοράς αυτού του τύπου διακρίνονται από μια παρορμητική συμπεριφορά, μια ανικανότητα σχεδιασμού και μια απουσία συμπάθειας προς τα προβλήματα και τις ανάγκες των άλλων.

Κάποιες μορφές εκδήλωσης αυτής της αποκλίνουσας συμπεριφοράς είναι πιο εξής:

- Ø *Ψευδολογία.* Δεν μπορούμε να μιλήσουμε για ψευδολογία σε παιδιά κάτω των τεσσάρων ετών γιατί μέχρι αυτή την ηλικία δεν υπάρχει διάκριση μεταξύ πραγματικότητας και φαντασίας. Αλλά και σε νήπια μεγαλύτερης ηλικίας η ψευδολογία δεν έχει την ίδια σημασία που θα είχε σε ένα μεγαλύτερο παιδί. Διότι τα παιδιά στην προσχολική ηλικία μπορεί να λειτουργούν έτσι για να κερδίσουν την συμπάθεια και των θαυμασμό των μεγαλύτερων. Η ψευδολογία

που θα πρέπει να μας ανησυχεί είναι αυτή της συκοφαντίας και του μίσους του παιδιού προς άλλα πρόσωπα του περιβάλλοντός του.(Μάνεσης,2010)

Ø *Κλοπή.* Δεν μπορούμε να χαρακτηρίσουμε σαν κλοπή την αφαίρεση ενός αντικειμένου όταν το παιδί δεν έχει συναίσθηση της πράξης αυτής. Εάν το παιδί δεν έχει αποκτήσει την έννοια της ιδιοκτησίας μπορεί να αφαιρεί ξένα πράγματα, χωρίς να νιώθει τύψεις ,νομίζοντας ότι είναι δικά του.

Ø *Επιθετικότητα.* Πιο συγκεκριμένα, μορφές επιθετικής συμπεριφοράς εκδηλώνονται με εκρήξεις θυμού και οργής, στρίγκλισμά, κουκούλωμα, κράτημα της αναπνοής, χτύπημα του κεφαλιού ή των ποδιών στο πάτωμα.

Άλλες μορφές επιθετικότητας είναι το μίσος και η εχθρότητα που αποτελούν ένδειξη παθολογικής συμπεριφοράς των παιδιών. Επιπλέον, έχουμε τις μορφές λεκτικής επιθετικότητας όπως πειράγματα, προσβολές, ύβρεις, χλευασμοί. Και τέλος, οι ενέργειες φυσικής επιθετικότητας όπως αγκωνιές, γροθιές, δαγκώματα, κλοτσιές. (Μάνεσης,2010)

Ø *Καταστρεπτικότητα.* Τα παιδιά προσχολικής ηλικίας έχουν την τάση να καταστρέφουν μικρό αντικείμενα είτε λόγω αδυναμίας να εκτελέσουν λεπτές κινήσεις είτε διότι θέλουν να δουν την σύσταση των αντικειμένων. Η περίπτωση της καταστροφής ενός αντικειμένου λόγω αντίδρασης επειδή οι γονείς του το έβαλαν τιμωρία. Είναι και η περίπτωση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς. Οπού το παιδί παρουσιάζει αντεκδίκηση εις βάρος αυτού που τον έβαλε τιμωρία.(Χασάπης, 1987)

Υπάρχουν όμως μελέτες που δείχνουν ότι η επιθετικότητα εναντίον παιχνιδιών και η καταστροφή τους αποτελεί έναν τρόπο ελάττωσης της επιθετικότητας ενάντια σε πρόσωπα και από άλλους συνίσταται σε μέσο εκτόνωσης της έντασης.(Τσιάντης, 2001)

Ø *Σκληρότητα.* Μερικά παιδιά δείχνουν εξαιρετική σκληρότητα προς ανυπεράσπιστα ζώα ή άτομα. Αφού λειτουργούν σαδιστικά ως προς αυτά και εν ψυχρώ κάνουν πράξεις αποτρόπαιες. Παράδειγμα τέτοιων πράξεων είναι ο βασανισμός ενός ζώου. Αυτά τα παιδιά μπορούμε να τα χαρακτηρίσουμε ως επικίνδυνα καθώς παρατηρούνται σε αυτά τα παιδιά εγκληματικές πράξεις και προς άλλα παιδιά. Συνομήλικους τους και στην συγκεκριμένη περίπτωση, νήπια.

4.1.3 Συναισθηματικές διαταραχές

Τα παιδιά που στερήθηκαν στοργής και φυσικής επαφής με τα ενήλικα πρόσωπα νιώθουν ένα αίσθημα ανασφάλειας και φυσικής αποστέρησης, που συνήθως τα συνοδεύει και στα υπόλοιπα χρόνια της ζωής τους.

Υπάρχουν όμως και τα παιδιά που στην πιθανότητα και μόνο απομάκρυνσης από το σπίτι ή από τα άτομα που τα φροντίζουν παρουσιάζουν ένα έντονο και επίμονο άγχος, λόγω φόβου. Και αναπτύσσουν την διαταραχή του άγχους του αποχωρισμού(Μάνος, 1997).Επιπλέον, έχουμε την αγχώδη διαταραχή στερεότυπων κινήσεων. Στην περίπτωση αυτή το παιδί λειτουργεί υποτακτικά, έχοντας ως πρότυπα τους γονείς. Το παιδί σε αυτήν την περίπτωση νιώθει αδύναμο στο να κινηθεί ελεύθερα, δεν παίρνει καμία πρωτοβουλία. Και λειτουργώντας με ένα στερεότυπο τρόπο του δημιουργείται άγχος και φόβος μήπως παρεκκλίνει από την συμπεριφορά των γονέων του που είναι και το πρότυπο του παιδιού.(Μάνος, 1997)

Επίσης μια διαταραχή που μπορεί να προκαλέσει προβλήματα στα μετέπειτα χρόνια της ζωής του παιδιού μπορεί να είναι η βρεφονηπιακή άνοια ή αποδιοργανωτική ψύχωση στην οποία το παιδί έχει έκπτωση στην κοινωνική διαντίδραση, ποιοτικές εκπτώσεις στην επικοινωνία κ ακολουθεί έναν στερεότυπο τύπο συμπεριφοράς.(Μάνος, 1997).

Επιπρόσθετα, μια διαταραχή που μπορεί στην ενήλικη ζωή να οδηγήσει σε παραβατική συμπεριφορά-αποκλίνουσα είναι η εναντιωματική προκλητική διαταραχή, οπύ χαρακτηριστικό της είναι η ανυπακοή και η αρνητική στάση. Τα παιδιά που διακατέχονται από αυτή την αποκλίνουσα συμπεριφορά έχουν συχνά ξεσπάσματα θυμού, συχνούς καβγάδες με ενήλικους και γίνονται μνησικάκα και εκδικητικά

4.1.4 Προβλήματα προσαρμογής των παιδιών στο σχολείο

Πολλές φορές παρατηρείται επιθετική συμπεριφορά εκτός από το σπίτι και στο νηπιαγωγείο. Αυτό συμβαίνει λόγω της αντίδρασης που παρουσιάζουν τα παιδιά στην εξουσία του δασκάλου. Επίσης, λόγω του ότι κάποιες φορές

είναι δύσκολο στο παιδί να αποδεχτεί την σχολική κουλτούρα γενικότερα και να πειθαρχήσει.

Επίσης, ο ανταγωνισμός και η περιθωριοποίηση δημιουργούν αμφίδρομη επιθετική συμπεριφορά στο σχολείο ανάμεσα στα παιδιά. (Μάνεσης, 2010)

Όσον αφορά τις μορφές εκδήλωσης αποκλίνουσας-επιθετικής συμπεριφοράς στο χώρο του νηπιαγωγείου υπάρχουν διαβαθμίσεις. Κάποια παιδιά αντιδρούν αμέσως και έντονα, αλλά σε πολύ χαμηλό τόνο, ενώ άλλα παραμένουν ήρεμα έως και αδιάφορα..Επίσης κατά μεγαλύτερο ποσοστό τα παιδιά σε αυτήν την ηλικία παλινδρομούν και οδηγούνται σε διέξοδο στο συμβολικό παιχνίδι ή στα όνειρα.

Πιο συγκεκριμένα, η αποκλίνουσα συμπεριφορά στην προσχολική ηλικία μπορεί να εκδηλωθεί :

- Ø με φυσική, λεκτική επίθεση
- Ø έχοντας ως αφετηρία την πρόκληση φόβου
- Ø Με φυσικό ή σωματικό τρόπο (χτυπήματα, τραυματισμοί, σκουντήματα)

Υπάρχει όμως και η θεωρία του Waller κατά την οποία η αποκλίνουσα συμπεριφορά χωρίζεται στην εξωτερικευμένη μορφή της και στην εσωτερικευμένη.

Κατά τον Walker ο πιο διαδεδομένος τύπος προβληματικής-επιθετικής συμπεριφοράς είναι αυτός της αντικοινωνικής ή εξωτερικευμένης συμπεριφοράς που εκδηλώνεται μέσα από την χτυπήματα, τις διαμαρτυρίες και τις συνεχείς διαφωνίες με άτομα του περιβάλλοντος.(Herbert, 1993)

Επιπρόσθετα, υπάρχει και ο τύπος της εσωτερικευμένης συμπεριφοράς όπου το παιδί εμφανίζει ελάχιστη κοινωνική συναναστροφή με άλλους και σπάνια επιλέγει να παίξει με συνομηλίκους του. Όπως είναι αναμενόμενο τέτοιες συμπεριφορές αποτρέπουν το παιδί από την συμμετοχή του σε δραστηριότητες. Έτσι σιγά- σιγά απομονώνεται, νιώθει αδύναμο και ανίκανο. Και με αυτό τον τρόπο γίνεται εύκολα εξιλαστήριο θύμα

Αναφερθήκαμε σε διάφορες μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς που μπορεί να οδηγήσουν το παιδί της προσχολικής ηλικίας στην ενήλικη ζωή του

να λειτουργεί με παραβατικό τρόπο. Η μορφή αυτή της απόκλισης συμπεριφοράς που προδιαθέτει περισσότερο για κάτι τέτοιο είναι η επιθετική συμπεριφορά-επιθετικότητα.

Πιο συγκεκριμένα, η αποκλίνουσα συμπεριφορά στην προσχολική ηλικία μπορεί να εκδηλωθεί :

- Ø *Εκρήξεις οργής.* Το παιδί εδώ χτυπιέται, κοκαλώνει, κρατάει την αναπνοή του, χτυπάει το κεφάλι του. Αυτή η συμπεριφορά προκαλείται σαν ματαίωση των επιθυμιών του.
- Ø *Μίσος.* Το παιδί σε αυτήν την περίπτωση μπορεί να εκδηλώνει το μίσος του σε έναν αδύναμο ανταγωνιστή. Επίσης, το παιδί διακατέχεται και από στοιχεία ζήλειας, φθόνου και εκδίκησης.
- Ø *Παρανοϊκή εχθρότητα.* Δημιουργούνται στο παιδί συναισθήματα εχθρικά προς άλλους ανθρώπους και ζώα. Στα οποία επιθυμεί να κάνει κακό.
- Ø *Πειράγματα και ψευτοπαλικαρισμοί.* Έχει διαπιστωθεί ότι αυτή την συμπεριφορά την παρουσιάζουν μάλλον παιδιά που διακατέχονται από συναισθήματα ανασφάλειας και κατωτερότητας. Επίσης, τα λεγόμενα κακομαθημένα παιδιά κάποιες φορές λειτουργούν έτσι.
- Ø *Η άσχημη γλώσσα.* Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας αρπάζουν κάποιες λέξεις και εκφράσεις από τους μεγάλους και τις επαναλαμβάνουν συνήθως στις πιο ακατάλληλες στιγμές. Κάποιες φορές μπορεί να είναι βλασφημίες και αισχρολογίες
- Ø *Η θεατρική μονοπώληση της προσοχής των άλλων.* Το παιδί θέλει να επιβεβαιώνεται συνεχώς και γι αυτό χρησιμοποιεί αυτήν την στάση. Όταν η προσπάθεια είναι άκαρπη τότε κάποιες φορές δημιουργείται στο παιδί επιθετικότητα.
- Ø *Εχθρότητα σε ομάδες.*(Herbert, 1993).

4.2 Μορφές παραβατικής/αποκλίνουσας συμπεριφοράς στη σχολική ηλικία

4.2.1 Σχολικός εκφοβισμός (*Bullying*)

Μία από τις συνηθέστερες μορφές παραβατικότητας ανηλίκων στα πλαίσια του σχολείου είναι ο σχολικός εκφοβισμός (*bullying*). Τα τελευταία χρόνια το φαινόμενο του <<bullying>> παρακολουθείται σε διεθνές επίπεδο καθώς είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο επιφέρει σημαντικές ατομικές επιδράσεις τόσο σε σχολικό επίπεδο όσο και σε ψυχικό. Σύμφωνα με διεθνές έρευνες εάν ένα παιδί έχει βιώσει σχολικό εκφοβισμό παρουσιάζει άμεσα ή μετέπειτα εμφάνιση αυτοκτονικών τάσεων, ψυχικών και σωματικών προβλημάτων, διαταραχής μετατραυματικού στρες (Ακαλέστου- Τσιάντης, 2011).

Με τον όρο <<Bullying>> εννοούμε την επανειλημμένη άσκηση βίας και επιθετικότητας από το ένα μαθητή(θύτη) η μία ομάδα μαθητών σε έναν άλλο μαθητή(θύμα). Η συγκεκριμένη επιθετική συμπεριφορά ονομάζεται και <<εκφοβισμός>> και <<θυματοποίηση>>. Σκοπός του παιδιού που ασκεί βία είναι να προκαλέσει σωματικό και ψυχικό πόνο στο συμμαθητή του κάτι το οποίο το καταφέρνει. Το παιδί το οποίο ασκεί βία είναι συνήθως σωματικά πιο δυνατό από το παιδί το οποίο δέχεται βία.

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί έχει διαπιστωθεί ότι τα αγόρια χρησιμοποιούν σε μεγαλύτερο βαθμό βία από ότι τα κορίτσια. Παρατηρήθηκε επίσης ότι υπάρχει και διαφορά ως προς το είδος του εκφοβισμού. Τα αγόρια χρησιμοποιούν άμεση σωματική βία προς τα θύματά τους ενώ αντίθετα τα κορίτσια χρησιμοποιούν με έμμεσο τρόπο ψυχολογική βία. Παρενοχλούν το άλλο παιδί εμποδίζοντας το να πάρει μέρος σε ομαδικές δραστηριότητες ,σχολιάζοντας το με κακή πρόθεση, διαδίδοντας αρνητικές φήμες εναντίον του, ασκώντας αρνητική επιρροή στους φίλους τους με σκοπό να το απομονώσουν. (Μόττη-Στεφανίδη, Γσέργας, 2000).

Είναι σημαντικό να τονίσουμε ότι κανένα παιδί δεν επιτρέπεται να δέχεται κάθε μορφή σχολικού εκφοβισμού είτε αυτή είναι επιθετικού, υποτιμητικού, κακοποιητικού περιεχομένου. Τα παιδιά τα οποία δέχονται επανειλημμένα εκφοβισμό εμφανίζουν κατάθλιψη, επιφέρουν πλήγμα στην αυτοεκτίμησή τους, χάνουν την αυτοπεποίθησή τους, αποσύρονται από τις σχολικές δραστηριότητες, κλείνονται στον εαυτό τους και εκδηλώνουν βίαιες μη προβλέψιμες συμπεριφορές και <<εκρήξεις>> θυμού. Το μεγαλύτερο ποσοστό αυτών των παιδιών χρειάζεται βοήθεια από τους ενήλικες ώστε να αντιμετωπιστεί και να σταματήσει αυτή η βίαιη συμπεριφορά. (Τσάγκαρη, 2003).

Η εκδήλωση της ενδοσχολικής βίας πραγματοποιείται μέσα από διάφορες μορφές. Οι μορφές του bullying είναι οι εξής:

Bullying σωματικό: εκδηλώνεται με σπρωξίματα, κλωτσιές, μπουνιές, χτυπήματα ή οποιασδήποτε μορφή οποία προκαλεί σωματική βλάβη.

Bullying λεκτικό: προσβολή με άσχημους λεκτικούς χαρακτηρισμούς προς το παιδί, ειρωνικά σχόλια, διάδοση αβάσιμων φημών, αποτύπωση σε τοίχους υβριστικών σχολίων δίπλα από το όνομα του παιδιού. (Τσάγκαρη, 2003).

Σύμφωνα με την Nancy Huston υπάρχουν τέσσερις μορφές λεκτικών προσδιορισμών:

Ø Κυριολεκτικός προσδιορισμός ή κατ' εξοχήν προσδιορισμός. Σε αυτή την φάση το άτομο χαρακτηρίζεται με ρεαλιστικούς, αληθινούς προσδιορισμούς (π. χ εβραίος , φτωχός). Οι προσδιορισμοί αυτοί επιλέγονται μάσα από ρατσιστικές αντιλήψεις που υπάρχουν, το συγγενικό περιβάλλον, την κοινωνική θέση κλπ.

Ø Αντιφραστικός προσδιορισμός: Σε αυτή την περίπτωση ο προσδιορισμός που επιλέγεται είναι αντίθετος με τις ιδανικές κοινωνικές αξίες(π. χ κλέφτης για κάποιον που δεν έχει διαπράξει αδίκημα)

Ø Μεταφορικός προσδιορισμός: Οι προσδιορισμοί δεν λειτουργούν με την κυριολεκτική τους σημασία. Είναι λέξεις οι οποίες προσδιορίζουν αντικείμενα κατώτερης ποιότητας ή ιδιότητας (π. χ ντενεκές, βλίτο). (Κούρτη, 1996)

Bullying συναισθηματικό: εχθρική διάθεση, απόρριψη ,ρατσισμός, αντιπάθεια χρήση απειλητικών χειρονομιών.

Απειλητική συμπεριφορά: εκβιασμό για καταβολή χρηματικού ποσού, ή παραχώρηση προσωπικών αντικειμένων ή εξαναγκασμό για δημιουργία σχολικών εργασιών από το παιδί-θύμα προς όφελος του παιδί-θύτη.(Τσάγκαρη, 2003)

Cyber bullying: Είναι η βία μέσω διαδικτύου. Η ηλεκτρονική αυτή παρενόχληση γίνεται μεταξύ συμμαθητών μέσω διαφόρων μηνυμάτων στο κινητό, μέσω e-mails, chatrooms ή άλλων μέσων κοινωνικής δικτύωσης όπως είναι το facebook. Επίσης είναι δυνατό να υπάρξει η διάδοση ηχογραφημένων αποσπασμάτων ή βιντεοσκοπημένων σκηνών μέσω κινητού ή διαδικτύου τα οποία να αποσκοπούν στην δημόσια προσβολή κάποιου παιδιού. (Τσιάντης ,Ακαλέστου, 2011)

Συγκεκριμένα στην Ελλάδα οι διαστάσεις του φαινομένου της σχολικής βίας δεν είναι ιδιαίτερα ανησυχητικές όσο στις υπόλοιπες ευρωπαϊκές χώρες. Το γεγονός όμως αυτό δε σημαίνει ότι δε χρήζει ιδιαίτερης προσοχής. Σε έρευνα η οποία πραγματοποιήθηκε σε πανελλήνιο δείγμα μαθητών παρατηρήθηκε ότι έχει αυξηθεί η βία ανάμεσα σε συμμορίες ανηλίκων ελλήνων με συμμορίες ανηλίκων αλλοδαπών. Επίσης μέσα από άλλες έρευνες παρατηρήθηκε ότι έξι στους δέκα μαθητές στην Ελλάδα έχουν παρατηρήσει βίαια γεγονότα στο χώρο του σχολείου μέσα αλλά και έξω από αυτό. (Αρτινοπούλου, 2001). Ειδικότερα:

- Ø 23,2% είχε ανάμειξη σε βίαια περιστατικά
- Ø 11,6 είχε κακοποιηθεί

Παρ' όλα αυτά δεν αναφέρονται περιστατικά φόνων όπως σε άλλες χώρες. (Αρτινοπούλου, 2001) Το μεγαλύτερο μέρος των συμβάντων βίας στον ελλαδικό χώρο έχουν καταγραφεί:

- Ø Σε φθορές του σχολικού εξοπλισμού, προσβλητικά λόγια-απειλές (το ποσοστό ανέρχεται σε 76,7%)
- Ø Αλληλοξυλοδαρμούς (57%)

4.2.2 Οργανωμένο έγκλημα

Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της δεκαετίας του '90 όπου καταγράφηκαν διάφορα περιστατικά που ανήλικα παιδιά 11 χρονών σκόρπισαν το θάνατο πυροβολώντας συμμαθητές τους και δασκάλους σε δημόσια σχολεία στο Littleton στο Colorado, στο Edinboro στο Pennsylvania, στο Jonesboro στο Arkansas, στο Pearl στο Mississippi, στο West Paducah στο Kentucky και στο Stamps στο Arkansas. Πάρα πολλοί ιδιώτες παρατηρήθηκε ότι έχουν όπλα στα σπίτια τους.(Thio, 2008). Στις ΗΠΑ ηλικίες από 11 ετών και άνω έχουν συλληφθεί ανήλικα παιδιά για σοβαρά αδικήματα μέσα στα οποία συμπεριλαμβάνεται και η ανθρωποκτονία από πρόθεση.(Φαρσεδάκης ,2005).Αυτό οφείλεται στη μεγάλη διαθεσιμότητα όπλων. Υπάρχουν πάρα πολλές παράνομες επιχειρήσεις η οποίες δημιουργούνται για οικονομικούς σκοπούς. Προσφέρουν είδη και υπηρεσίες οι οποίες είναι αντίθετες με τον νόμο και είναι περιζήτητες από το κοινωνικό σύνολο. (Φραντζεσκάκης, 1987)

4.2.3 Κλοπή

Η κλοπή παρουσιάζεται συχνά σαν μορφή παραβατικής συμπεριφοράς στο παιδί. Το παιδί έως την ηλικία των έξι ετών δεν έχει την κατάλληλη ωριμότητα να διακρίνει τα πράγματα που είναι δικά του από εκείνα που δεν είναι, να κατανοήσει την έννοια του απαγορεύεται, της ατομικότητας και να διακρίνει τις καλές από τις κακές πράξεις.(Αμπατζόγλου, 2001)

Μετά την ηλικία των 7 το παιδί είναι ικανό ώστε να υπεξαιρέσει πράγματα δηλαδή να τα κλέψει ενώ γνωρίζει ότι δεν ανήκουν σε αυτό. Όμως ακόμα και στην ηλικία αυτή το παιδί δεν αντιλαμβάνεται εντελώς την έννοια της κλοπής. Αξίζει να αναφέρουμε την διαφορά της έννοιας μεταξύ της κλοπής την οποία αντιλαμβάνεται πλήρως ένα παιδί ηλικίας 7 ετών από την ανάγκη της υπεξαιρέσεως ενός αντικειμένου από τον συνάνθρωπό του το οποίο είναι επιθυμητό και η απώλειά του θα είναι επώδυνη. Μετά την ηλικία των 8 το παιδί αρχίζει να καταλαβαίνει περισσότερο την έννοια της κλοπής χωρίς όμως να είμαστε σίγουρη εάν η πράξη του χαρακτηρίζεται ως μια απλή υπεξαίρεση ή ως κλοπή. .(Κουτρομάνου- Ντουντουλάκη, 2009)

Οι κλοπές στην συγκεκριμένη ηλικία πραγματοποιούνται κατά κύριο λόγο στο ενδο- οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού και τις πιο πολλές φορές δεν ακολουθούνται από βίαιες πράξεις. Όταν οι κλοπές γίνονται κατ' επανάληψη και σε τακτικά χρονικά διαστήματα αποκτούν παθολογική σημασία και ακολουθούνται και από άλλα σοβαρά συμπτώματα όπως για παράδειγμα η επιθετικότητα, η φυγή.(Αμπατζόγλου, 2001)

Επιπροσθέτως είναι σημαντικό να τονίσουμε τη διαφορά μεταξύ κλέπτη και κλεπτομανή. Σε όλες τις ηλικίες αλλά ιδιαίτερα μετά την ηλικία των 10 ,το άτομο μπορεί να εμφανίσει μια υπαρκτή αρρώστια η οποία χαρακτηρίζεται από μια παθολογική τάση για κλοπή. Το άτομο έχει την ανάγκη να αρπάζει διάφορα αντικείμενα τα οποία δεν είναι δικά του. Οι συγκεκριμένες πράξεις δεν χαρακτηρίζονται ως κλοπές οι οποίες συγκαταλέγονται σε μορφή παραβατικής συμπεριφοράς διότι απαιτείται βοήθεια και καθοδήγηση από ψυχολόγο και γιατρό. Οι κλοπές αυτές πραγματοποιούνται από κλεπτομανείς και όχι από κλέφτες και χαρακτηρίζονται από την παράλογη φύση τους και από την κατ' επανάληψή τους.(Κουτρομάνου- Ντουντουλάκη, 2009)

4.2.4 Βία στα γήπεδα

Το φαινόμενο της βίας και του χουλιγκανισμού συνδέεται με τη διαδικασία επαγγελματικής οργάνωσης και την εμπορευματοποίηση κάποιων αθλημάτων. Το ποδόσφαιρο ανήκει στα πιο αγαπητά προς το λαό σπορ παγκοσμίως. Το φαινόμενο του χουλιγκανισμού παρατηρήθηκε από πολύ παλιά (Βρετανική λογοτεχνία 1890 ως στοιχείο συλλογικής ταυτότητας, στην καθομιλούμενη Αγγλική γλώσσα το 1988 μετά από βίαια γεγονότα που διαδραματίστηκαν και οδήγησαν σε μαζικές συλλήψεις) αλλά τον 20^ο αιώνα ο όρος συνδέθηκε με τα γήπεδα και τους απροσάρμοστους οπαδούς οι οποίοι καταφεύγουν σε βίαιες και παραβατικές συμπεριφορές μέσα στο συγκεκριμένο χώρο.(Ζαϊμάκης, 2005) Η βία στα γήπεδα εμφανίζεται με τις εξής μορφές:

- Ø Σύμφωνα με τον Ντάνιγκ (1998:291) η πιο δημοφιλής μορφή είναι οι λεκτικές και μη λεκτικές χειρονομίες εναντίον των αντίπαλων φιλάθλων με υποτιμητικό και σεξουαλικό περιεχόμενο.

Ø Άλλη μορφή είναι η απλή σωματική βίαιη επαφή ή με τη χρησιμοποίηση καθισμάτων που υπάρχουν στα γήπεδα, φωτοβολίδων και λιθοβολισμών καθώς και πιο ακραίων περιστατικών όπως χρήση όπλων, μαχαιριών. (Ζαϊμάκης, 2005)

Ø Έχει παρατηρηθεί όμως το φαινόμενο του χουλιγκανισμού ενώ παλαιότερα εμφανιζόταν μόνο μέσα στα γήπεδα έχει εξαπλωθεί και στους εξωτερικούς χώρους των γηπέδων. Για παράδειγμα στην Ελλάδα παρατηρούνται επεισόδια στα στέκια των οπαδών, σε σιδηροδρομικούς σταθμούς καθώς και στις εθνικές οδούς κατά τη διάρκεια μεταφοράς οπαδών από πόλη σε πόλη. (Ζαϊμάκης, 2005)

Συγκεκριμένα στην Ελλάδα σύμφωνα από στοιχεία σχετικά με παραβάσεις του Ν. 1646/86 <<Περί Εξωσχολικού Αθλητισμού και Βίας στ Γήπεδα>> τα οποία συμπεριλάμβαναν νέους και εφήβους κατά την χρονική περίοδο 1996-2002 είναι αξιοσημείωτο να αναφερθεί ότι βρέθηκε δείγμα ανήλικων παραβατών ηλικίας 7-12. (Ζαϊμάκης, 2005)

4.2.5 ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΚΑΤΑ DSM-IV ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ ΔΙΑΓΩΓΗΣ

Η επαναληπτικότητα και η επιμονή σε ένα συγκεκριμένο τύπο συμπεριφοράς, στον οποίο τα βασικά δικαιώματα των άλλων ή μείζονες κοινωνικές σταθερές ή κανόνες που αρμόζουν στην ηλικία καταπατώνται , όπως εμφανίζεται με την παρουσία τριών (ή πιο πολλών) από τα παρακάτω κριτήρια στους τελευταίους 12 μήνες, με τουλάχιστον ένα κριτήριο παρόν στους τελευταίους 6 μήνες:

Επιθετικότητα σε ανθρώπους και ζώα

- 1) συχνά προκαλεί φόβο, απειλεί ή τρομοκρατεί άλλους
- 2) συχνά προκαλεί σωματικούς καβγάδες

- 3) έχει χρησιμοποιήσει κάποιο όπλο που μπορεί να προκαλέσει σοβαρή σωματική βλάβη σε άλλους (π.χ. ένα ρόπαλο, τούβλο, σπασμένο μπουκάλι, μαχαίρι, πιστόλι)
  - 4) έχει φερθεί σκληρά σωματικά σε ανθρώπους
  - 5) έχει φερθεί σκληρά σωματικά σε ζώα
  - 6) έχει κλέψει με επίθεση σε κάποιο θύμα (π.χ. ληστεία από πίσω, άρπαγμα τσάντας, απόσπαση χρημάτων δια της βίας, ένοπλη ληστεία)
  - 7) έχει εξαναγκάσει κάποιο άτομο σε σεξουαλική δραστηριότητα μαζί του
  - 8) σκόπιμα έχει βάλει φωτιά με σκοπό να προξενήσει σοβαρή ζημιά
  - 9) σκόπιμα έχει καταστρέψει την περιουσία άλλων (εκτός με το να βάλει φωτιά)
  - 10) έχει διαρρήξει σπίτι, κτίριο ή αυτοκίνητο κάποιου άλλου ατόμου
  - 11) συχνά χρησιμοποιεί το ψέμα για ν' αποκτήσει πράγματα ή να πετύχει χάρες ή για ν' αποφύγει υποχρεώσεις (δηλ. εξαπατά τους άλλους)
  - 12) έχει κλέψει αντικείμενα μη ευτελούς αξίας χωρίς να επιτεθεί σε κάποιο θύμα (π.χ. κλοπή από κατάστημα, αλλά χωρίς να κάνει διάρρηξη και να μπει, πλαστογραφία)
  - 13) συχνά μένει έξω τη νύχτα παρά τις απαγορεύσεις των γονιών του, με αρχή πριν την ηλικία 13 χρονών
  - 14) έχει φύγει από το σπίτι και έχει διαμείνει εκτός σπιτιού τουλάχιστον δύο φορές ενώ ζούσε στο πατρικό σπίτι ή στο σπίτι αυτών που υποκαθιστούν τους γονείς του (ή μία φορά χωρίς να επιστρέψει για μακρύ χρονικό διάστημα)
  - 15) συχνά φεύγει από το σχολείο, με αρχή πριν την ηλικία των 13 χρονών
- A. Η διαταραχή της συμπεριφοράς προκαλεί κλινικά σημαντική απώλεια στην κοινωνική σχολική ή επαγγελματική ζωή.

Γ. Εάν το άτομο είναι ηλικίας 18 ετών και πάνω ή , δεν ανταποκρίνονται τα συγκεκριμένα κριτήρια για Αντικοινωνική Διαταραχή της Προσωπικότητας.

Προσδιορισμός τύπου σύμφωνα με την ηλικία κατά την έναρξη:

Τύπος με έναρξη στην παιδική ηλικία: έναρξη τουλάχιστον ενός κριτηρίου χαρακτηριστικού για Διαταραχή της Διαγωγής πριν από την ηλικία των 10.

Τύπος με έναρξη στην εφηβική ηλικία: έλλειψη οποιουδήποτε κριτηρίου χαρακτηριστικού για Διαταραχή της Διαγωγής πριν από την ηλικία των 10.

Προσδιορισμός σύμφωνα με την βαρύτητα των κριτηρίων:

Ήπια: ελάχιστα, ή ακόμη και κανένα, προβλήματα διαγωγής επιπλέον αυτών που κρίνονται απαραίτητα για να μπει η διάγνωση και τα προβλήματα διαγωγής που εμφανίζονται προκαλούν μικρή μόνο ζημιά στους άλλους

Μέτρια: ο αριθμός των προβλημάτων διαγωγής και η συνέπειά τους στους άλλους είναι μεταξύ στο <<ήπια>> και <<σοβαρή>>

Σοβαρή(Βαριά): πολλά προβλήματα διαγωγής επιπροσθέτως αυτών που επιβάλλονται για να μπει η διάγνωση ή τα προβλήματα διαγωγής προκαλούν σοβαρή ζημιά στους άλλους.(Μάνος, 1997)

4.3 Μορφές παραβατικής/αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβική ηλικία

Η παραβατική συμπεριφορά μπορεί να εκδηλωθεί τόσο από τους ενήλικες όσο και από τους ανήλικους. Συγκεκριμένα η παραβατική συμπεριφορά περιλαμβάνει:

- ∅ παραβιάσεις ποινικών κανόνων
- ∅ πράξεις εναντίον ξένης ιδιοκτησίας
- ∅ πράξεις εναντίον των ηθών
- ∅ αυτοκαταστροφικές πράξεις
- ∅ πράξεις που έχουν προκαλέσει σωματική ζημιά σε άτομα
- ∅ ανυπακοή- αντιδραστικότητα ανηλίκων στους κηδεμόνες τους ή γενικότερα στους ενήλικες με μορφές όπως φυγή από το σπίτι ή το σχολείο κ.α. (Σταθόπουλος, 2005)

Υπάρχουν ανήλικοι οι οποίοι δυσκολεύονται να προσαρμοστούν σε κανονισμούς και συμπεριφορές που η κοινωνία τους έχει καθορίσει στους διάφορους τομείς της (όπως οικογενειακό περιβάλλον, σχολείο). Οι απροσάρμοστες συμπεριφορές των εφήβων θα μπορούσαν να αναφερθούν από εκνευριστικές έως παραβατικές. (Herbert, 1994)

4.3.1 Φυγή από το σπίτι ή το σχολείο

Μια από τις συνήθεις μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς που παρατηρείται σε άτομα νεαρής ηλικίας είναι η φυγή τους από το σπίτι ή το σχολείο. Η φυγή μπορεί να εκδηλώνεται με εκούσια απομάκρυνση του νέου από το σπίτι - σχολείο για σύντομο ή εκτεταμένο χρονικό διάστημα και ύστερα από προγραμματισμένη ή απερίσκεπτη σκέψη. Η συγκεκριμένη πράξη των νέων δεν παραβιάζει κάποιον επίσημο κανόνα για αυτό και θεωρείται αποκλίνουσα. Σύμφωνα με έρευνες υποστηρίζεται ότι οι έφηβοι που φεύγουν από το σπίτι είναι άτομα που παρουσιάζουν μειωμένη αυτοεκτίμηση,

διακατέχονται από συναισθήματα αβεβαιότητας και δυσκολεύονται να οργανώσουν το καθημερινό τους πρόγραμμα. Ως Κύριοι παράγοντες του συγκεκριμένου φαινομένου δηλώνονται η ελλιπή φροντίδα των εφήβων και η οποιαδήποτε μορφής κακομεταχείριση τους από τους ενήλικες. (Νόβα-Καλτσούνη, 2001, Αμπατζόγλου, 2001)

Γενικότερα, το ποσοστό των ανηλίκων που φεύγει ετησίως εκούσια από το σπίτι του, τόσο στην Ελλάδα όσο και στις υπόλοιπες χώρες παραμένει ανεξακρίβωτο. Αυτό κυρίως οφείλεται στην αδιάφορη στάση της αστυνομίας απέναντι στο συγκεκριμένο φαινόμενο και την ελλιπή ευθύνη του κοινού να πληροφορήσει τους αρμόδιους φορείς σχετικά με το θέμα. Στην περίπτωση της αστυνομίας, ιδιαίτερα στις μεγαλουπόλεις, η φυγή παιδιών και εφήβων αξιολογείται συγκριτικά με τις κλοπές, τους φόνους κ.α. ότι η πρώτη δεν χρήζει άμεση αντιμετώπιση, παρά το γεγονός ότι οι ίδιοι αστυνομικοί θεωρούν ότι ένας ανήλικος προκειμένου να συντηρηθεί εκτός σπιτιού σύντομα θα καταφύγει στην παραβατικότητα. Εντούτοις, σύμφωνα με τα στοιχεία που διεξάχθηκαν από έρευνες της Αμερικής καθώς θεωρούνται πιο κατατοπιστικές πάνω στο συγκεκριμένο φαινόμενο, εκτιμάται ότι 733.000-1.00.000 ανήλικοι ετησίως φεύγουν εκούσια από την οικία τους. Όσο αφορά την διάρκεια παραμονής των νέων εκτός σπιτιού το μεγαλύτερο ποσοστό από αυτούς συνήθως επιστρέφει γρήγορα. Κυρίως όμως τα κορίτσια συγκριτικά με τα αγόρια επιστρέφουν πιο αργά. Αυτό συνήθως αποδίδεται στο ότι τα κορίτσια οργανώνουν τη φυγή τους εκ των προτέρων ενώ παράλληλα τους δίδονται περισσότερες εναλλακτικές λύσεις που τους επιτρέπουν να συντηρηθούν εκτός σπιτιού. (Νόβα- Καλτσούνη, 2001)

Υπάρχουν ισχυρισμοί οι οποίοι αναφέρουν ότι οι έφηβοι που εγκαταλείπουν το σπίτι τους συνήθως κακοποιούνται σεξουαλικά ή οδηγούνται στην παραπτωματικότητα. Οι συγκεκριμένοι ισχυρισμοί μπορεί σε κάποιες περιπτώσεις να ευσταθούν όμως αυτό δεν συμβαίνει σε όλους. Από μια άποψη οι ανήλικοι εκτίθενται σε περισσότερους κινδύνους όταν ζουν μακριά από το σπίτι τους όμως αυτό δεν σημαίνει ότι όλοι κακοποιούνται ή όλοι γίνονται παραβάτες. Συνήθως οι έφηβοι που μένουν μεγαλύτερη διάρκεια εκτός σπιτιού, εγκυμονούν τους περισσότερους κινδύνους (εμπλοκή σε ληστείες, πορνεία) συγκριτικά με τους άλλους. Έρευνες που έχουν διεξαχθεί

πάνω σ' αυτό το θέμα συμπεραίνουν ότι βασική διαφορά μεταξύ των ανηλίκων που ωθήθηκαν στην πορνεία και στην παραπρωματικότητα από εκείνων που δεν ωθήθηκαν έγκειται στην χρονική διάρκεια που έλλειπαν από το σπίτι τους. Σχετικά με την πορνεία, ο Davin Finkelhor υποστηρίζει ότι ανάμεσα σε ανηλίκους που εγκαταλείπουν το σπίτι τους, εντοπίζονται μέλη υψηλού κινδύνου που παρουσιάζουν τα ακόλουθα κριτήρια:

- Ø Ανήλικοι που εγκαταλείπουν συχνά το σπίτι τους και παράλληλα αργούν να επιστρέψουν σε αυτό.
- Ø Ανήλικοι που προέρχονται από δυσλειτουργικές οικογένειες, στις οποίες υπάρχει μόνο ένας γονιός ή κάποιος από την οικογένεια κάνει χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών ή ασκείται μέσα σε αυτή σωματική κακοποίηση.
- Ø Ανήλικοι που έχουν κακοποιηθεί σεξουαλικά επανειλημμένα.
- Ø Ανήλικοι αρσενικού φύλου που θεωρούνται από τους ίδιους αμφιφυλόφιλοι ή ομοφυλόφιλοι. (Νόβα-Καλτσούνη, 2001)

Η φυγή των ανηλίκων από το σχολείο αποτελεί επίσης ένα συνήθη φαινόμενο το οποίο παρουσιάζεται με μεγαλύτερη συχνότητα στην εφηβική ηλικία και κυρίως στο 13 έτος της ηλικίας τους. << Σκασιαρχείο σημαίνει παράνομη απουσία από το σχολείο.>> Ο συγκεκριμένος όρος διαφέρει από την άρνηση εκπαιδευτικής φοίτησης γι' αυτό και θα πρέπει να αποφεύγεται οποιαδήποτε ταύτιση. Κυρίως τα αγόρια είναι εκείνα που απουσιάζουν σε μεγαλύτερο βαθμό συγκριτικά με τα κορίτσια. Η επανειλημμένη απουσία των μαθητών από το σχολείο μπορεί να δημιουργήσει κενά στη σχολική τους φοίτηση και περεταίρω δυσκολίες στην σχολική κοινωνική και εργασιακή τους πορεία. (Herbert, 1994:212)

4.3.2 Βία στο σχολείο

Οι μελέτες που έχουν διεξαχθεί σχετικά με την προσέγγιση της αποκλίνουσας -παραβατικής συμπεριφοράς των μαθητών στο σχολείο είναι λίγες με αποτέλεσμα ο προσδιορισμός του μεγέθους και των μορφών του συγκεκριμένου φαινομένου να καθίσταται δύσκολος. Παρά την έλλειψη

συνεχών καταγραφών της παραβατικότητας των μαθητών η εμφάνιση βίας στα σχολεία έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις. Τόσο μαθητές όσο και καθηγητές κινδυνεύουν σε καθημερινή βάση από την βία μέσα στα πλαίσια του εκπαιδευτικού χώρου. Οι παραβατικές αυτές πράξεις συχνά στρέφονται εναντίον συμμαθητών, δασκάλων και κατά της παρουσίας του σχολείου. Οι μαθητές οι οποίοι διακρίνονται από διαταρακτική συμπεριφορά δεν είναι όλοι ίδιοι όμως κάποιοι από αυτούς παρουσιάζουν κάποια κοινά χαρακτηριστικά όπως μειωμένη νοημοσύνη, μαθησιακές δυσκολίες και εμφάνιση απουσιών από το σχολείο. Όσο αφορά την διαταρακτική συμπεριφορά των μαθητών αυτή εκδηλώνεται ανάμεσα σε:

- Ø Μαθητή και αρχών (όπως απειθαρχία, φυγή από το σχολείο).
- Ø Μαθητή και εκπαιδευτικών μαθημάτων (όπως εναντιώσεις σε αναθέσεις εργασιών, έλλειψη επιμέλειας στη μελέτη, αποχή από τις σχολικές εξετάσεις).
- Ø Μαθητή και καθηγητών (όπως δημιουργία φασαρίας την ώρα που παραδίδεται το μάθημα, αντιδραστικότητα σε οδηγίες του δασκάλου).
- Ø Μαθητή και μαθητών (τσακωμοί, ψυχολογικές πιέσεις, χειροδικίες, κλέψιμο).
- Ø Μαθητή και παρουσίας (καταστροφή θρανίων, βιβλίων και άλλων αντικειμένων).
- Ø Μαθητή και κοινωνίας (καταστροφή πάρκων οχημάτων, ταμπελών στους δρόμους κ.τ.λ.). (Νόβα- Καλτσούνη, 2001, Herbert, 1994)

Οι μορφές και το μέγεθος της παραβατικότητας των μαθητών από χώρα σε χώρα διαφέρουν. Στην Αμερική για παράδειγμα παρατηρείται αύξηση της χρήσης και χρησιμοποίησης όπλων από τους μαθητές μέσα σε εκπαιδευτικά ιδρύματα. Στην Ελλάδα ενδεικτικά χωρίς να αντιπροσωπεύει την ακριβή εικόνα του φαινομένου σύμφωνα με τα στοιχεία του τμήματος Ανηλίκων το μεγαλύτερο ποσοστό των παραβατικών πράξεων των ανηλίκων στρέφονται κατά της ξένης παρουσίας. Μια ακόμη << έρευνα αυτοομολογούμενης παραβατικής συμπεριφοράς του Εργαστηρίου Εγκληματολογίας και Δικαστικής Ψυχιατρικής της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θράκης >>

έδειξε σύμφωνα με τα στοιχεία της ότι το 26% των μαθητών στην Ελλάδα έχουν πραγματοποιήσει μια αξιόποινη πράξη χωρίς αυτή να έχει καταγραφεί κάπου. Η συγκεκριμένη έρευνα πραγματοποιήθηκε με την μορφή ερωτηματολογίων σε 67 τάξεις της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης του Ελλαδικού χώρου με δείγμα 3.795 μαθητές ηλικίας από 14 μέχρι και 17 ετών. Από το συνολικό δείγμα των συγκεκριμένων μαθητών το 60,9% ανέφερε ότι έχει χειροδικήσει, το 57% ανέφερε ότι έχει ασκήσει εκβιασμό σε κάποιον, το 46,9% του συνόλου έχει κλέψει χρηματικό ποσό από συγγενικά του πρόσωπα, ενώ το 26,2% έχει κλέψει κάποιο αντικείμενο από περίπτερο. Ακόμη το μεγαλύτερο ποσοστό που αντιστοιχεί σε 73,45% ανέφερε ότι έχει προξενήσει ζημιές στο χώρο του σχολείου (όπως καταστροφή αντικειμένων και σχηματισμούς με στυλό ή σπρέι σε έδρανα και τοίχους). (Νόβα-Καλτσούνη, 2001:138)

4.3.3 Χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών

Η χρήση ουσιών ανάμεσα σε εφήβους είναι ένα παγκοσμίως αναγνωρισμένο φαινόμενο. Σύμφωνα με διεθνή επιδημιολογικά στοιχεία συμπεραίνεται ότι η χρήση ουσιών από τους έφηβους ολοένα και μεγαλώνει κάτι που κινητοποιεί τους ειδικούς για περαιτέρω διερεύνηση σχετικά με τις διαταραχές που προκύπτουν στο άτομο από την χρήση ουσιών. Από τις συγκεκριμένες διεθνείς πληροφορίες προκύπτουν τα έξης

στοιχεία πάνω σε αυτό το θέμα:

- Ø Ολοένα και μεγαλύτερη χρήση εθιστικών ουσιών από τους έφηβους.
- Ø Εμφάνιση κατάχρησης εθιστικών ουσιών σε ολοένα και μικρότερες ηλικίες.
- Ø Εντοπισμός αυξημένης γνωμάτευσης της ουσιοεξάρτησης στο σύνολο των ατόμων.
- Ø Εκτίμηση ότι η χρήση εξαρτησιογόνων ουσιών συμπεριλαμβάνεται ανάμεσα στις αιτίες που σχετίζονται με τροχαία δυστυχήματα,

παραπτωματικότητα, αυτοκαταστροφικές πράξεις, φαινόμενο ομοφυλοφιλίας, ή αμφιφυλοφιλίας. (Λιάππας, 2001)

4.3.4 Αλκοόλ

Γενικότερα, η εικόνα που συχνά επικρατεί σχετικά με το αλκοόλ ως μέσο κοινωνικοποίησης ή ένα σκεύασμα απαραίτητο να συμπεριλαμβάνεται στο πρόγραμμα διατροφής προδιαγράφει πολλές φορές την θέση που παίρνει ένα άτομο απέναντι σε αυτό (με τη μορφή χρήσης ή κατάχρησης του).

Η χρήση αλκοολούχων ποτών από τους νέους συχνά γίνεται με σκοπό να διασκεδάσουν ή να γίνουν παραδεκτοί μέσα στην παρέα συνομηλίκων τους. Άλλες φορές ο λόγος που κάποιοι έφηβοι πίνουν αλκοόλ μπορεί να αποτελεί έναν τρόπο διαφυγής από τα προβλήματα του. Στην προκειμένη περίπτωση ο έφηβος πίνει για να ξεχάσει ότι τον βασανίζει. Το αλκοόλ κάτω από αυτές τις συνθήκες δημιουργεί σε αυτόν ένα επιπρόσθετο πρόβλημα. Σύμφωνα με έρευνες διαπιστώνεται ότι η χρήση αλκοόλ από τους γονείς αποτελεί σημαντική αιτία της κατανάλωσης του από τους νέους. Επίσης ο σχεδιασμός των χώρων διασκέδασης, τα πρότυπα ψυχαγωγίας που προβάλλονται από τα Μ.Μ.Ε. και η ελλιπή ενημέρωση σχετικά με τις συνέπειες του αλκοόλ στο ανθρώπινο οργανισμό αποτελούν σημαντικοί λόγοι για την κατανάλωση αλκοόλ από τους νέους. Όσο αφορά την κατάχρηση αλκοόλ αυτή πραγματοποιείται κυρίως από έφηβους οι οποίοι παρουσιάζουν δυσλειτουργία στη σχέση τους με το οικογενειακό περιβάλλον.(Thio, 2008:458, Νόβα-Καλτσούνη, 2001)

Όπως έχει διαπιστωθεί το ξεκίνημα της χρήσης αλκοόλ των νέων δεν ισχύει το ίδιο σε όλες τις χώρες. Στη Βρετανία το 75% των ανηλίκων πίνει πρώτη φορά αλκοολούχο ποτό από την ηλικία των 9 μέχρι 14. Στην Ιταλία το 33.6% των νέων ξεκινά τη χρήση αλκοόλ στο 15 με 16 έτος της ηλικίας τους. Ακόμη στις ίδιες αντίστοιχα ηλικίες με την Ιταλία ξεκινούν και οι νέοι της Ολλανδίας της Ισπανίας και ορισμένων πόλεων της Γερμανίας. Στην Ελλάδα το 90% των νέων ξεκινά την κατανάλωση αλκοόλ από τα 12 μέχρι τα 17 τους χρόνια. (Νόβα-Καλτσούνη, 2001)

4.3.5 Ναρκωτικά

Ως Εξάρτηση από ψυχοτρόπους ουσίες ορίζεται η σχέση υποδούλωσης που δημιουργείται μεταξύ του ατόμου και της ουσίας μειώνοντας σημαντικά την αυτονομία του. Το άτομο ενώ αναγνωρίζει τις επιπτώσεις που προκαλεί η ουσία στον οργανισμό του, αδυνατεί από μόνος του να την διακόψει. Παράλληλα η εξάρτηση διαχωρίζεται σε ψυχολογική και σωματική. Η ψυχολογική εξάρτηση διακρίνεται από την έντονη επιθυμία του ατόμου για συνεχή λήψη μιας ουσίας με σκοπό να αποφύγει τα δυσάρεστα συναισθήματα ενώ η σωματική εξάρτηση περιλαμβάνει επώδυνα σωματικά συμπτώματα το λεγόμενο δηλαδή σύνδρομο στέρησης σε περίπτωση διακοπή ή μείωση της ουσίας. (Γεωργάκας, 2007)

Οι ψυχοτρόπες ουσίες διαχωρίζονται σε παραισθησιογόνα (όπως LSD, κανναβινοειδή), σε κατασταλτικά (όπως ηρωίνη, βαρβιτουρικά) και σε ψυχοδιεργετικά φάρμακα (όπως αμφεταμίνες, κοκαΐνη). Οι συγκεκριμένες ουσίες καταναλώνονται τόσο μεταξύ των ανηλίκων κυρίως στην εφηβική ηλικία όσο και μεταξύ των ενηλίκων. Το φαινόμενο αυτό είναι το αποτέλεσμα πολλών παραμέτρων οι οποίες πολλές φορές αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Πιο συγκεκριμένα σύμφωνα με έρευνες που διεξάχθηκαν στην Αμερική για τη χρήση ουσιών από τον εφηβικό πληθυσμό της χώρας τους, παρατηρείται ραγδαία αύξηση της χρήση ψυχοτρόπων ουσιών από εκείνους και κυρίως της κάνναβης. Αντίστοιχες έρευνες που πραγματοποιήθηκαν σε μαθητές εφηβικής ηλικίας σε χώρες τόσο της Ευρώπης όσο και στον Ελλαδικό χώρο διαπιστώνονται παρόμοια αποτελέσματα. Στην Ελλάδα η ηλικία των ατόμων που ξεκινούν συνήθως την χρήση ψυχοτρόπων ουσιών είναι το 16 έτος τους τόσο στα αγόρια όσο και στα κορίτσια. (Νόβα-Καλτσούνη 2001, Λιάππας, 2001)

Οι περισσότεροι από τους εφήβους που συμμετέχουν στην ουσιοεξάρτηση αναπτύσσουν το λιγότερο μια επιπλέον διαταραχή. Η παρουσίαση συναισθηματικών διαταραχών, διαταραχών της ελλειμματικής προσοχής και της διαταραχής διαγωγής είναι οι πιο συνήθειες. Όπως υποστηρίζεται το 50% με 80% των εφήβων που κάνουν κατάχρηση ουσιών αναπτύσσουν κυρίως την διαταραχή διαγωγής. (Λιάππας, 2001)

4.3.6 Ηλεκτρονική παραβίαση αρχείων

Η παράνομη είσοδος σε ηλεκτρονικά έγγραφα (ή χάκινγκ) πραγματοποιείται από άτομα που θέλουν να δημιουργήσουν ζημιά σε υπολογιστές με την εισχώρηση κάποιων ιών ή άλλων κακόβουλων προγραμμάτων ή που επιθυμούν άλλοτε να κλέψουν και άλλοτε να τροποποιήσουν διάφορα προσωπικά ή δημόσια ηλεκτρονικά στοιχεία. Η πιο διαδεδομένη μορφή ηλεκτρονικής παραβίασης εγγράφων είναι η εισχώρηση ιών και προγραμμάτων που προκαλούν ηλεκτρονικές ζημιές. Τα άτομα που συνήθως εμπλέκονται σε αυτές τις πράξεις είναι έφηβοι. Τα ηλεκτρονικά έγγραφα σε λύκεια στις ΗΠΑ έχουν παραβιαστεί από μαθητές με σκοπό να τροποποιήσουν βαθμολογίες ή να βλάψουν έγγραφα των καθηγητών. Αξιοσημείωτο είναι σύμφωνα με εκτιμήσεις που έχουν πραγματοποιηθεί ότι το χάκινγκ πραγματοποιείται σχεδόν πάντοτε από αγόρια. Αυτό ερμηνεύεται λόγω της καλύτερης σχέσης που έχει ένα αγόρι με τα μαθηματικά, τα μηχανήματα όπως επίσης και λόγω της έντονης τάσης υπερίσχυσης των αγοριών στους άλλους. (Thio, 2008)

4.3.7 Συμμορίες

Οι συμμορίες ανηλίκων περιλαμβάνονται από μέλη που έχουν κοινούς στόχους και κοινή φιλοσοφία. Αυτές συνήθως εναντιώνονται με επιθετικό τρόπο σε κάθε τι που αντίκειται στην δική τους φιλοσοφία. Ο σκοπός των επιθέσεων από ομάδα σε ομάδα διαφέρει. Κάποιες ομάδες μπορεί να επιτίθενται σε μια αθλητική ομάδα που ανταγωνίζεται τη δική τους ενώ άλλες σε μια ομάδα διαφορετικής προέλευσης από εκείνους. Ωστόσο οι τρόποι με τους οποίους διαπράττουν τις επιθέσεις κάθε φορά είναι παρόμοιες σε όλες τις συμμορίες. Αυτές εκδηλώνονται με απειλές, κλοπές βανδαλισμούς, και πρόκληση σωματικής βλάβης σε άτομα. Οι ανήλικοι που εμπλέκονται σε βίαιες ομαδικές δραστηριότητες είναι κυρίως έφηβοι. Τις περισσότερες φορές οι έφηβοι που παρουσιάζουν τη μεγαλύτερη διαταρακτική συμπεριφορά είναι αυτοί που επηρεάζουν και οδηγούν τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας σε

ανεξέλεγκτες δραστηριότητες. Η πρόκληση δολοφονίας από εκείνους παρουσιάζεται σε πολύ μικρό ποσοστό. Κάποιες φορές μπορεί να προκληθεί απερίσκεπτα όπως για παράδειγμα σε μια ληστεία. (Vallejo-Nagera, 1997 Αμπατζόγλου, 2001)

4.3.8 Ομαδικός βιασμός

Σύμφωνα με έρευνες του Amir (1971) το 43% των ατόμων που έχει υποστεί βιασμό, οι βιαστές τους ήταν έφηβοι από 14 μέχρι 19 χρονών. Το μεγαλύτερο ποσοστό των συγκεκριμένων εφήβων κατάγονται από χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα και είναι εμπλεκόμενοι σε ομάδες επίθεσης. Τα άτομα αυτά μπορεί να κυκλοφορούν στο δρόμο με κάποιο όχημα αναζητώντας μια κοπέλα που θα ζητήσει τη βοήθεια τους με κύριο αίτημα να την μεταφέρουν οπου επιθυμεί. Στην περίπτωση αυτή θα προσποιηθούν ότι μπορούν να τη βοηθήσουν και έπειτα θα την μεταφέρουν σε κάποιο απόκρυφο μέρος προκειμένου να πράξουν το στόχο τους. Έναν άλλο τρόπο που μπορεί να χρησιμοποιήσει μια ομάδα για να διαπράξει το βιασμό είναι να αρπάξει μια γυναίκα από το δρόμο εκβιάζοντας την με ένα αιχμηρό αντικείμενο. Τέλος κάποιος από την ομάδα μπορεί να συναντηθεί με μια κοπέλα με σκοπό να γνωριστούν και στη συνέχεια να την κατευθύνει στο σημείο που έχει σχεδιάσει η ομάδα να την βιάσει. (Thio, 2008)

4.3.9 Χουλιγκανισμός

Η βία των νέων στους αθλητικούς χώρους είναι ένα φαινόμενο που έχει προβληματίσει τόσο τους γονείς όσο και τον τύπο. Το συγκεκριμένο φαινόμενο έχει εξαπλωθεί σε παγκόσμιο επίπεδο και αποτελεί μεγάλο κοινωνικό πρόβλημα. Στον Ελληνικό χώρο σύμφωνα με επίσημες καταμετρήσεις η έκταση των βιαιοπραγιών κατατάσσεται στις υψηλότερες θέσεις συγκριτικά με άλλες χώρες της Ευρώπης. Η βία που εκδηλώνεται συνήθως στους αθλητικούς χώρους δεν είναι μια ήπιας μορφής αντίδραση απέναντι σε ένα μέλος ή μια ομάδα ή σε έναν κανόνα αλλά συνήθως περιλαμβάνει ανεξέλεγκτες συμπεριφορές και πράξεις, όπως άσκηση απειλών ή εξαναγκασμών σε πρόσωπα της ίδιας ή αντίπαλης ομάδας , πρόκληση

σωματικής βλάβης σε αυτούς ή υλικές καταστροφές τόσο εντός των αθλητικών χώρων όσο και εκτός αυτών. (Ζέρβας, 1999, Herbert, 1994)

4.3.10 Βανδαλισμοί

Οι βανδαλισμοί ή η σκόπιμη πρόκληση φθοράς έχει πολλές μορφές. Η πιο εμφανή εκδήλωση της παρατηρείται από έφηβους με μεγαλύτερη συχνότητα στο 16 έτος της ηλικίας τους. Οι βανδαλισμοί αποτελούν για τους συγκεκριμένους έφηβους ως ένας τρόπος εκτόνωσης των δυσάρεστων συναισθημάτων τους. Ένας άλλος λόγος που οι νέοι προβαίνουν σε τέτοιου είδους πράξεις προέρχεται από την ανάγκη τους να εντυπωσιάσουν ή να γίνουν παραδεκτοί από κάποια παρέα. Οι φθορές αυτές συνήθως διαφαίνονται στα κατεστραμμένα πάρκα, στις γκρεμισμένες πινακίδες οδικής κυκλοφορίας και σε άλλα συναφή. (Herbert, 1994)

4.3.11 Κλοπές

Ενώ η διάπραξη κλοπής από άτομα παιδικής ηλικίας εμφανίζεται κυρίως μέσα στο οικείο τους περιβάλλον, από τους εφήβους η συγκεκριμένη πράξη εξαπλώνεται και σε εξωτερικούς χώρους όπως για παράδειγμα σε καταστήματα. Η κλοπή σε καταστήματα πραγματοποιείται κυρίως από νεαρά άτομα με μεγαλύτερη συχνότητα σε ηλικία 11 μέχρι 15 ετών. Το γεγονός ότι οι κλοπές σε καταστήματα αυξάνονται όταν τα σχολεία είναι κλειστά σε συνδυασμό με ότι τα πιο πολλά κλοπιμαία συνήθως είναι αντικείμενα όπως καλλυντικά, ρούχα, παπούτσια, βιντεοταινίες, CD μουσικής πιστοποιεί ότι οι δράστες συχνά είναι άτομα νεαρά. (Αμπατζόγλου, 2001, Thio, 2008)

Τέλος, σύμφωνα με στατιστικά στοιχεία της Ελληνικής Αστυνομίας το μεγαλύτερο ποσοστό των αξιόποινων αδικημάτων που διαπράττονται από τους έφηβους στην Ελλάδα αφορά παραβάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, εναντίον ξένης περιουσίας και πράξεις που προκάλεσαν σωματικές βλάβες σε άτομα. Πολλές από τις σωματικές βλάβες ατόμων προέρχονται από τροχαία ατυχήματα. (Νόβα- Καλτσούνη, 2001)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΟΤΗΤΑΣ ΤΩΝ ΑΝΗΛΙΚΩΝ

Οι βίαιες συμπεριφορές των νέων οι οποίες στρέφονται άλλοτε προς τον εαυτό τους και άλλοτε προς το εξωτερικό περιβάλλον είναι μεν συμπεριφορές που έχουν αποκτηθεί και χρησιμοποιούνται από παιδιά και εφήβους ωστόσο αυτές μπορούν να αλλάξουν μέσω νέων μεθόδων διαπαιδαγώγησης. (Herbert, 1994)

Η οικογένεια, το σχολείο, η Πολιτεία και ή συμβουλευτική παρέμβαση από ειδικούς επιστήμονες αποτελούν παράγοντες που μπορούν να συμβάλουν στην αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων.

5.1 Η οικογένεια

Πρωταρχικός φορέας κοινωνικοποίησης ενός ατόμου αποτελεί το οικογενειακό περιβάλλον. Η οικογένεια διαδραματίζει σημαντικό ρόλο τόσο στην ψυχοσυναισθηματική όσο και στη κοινωνική εξέλιξη ενός ατόμου. (Μπότου, 2006)

Ο ρόλος των γονέων περιλαμβάνει δυο σημαντικές όψεις, η μία αφορά την ψυχοσυναισθηματική τους τοποθέτηση απέναντι στα παιδιά (με την αποδοχή ή την απόρριψη) ενώ η δεύτερη αφορά την άσκηση πειθαρχίας που χρησιμοποιείται σε αυτά. Η πειθαρχία έχει πολλές όψεις ο χαρακτήρας της όμως μπορεί να διακριθεί σε εξουσιαστικός και μη εξουσιαστικός. Η μη εξουσιαστική πειθαρχία είναι αυτή που βοηθά ένα παιδί να αναπτυχθεί υγιώς. Η συγκεκριμένη πειθαρχία περιλαμβάνει την σωστή επικοινωνία μεταξύ γονιών και παιδιών, τον αλληλοσεβασμό και την συνεργατική στάση τόσο των παιδιών όσο και των γονιών για την ανεύρεση λύσεων σε περιπτώσεις που προκύπτουν προβλήματα. Για την επίλυση συγκρούσεων σύμφωνα με τον Gordon (1994) απαιτούνται τα εξής βήματα:

- Ø Εντοπισμός της σύγκρουσης. (ενίσχυση της συμμετοχής του παιδιού στην ανεύρεση λύσεων)
- Ø Ανεύρεση προτεινόμενων λύσεων. (Τι θα μπορούσαν να κάνουν;)
- Ø Εκτίμηση των προτεινόμενων λύσεων. (Ποια από τις λύσεις θεωρούν πιο αποτελεσματική;)
- Ø Εκλογή της λύσης που θα χρησιμοποιηθεί. (Απόπειρα δοκιμής του σχεδίου. Θα έχει αποτέλεσμα;)
- Ø Εκτέλεση του σχεδίου.
- Ø Εκτίμηση της αποτελεσματικότητας του σχεδίου. (Μαλικιώση-Λοϊζου, 2006)

Επίσης, όσο αφορά την καλή επικοινωνία μεταξύ γονιών και παιδιών, οι γονείς θα πρέπει να αποφεύγουν κάποιες στάσεις και εκφράσεις οι οποίες δυσχεραίνουν το σωστό διάλογο. Εκφράσεις που εμποδίζουν την καλή επικοινωνία σύμφωνα με τον Gordon (1994) είναι:

- Ø Οι προσταγές, οι οποίες μπλοκάρουν τον αυθορμητισμό, τις σκέψεις και τα συναισθήματα του συνομιλητή και μπορούν να δημιουργήσουν αισθήματα άγχους και οργής προς τον ομιλητή. (π.χ. έλα αμέσως εδώ.)
- Ø Εκφοβισμοί, οι οποίοι δημιουργούν φόβο απογοήτευση και επιθετικά συναισθήματα στον συνομιλητή. (π.χ Αλίμονο σου αν δεν κάνεις αυτό που σου λέω.)
- Ø Ηθικολογίες που υποδεικνύουν στον άλλον πώς πρέπει να συμπεριφερθεί υποτιμώντας έτσι τις δικές του σκέψεις. (Πρέπει να ακούς τους μεγαλύτερούς σου..)
- Ø Κηρύγματα που προβάλλουν ότι ο ομιλητής ξέρει περισσότερα από το συνομιλητή του και άρα έχουν μεγαλύτερη ισχύει. (π.χ. Θα μείνεις στην ίδια τάξη αν ξέρεις να λύσεις αυτή την άσκηση.)
- Ø Κριτικά σχόλια τα οποία προκαλούν συναισθήματα μειονεκτικότητας στον συνομιλητή. (π .χ. Δεν έχεις προκοπή εσύ.)
- Ø Έπαινοι, οι οποίοι δεν ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα. (π.χ. Είσαι καλλιτέχνης. Όταν προσπαθεί κάποιος να παίξει κιθάρα και δεν τα καταφέρνει.)
- Ø Χαρακτηρισμοί, οι οποίοι μπορούν να προκαλέσουν βλάβη στην αυτοεκτίμηση του συνομιλητή. (π. χ. Είσαι πολύ κακό παιδί.)
- Ø Σχολιασμοί που κάνουν το συνομιλητή να αισθάνεται ότι ο ομιλητής ξέρει τις κρύφιεσ σκέψεις του. (π. χ. Αυτό το είπες από ζήλια.)
- Ø Συνεχείς ερωτήσεις που δείχνουν καχυποψία στο συνομιλητή. (π.χ. Που πήγες; γιατί άργησες; Τι είπατε εκεί που πήγες;)

(Μαλικιώση-Λοϊζου, 2006)

Η βίαιη συμπεριφορά των νέων έχει απασχολήσει πολλούς ψυχολόγους κάτι που τους οδήγησε στην διεξαγωγή πολλών ερευνών πάνω στο συγκεκριμένο θέμα. Έρευνες πιστοποιούν ότι οι νέοι με βίαιη συμπεριφορά προέρχονται πολλές φορές από γονείς που χρησιμοποιούν ως τρόπο διαπαιδαγώγησης τη σωματική ποινή, είναι εχθρικοί προς αυτούς ενώ η σχέση του ζευγαριού χαρακτηρίζεται από συγκρούσεις. Η άσκηση σωματικής

τιμωρίας μπορεί προσωρινά να συμμορφώσει τη μη επιτρεπτή συμπεριφορά ενός παιδιού, ωστόσο η μέθοδος αυτή τον μπερδεύει. Η εικόνα που διαμορφώνει στην περίπτωση αυτή ένα παιδί ή έφηβος είναι ότι όποιος έχει την ισχύει έχει και το δίκιο. Συνήθως οι γονείς των βίαιων παιδιών, από την μία αποδοκιμάζουν κάθε βίαιη στάση των παιδιών τους μέσα στο οικογενειακό περιβάλλον και από την άλλη ενθαρρύνουν την επιθετική συμπεριφορά των δευτέρων προς τα άτομα του εξωτερικού περιβάλλοντος. Επίσης τα παιδιά που έχουν αδιάφορους γονείς παρουσιάζουν τις πιο δυσλειτουργικές συμπεριφορές. Οι συγκεκριμένοι είναι οι πιο επιρρεπείς στην εμφάνιση επιθετικότητας στην κατανάλωση αλκοόλ και ναρκωτικών. (Herbert, 1994, Παππά, 2001)

Ο πιο κατάλληλος τύπος γονέα συμβάλει θετικά στη ψυχοκοινωνική εξέλιξη ενός παιδιού ή εφήβου είναι ο δημοκρατικός. Οι συγκεκριμένοι γονείς καλλιεργούν στοργικές και ισότιμες σχέσεις με τα παιδιά τους. Έρευνες δείχνουν ότι οι δημοκρατικοί γονείς έχουν παιδιά ή εφήβους που παρουσιάζουν μεγάλη αυτοεκτίμηση, αυξημένο δείκτη νοημοσύνης, αναπτύσσουν θετικές κοινωνικές σχέσεις, έχουν ισχυρό αυτοέλεγχο και γενικότερα είναι πιο ευέλικτοι. (Παππά, 2001)

Η πρόληψη μέσα στην οικογένεια αποτελεί την πιο κατάλληλη μέθοδο από τους γονείς προκειμένου να αποφευχθεί η εκδήλωση αποκλίνουσων συμπεριφορών από παιδιά και εφήβους. Αυτή επιτυγχάνεται με:

- Ø την ανάπτυξη αμοιβαίου σεβασμού και υποστηρικτικών, στοργικών σχέσεων μεταξύ γονέων και παιδιών.
  - Ø ξεκάθαρες απαιτήσεις και κανονισμούς από τους γονείς προς τα παιδιά τους
  - Ø την συνεπή στάση των γονέων ανάμεσα σε αυτά που λένε και σε αυτά που πράττουν.
  - Ø την άσκηση ελέγχου και ποινών σε λεκτικό επίπεδο και όχι σε σωματικό.
  - Ø την συνεχή συζήτηση και επεξήγηση διάφορων θεμάτων από τους γονείς.
  - Ø την ανάθεση ευθυνών και δραστηριοτήτων σε παιδιά και εφήβους.
- (Herbert, 1994)

Πολλές φορές οι γονείς δυσκολεύονται να ανταποκριθούν επαρκώς στο γονεϊκό τους ρόλο. Η δημιουργία προγραμμάτων που θα παρέχουν εκπαίδευση και υποστήριξη διεθνώς σε όλους τους γονείς είναι ένας τρόπος που μπορεί να συμβάλει άμεσα στην πρόληψη αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων. Η ύπαρξη τέτοιων προγραμμάτων κρίνεται αναγκαία. Τέτοιου είδους προγράμματα θα μπορούν να διεκπεραιώνονται από νοσοκομεία, κέντρα ψυχικής υγείας, ιατρεία, εκπαιδευτικά ιδρύματα με σκοπό την εκπαίδευση των γονέων πάνω σε θέματα γονεϊκής φροντίδας. Επίσης, όσο αφορά τις πιο ευάλωτες ομάδες όπως παιδιά που έχουν γονείς με ψυχική ασθένεια, ή που ο ένας γονιός απουσιάζει ή όταν το παιδί παρουσιάζει κάποια δυσλειτουργία στην ανάπτυξή του, η υποστήριξη των συγκεκριμένων οικογενειών είναι απαραίτητη.

Στις ευάλωτες ομάδες απαιτείται μια πιο εξατομικευμένη βοήθεια καθώς τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν είναι πιο σύνθετα. Στην προκειμένη περίπτωση απαιτούνται καλά καταρτισμένοι επαγγελματίες με εμπειρία και γνώση για τον κατάλληλο χειρισμό των συγκεκριμένων ομάδων. Δυστυχώς, ο αριθμός των ειδικευόμενων για την υποστήριξη αυτών των ομάδων είναι μικρός. Επιπλέον οι υπηρεσίες και τα χρήματα που διατίθενται για την υποστήριξη των συγκεκριμένων ομάδων δεν είναι επαρκή. (Sutton, 2003)

5.2 Το σχολείο

Το σχολείο είναι ο δεύτερος κοινωνικός φορέας που συμβάλλει στην διαμόρφωση της προσωπικότητας των παιδιών, εφήβων. Στόχος της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σύμφωνα με τον νόμο 1566/85 είναι να βοηθήσει όλους τους μαθητές ανεξαιρέτως κοινωνικό-οικονομικών και πολιτιστικών διαφορών να καλλιεργηθούν σε όλους τους τομείς της προσωπικότητά τους. Ωστόσο τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και κυρίως του Ελλαδικού χώρου παρουσιάζουν σημαντικές ελλείψεις. Αυτές οι ελλείψεις συμβάλουν στην διατήρηση ή και αύξηση της επιθετικής, παραβατικής συμπεριφοράς των ανηλίκων. Πιο συγκεκριμένα οι μαθητές και κυρίως εκείνοι που παρουσιάζουν μαθησιακές δυσκολίες συχνά βιώνουν μεγάλο άγχος απέναντι στις απαιτήσεις του εκπαιδευτικού προγράμματος στις οποίες συχνά αδυνατούν να ανταποκριθούν καθώς η στήριξη τους από το εκπαιδευτικό προσωπικό είναι ανεπαρκής. Επίσης, μεγάλο άγχος διακρίνεται και στους εκπαιδευτικούς το οποίο προέρχεται άλλοτε από τις μειωμένες δυνατότητες τους να χειριστούν προβληματικές συμπεριφορές ή μαθησιακές δυσκολίες των μαθητών, άλλοτε από την ελλιπή εκπαίδευση και κατάρτισή τους πάνω στο εκπαιδευτικό τους έργο ή άλλοτε από το μεγάλο φόρτο ευθυνών που καλούνται να διεκπεραιώσουν. (Μπότου, 2006, <http://old.aw.uoa.gr/crime-research/via-schools.pdf>)

Σύμφωνα με έρευνα που πραγματοποιήθηκε από το Παιδαγωγικό Ινστιτούτο το έτος 2007 με στόχο την εκτίμηση του έργου των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων τα αποτελέσματα έδειξαν ότι οι μαθητές στο χώρο του σχολείου ένιωθαν δυσάρεστα συναισθήματα. Σε ερωτήματα π.χ. Πως αισθάνεσαι όταν είσαι στο χώρο του σχολείου; το 68% ανέφερε ότι αισθάνεται Κόπωση, το 58% ότι αισθάνεται πίεση, το 53% ότι αισθάνεται βαρετά ενώ το 32% ότι αισθάνεται απόγνωση. Θετικές απαντήσεις (όπως αισθάνομαι χαρούμενος) δόθηκαν από ελάχιστους μαθητές. Γίνεται φανερό ότι το κλίμα που επικρατεί στα σχολεία έχει αρνητική επίδραση στη ψυχολογία των μαθητών. Οι σχέσεις πολλές φορές των μαθητών με τους συμμαθητές τους, ή οι σχέσεις των δασκάλων τόσο με τους μαθητές όσο και με τους γονείς δεν αναπτύσσονται

σταθερά και ουσιαστικά κάτι που δυσχεραίνει την εκπαιδευτική πορεία του σχολείου. (<http://old.aw.uoa.gr/crime-research/via-schools.pdf>)

Για την αντιμετώπιση ή παρεμπόδιση περαιτέρω ανάπτυξης παρεκκλίνουσων συμπεριφορών στα σχολεία απαιτείται η δημιουργία κάποιων αλλαγών. Σύμφωνα με τους Cooper και Upton (1990) μια δυσλειτουργική συμπεριφορά δεν προκαλείται μόνο από ατομικούς παράγοντες αλλά αναπτύσσεται από την αλληλεπίδραση μεταξύ ατόμου με το ευρύτερο περιβάλλον του. Συχνά παρατηρείται η αντιμετώπιση δυσλειτουργικών συμπεριφορών τόσο από ειδικούς όσο και από εκπαιδευτικούς να εστιάζεται στο άτομο. Για την αποτελεσματικότερη όμως αντιμετώπιση της επιθετικότητας, παραβατικότητας των μαθητών θα πρέπει να γίνουν αλλαγές όχι μόνο σε επίπεδο ατομικό αλλά στο ευρύτερο σύστημα (π. χ στα εκπαιδευτικά ιδρύματα, στο οικογενειακό περιβάλλον, στην τοπική κοινότητα). Γενικότερα για την ποιοτική λειτουργία του σχολείου απαιτείται: επαρκή κατάρτιση των εκπαιδευτικών, αποτελεσματικοί μέθοδοι διδασκαλίας, κατάλληλα καταρτισμένη διοίκηση του σχολείου, συνεργατικό κλίμα μεταξύ σχολείου και οικογένειας και επικράτηση μιας ιδεολογίας που θα βασίζεται στην τροποποίηση του εκπαιδευτικού συστήματος.

(<http://old.aw.uoa.gr/crime-research/via-schools.pdf>)

Πιο συγκεκριμένα κάποιοι τρόποι που μπορούν να συμβάλουν στην πρόληψη- αντιμετώπιση αντικοινωνικών συμπεριφορών των μαθητών είναι οι εξής: Οι διευθυντές των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων αλλά και το υπόλοιπο διοικητικό προσωπικό του σχολείου θα πρέπει να λάβει την απαραίτητη στήριξη και μόρφωση σχετικά με την επαρκή ανταπόκριση στο ρόλο και τις αρμοδιότητες του. Στην Ελλάδα πολλές φορές οι διευθυντές ομολογούν ότι συναντούν δυσκολίες στο έργο τους λόγω της ελλιπής τους κατάρτισης. Οι μειωμένες ικανότητες του εκπαιδευτικού προσωπικού στην αντιμετώπιση δυσλειτουργικών συμπεριφορών των παιδιών του σχολείου και παράλληλα οι κακοί διαχείριση τέτοιων συμπεριφορών συχνά επιδεινώνουν την κατάσταση. Απαραίτητη επίσης για την πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων κρίνεται η βοήθεια καθηγητών, δασκάλων και νηπιαγωγών από ειδικούς με σκοπό να

διακρίνουν τους μαθητές που είναι πιο ευάλωτοι και χρήζουν ιδιαίτερη μεταχείριση. Όσο αφορά την αντιμετώπιση αντικοινωνικών συμπεριφορών από τους παιδαγωγούς θα πρέπει οι συγκεκριμένοι να λάβουν εξειδικευμένη μόρφωση στο πώς να αντιμετωπίζουν αντικοινωνικές συμπεριφορές. Η μεταχείριση των μαθητών από τους εκπαιδευτικούς για να είναι αποτελεσματική απαιτεί οι δεύτεροι να έχουν καλή γνώση σχετικά με τις ανάγκες και τις δυσκολίες των μαθητών και επιπλέον να μπορούν να αξιολογούν σωστά τις συμπεριφορές τους και να δείχνουν κατανόηση. (Μάνος Κ. 1998, <http://old.aw.uoa.gr/crime-research/via-schools.pdf>)

Για την αντιμετώπιση ή την αποφυγή εκδήλωση βίαιων συμπεριφορών οι εκπαιδευτικοί χρειάζεται να χρησιμοποιούν κάποιες παιδαγωγικές αρχές. Σε επίπεδο τάξης ο εκπαιδευτικός απαιτείται να αντιμετωπίζει με σεβασμό και ισοτιμία όλους τους μαθητές. Αυτό σημαίνει ότι ο εκπαιδευτικός δεν κρίνει το μαθητή σύμφωνα με την εξωτερική του εμφάνιση ούτε κάνει αρνητικούς σχολιασμούς σχετικά με αυτή. Προσπαθεί να συμβαδίζει με τους ρυθμούς του κάθε μαθητή σε θέματα εργασιών αντίληψης και αφομοίωσης των μαθημάτων. Σε πιθανόν λάθη των μαθητών δεν προσβάλλει την προσωπικότητα τους αλλά επικεντρώνεται και σχολιάζει μόνο τις πράξεις. Επίσης παρά τις δυσκολίες που εμφανίζει ο κάθε μαθητής ο εκπαιδευτικός προσπαθεί να ανιχνεύσει και να αναδείξει τις δυνατότητες και τις κλίσεις του. Ακόμη, ο παιδαγωγός σε περιπτώσεις ανυπακοής κανόνων π. χ σκασιαρχείο, κλοπή χρειάζεται να ασκήσει ποινή χωρίς όμως να προσβάλλει ή να ταπεινώνει το άτομο. Συμπεριφορές των εκπαιδευτικών όπως σωματική τιμωρία, κοροϊδευτικά σχόλια κυρίως σε άτομα με διαταρακτική συμπεριφορά οδηγούν σε περαιτέρω αποκλίνουσα συμπεριφορά ενώ παράλληλα σβήνουν κάθε ίχνος ενδιαφέροντος των μαθητών από τη εκπαιδευτική διαδικασία. (Fortin, 1998, Herbert 1994)

Σε περιπτώσεις που παρουσιαστεί ένταση μέσα στην τάξη από τους μαθητές η παρέμβαση του καθηγητή είναι αναγκαία. Όταν για παράδειγμα δυο μαθητές τσακώνονται ή εκφράζουν αντιρρήσεις για κάποια βαθμολογία ο δάσκαλός χρειάζεται να επέμβει αποθαρρύνοντας την επιθετικότητα μέσα στην τάξη. Στο τέλος του μαθήματος χρειάζεται να έρθει σε διάλογο μαζί τους και να τους βοηθήσει να εκφράσουν τις σκέψεις και τα συναισθήματά τους.

Επίσης για θέματα, προβλήματα που απασχολούν τους μαθητές ή που προκύπτουν κατ' εξακολούθηση θα πρέπει σε κενές ώρες να συζητούνται με τη βοήθεια και την καθοδήγηση του καθηγητή. Καταστάσεις βίας θα πρέπει να συζητούνται μεταξύ μαθητών και καθηγητών με σκοπό να διερευνηθούν τα αίτια και να βρεθούν εναλλακτικοί τρόποι συμπεριφοράς που θα μπορούσαν να είχαν χρησιμοποιηθεί σε αντικατάσταση με τη βία. Ακόμη το εκπαιδευτικό προσωπικό θεωρείται απαραίτητο να συζητά μεταξύ του ώστε να εκφράζονται προβλήματα που τους απασχολούν ή αντιμετωπίζουν δημιουργώντας ένα κλίμα υποστηρικτικό. (Fortin, 1998)

Οι σχέσεις των μελών του σχολείου χρειάζεται να γίνουν πιο ουσιαστικές ενώ η ατμόσφαιρά του θα πρέπει να γίνει πιο προσιτή και ευχάριστη από τα μέλη που το περιβάλλουν. Πολύ σημαντική επιπλέον είναι η δημιουργία ομάδων που θα αποτελούνται από ψυχολόγους εκπαιδευτικούς διευθυντές οι οποίοι θα συνδιαλέγονται με σκοπό να μελετούν προβλήματα που σχετίζονται με αντικοινωνικές στάσεις των μαθητών και μαθησιακές δυσκολίες και παράλληλα θα προβαίνουν σε ανάλογες λύσεις για την αντιμετώπισή τους.

Όσο αφορά σε επίπεδο σχολείου ο συγκεκριμένος χώρος θα πρέπει να διαθέτει στους μαθητές τα κατάλληλα μέσα που θα μπορούν να εκφράζουν την επιθετικότητα τους με διεξοδικούς τρόπους. Για παράδειγμα η δημιουργία αιθουσών στα εκπαιδευτικά ιδρύματα όπου θα περιλαμβάνουν όργανα γυμναστικής με τα οποία οι μαθητές θα μπορούν να επισκέπτονται και θα γυμνάζουν τους μυς τους είναι ένας λειτουργικός τρόπος για αυτούς που έχουν την ανάγκη να εκτονώσουν την επιθετικότητα τους. Επίσης, διάφορες αθλητικές ή πολιτιστικές ασχολίες όπως το θέατρο, ο χορός, η συμμετοχή σε τμήματα όπως καράτε που εκπαιδεύουν την αυτοσυγκράτηση της επιθετικότητας αποτελούν επιπλέον λειτουργικοί τρόποι που μπορεί να εκφράσει κανείς την επιθετικότητα του. (Fortin, 1998)

Σημαντική προβλέπεται παράλληλα η δημιουργία προγραμμάτων σε νηπιαγωγεία και εκπαιδευτικά ιδρύματα τα οποία θα απευθύνονται σε παιδιά και εφήβους με σκοπό τα πρόσωπα αυτά να μάθουν να διαχειρίζονται με διεξοδικό τρόπο τα προβλήματά τους και να αναπτύξουν ικανότητες κοινωνικού και ψυχοσυναισθηματικού τύπου. Ακόμη, η συνεργασία των γονιών με το προσωπικό του σχολείου και ειδικούς ψυχολόγους είναι

απαραίτητη για την καλύτερη αντιμετώπιση των δυσκολιών συμπεριφοράς και μάθησης των μαθητών. Οι γονείς χρειάζονται πολλές φορές την στήριξη, καθοδήγηση ψυχολόγων και των εκπαιδευτικών για την καλύτερη διαπαιδαγώγηση των παιδιών τους. (<http://old.aw.uoa.gr/crime-research/via-schools.pdf>)

5.3 Συμβουλευτική παρέμβαση

Η συμβουλευτική είναι ένας αναπτυσσόμενος κλάδος της ψυχολογίας η οποία επικεντρώνεται στο άτομο και τα προβλήματα που τον περιβάλλουν. Οι θεωρίες στις οποίες βασίζεται είναι πολλές και αφορούν περισσότερο τις θεωρίες της προσωπικότητας. Κάποιες από αυτές είναι: η ψυχαναλυτική θεωρία του Freud S., η προσωποκεντρική θεωρία του Rogers C., η γνωστική θεωρία του Ellis A., και η θεωρία της μάθησης του I. Pavlov. (Κατσίρα, 2008)

Πιο συγκεκριμένα η συμβουλευτική ψυχολογία παρέχει βοήθεια σε άτομα που αντιμετωπίζουν προβλήματα με σκοπό να αποκτήσουν καλύτερη γνώση του εαυτού τους να ανακαλύψουν και να καλλιεργήσουν τις δυνατότητες τους, να αναπτύξουν νέες δεξιότητες ενώ παράλληλα να μάθουν να εφευρίσκουν αποτελεσματικότερες λύσεις στην διαχείριση των προβλημάτων τους. Οι υπηρεσίες που χορηγεί η συμβουλευτική διακρίνεται σε ατομικό και σε ομαδικό επίπεδο. Η ατομική συμβουλευτική πραγματοποιείται μεταξύ του σύμβουλου ψυχολόγου και του θεραπευμένου με στόχο την βελτίωση της ψυχικής υγείας του δεύτερου. Η ομαδική συμβουλευτική πραγματοποιείται μεταξύ ειδικού ψυχολόγου και δυο ή περισσότερους συμβουλευόμενους που παρουσιάζουν κοινά μεταξύ τους στοιχεία (π.χ. συμπεριφορές, σκέψεις). Αυτή έχει ως βασικό στόχο την αλλαγή τρόπου συμπεριφορών των συμβουλευόμενων. Γενικότερα οι στόχοι της συμβουλευτικής παρέμβασης εξαρτώνται κάθε φορά από τις ανάγκες και τις προσδοκίες του κάθε συμβουλευόμενου. Αυτοί μπορεί να είναι άλλοτε μακροπρόθεσμοί ή άλλοτε με μικρή ή ενδιάμεση διάρκεια. (Κατσίρα, 2008, Μαλικιώση-Λοΐζου, 1999)

Τα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν διάφορες πληθυσμιακές ομάδες όπως μετανάστευση, ανεργία παραβατικότητα, χρήση ναρκωτικών κ. α καθιστούν ακόμη πιο αναγκαία την χρησιμοποίηση της συμβουλευτικής παρέμβασης. Η ανάγκη πραγματοποίησης συμβουλευτικής για προσωπικούς, εργασιακούς οι σχολικούς λόγους αναγνωρίζεται τόσο από γονείς, εκπαιδευτικούς όσο και από κοινωνικούς λειτουργούς. (Μαλικιώση-Λοΐζου, 1999)

Η χρονική στιγμή που κάποιος χρήζει βοήθεια-υποστήριξη από ειδικό ψυχολόγο δεν μπορεί να διακριθεί εύκολα. Οι άνθρωποι συνήθως ζητούν ειδική υποστήριξη όταν τα προβλήματα γίνονται ανεξέλεγκτα. Κυρίως τις δυσλειτουργικές στάσεις ή τα συναισθήματα τα αναγνωρίζουμε όταν πλέον εκδηλωθούν στην πιο προχωρημένη μορφή τους.

Ο δημοφιλής για την θεωρία του στη συμβουλευτική ψυχολογία Rogers Carl παρουσιάζει την συμβουλευτική ως μια διαδικασία που το άτομο φέρνει στην επιφάνεια κρυμμένες δυνάμεις και δυνατότητες οι οποίες στην συνέχεια τον βοηθούν να αναπτύξει μια πιο ώριμη συμπεριφορά και σκέψη των πραγμάτων. Θεωρεί ότι η συμβουλευτική είναι μια πορεία μάθησης η οποία δημιουργεί τροποποιήσεις στην προσωπικότητα του ατόμου. (Herbert, 1994)

Τα γνωρίσματα της συμπεριφοράς του συμβουλευτικού ψυχολόγου που βοηθούν την συγκεκριμένη διαδικασία μάθησης είναι ίδια με εκείνων των γονέων που χρησιμοποιούν ή κρίνεται αναγκαίο να χρησιμοποιούν όταν συμβουλεύουν τα παιδιά τους. Δηλαδή:

Ø Αυθεντικότητα. Τα παιδιά ή οι έφηβοι που πραγματοποιούν συμβουλευτική ψυχολογία χρειάζεται να νιώθουν ότι ο ειδικός ψυχολόγος τους είναι όμοιος με εκείνους.

Ø Μη εξουσιαστική στάση από τον ειδικό. Δημιουργία μιας ισότιμης σχέσης.

Ø Αυθεντική ενσυναίσθηση. Η ευελιξία του συμβουλευτικού ψυχολόγου να παρατηρεί τις καταστάσεις από την οπτική πλευρά του συμβουλευόμενου ώστε ο ανήλικος να αισθάνεται ότι τον καταλαβαίνουν. (Herbert, 1994)

Οι αρχές που ακολουθεί ένας ψυχολόγος στην συμβουλευτική με ανήλικους είναι οι εξής:

Ø Εστιάζει το ενδιαφέρον του στην ανάπτυξη καλής ζεστής σχέσης με τον ανήλικο.

Ø Δέχεται το άτομο όπως είναι.

- Ø Είναι ευέλικτος στη σχέση του με τον ανήλικο δημιουργώντας ένα άνετο κλίμα όπου ο ανήλικος θα μπορέσει μέσα σε αυτό να εξωτερικεύσει τις σκέψεις και τα συναισθήματά του.
- Ø Εστιάζει σε κάθε συναίσθημα του συμβουλευόμενου και παράλληλα τον βοηθά να τα κατανοήσει και να αντιληφθεί σε βαθύτερο επίπεδο την συμπεριφορά του.
- Ø Δείχνει μεγάλο σεβασμό στις δυνατότητες του ανήλικου να επιλύει τα προβλήματα του όταν μπορεί να το κάνει. Η ευθύνη για τις αποφάσεις και τις μεταβολές να προκύπτουν είναι καθαρά θέμα του συμβουλευόμενου.
- Ø Δεν επιδιώκει να προχωρήσει με ταχύ ρυθμό τη συμβουλευτική διαδικασία.
- Ø Αφήνει τον συμβουλευόμενο να κατευθύνει την συζήτηση.

(Herbert, 1994)

5.4 Υπουργείο Δικαιοσύνης- Διεύθυνση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων

Σύμφωνα με τον Α. Ν 2724/1940 το Υπουργείο Δικαιοσύνης είχε την ευθύνη ύστερα από αίτηση να αποφασίσει εάν ένας ανήλικος ήταν <<προπαραβατικός >> και να επιλέξει εάν είναι απαραίτητος ο εγκλεισμός του σε Ίδρυμα Αγωγής. Την απόφαση αυτή συγκεκριμένα την έπαιρνε ο υπουργός Δικαιοσύνης. Μετέπειτα το Υπουργείο Δικαιοσύνης ήταν υπεύθυνο για την ανάθεση της διοικητικής επιμέλειας σε επιμελητή ανηλίκων. Συνεπώς η μεταχείριση ενός ανηλικού που βρισκόταν σε κίνδυνο ήταν θέμα ενός φορέα που δεν ήταν δικαιοδοτικό όργανο. (Γεωργούλας, 2000)

Γι' αυτό ακριβώς τον λόγο για να λυθεί το πρόβλημα ο νομοθέτης με το Π. Δ 278/1988(ΦΕΚ126Α) στο άρθρο 7 ιδρύει τη Διεύθυνση Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων η οποία χωρίζεται σε δύο τμήματα. Η πρόληψη και η μείωση της παραπτωματικότητας ανηλίκων ανατέθηκαν από το κράτος στην Διεύθυνση του Υπουργείου Δικαιοσύνης. Αρχικά το πρώτο τμήμα είναι υπεύθυνο για την πρόληψη της εγκληματικότητας και την αγωγή των ανηλίκων. Συγκεκριμένα το πρώτο τμήμα ασχολείται με την μελέτη και την εύρεση γενικών μέτρων πρόληψης και την προσπάθεια για την εμπόδιση της εξάπλωσης της εγκληματικότητας ανηλίκων και τη φροντίδα –μαζί όμως με τη βοήθεια άλλων αρμόδιων φορέων- για την επίτευξη και εφαρμογή των μέτρων αυτών. Επίσης είναι υπεύθυνο για την φροντίδα και για τη θέσπιση, την συνεχή εποπτεία και την άρση της διοικητικής επιμέλειας των ανηλίκων σε κίνδυνο, σύμφωνα με την εφαρμογή της υπάρχων νομοθεσίας. Ακόμη ασχολούνται με τη συγκρότηση των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων και τη αδιάκοπη παρακολούθηση της λειτουργίας τους, την ευθύνη για την δημιουργία και τη λειτουργία των Υπηρεσιών Επιμελητών Ανηλίκων και των δικαστηρίων των ανηλίκων. Τέλος άλλη μια αρμοδιότητα της Διεύθυνσης Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων είναι ο έλεγχος της πορείας της αγωγής ανηλίκων που ορίζονται στην φροντίδα και δικαιοδοσία των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων. Σε επόμενο νόμο καταγράφηκαν τα ειδικά προσόντα τα οποία ήταν αναγκαία να είχε ο προϊστάμενος της Διεύθυνσης Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων(υπάλληλος ΠΕ

κλάδου ,ο οποίος έπρεπε να κατείχε πτυχίο Μαντείου ή Νομικής σχολής) προϋπόθεση που δεν τηρήθηκε. (Γεωργούλας, 2000, Σταθόπουλος, 2005)

Η ανανέωση του προϊσταμένου της Διεύθυνσης επειδή γίνεται βάσει της επιτηρίδας δεν έχει κάποια επιστημονική ειδίκευση σε θέματα τα οποία αφορούν ανήλικους. Το ίδιο συμβαίνει και για τους υπόλοιπους υπαλλήλους με ένα ακόμα μειονέκτημα καθώς ο αριθμός των υπαλλήλων οι οποίοι είναι υπεύθυνοι για διάφορα καθήκοντα είναι ανεπαρκής.

Ο ρόλος του δικαιοδοτικού οργάνου για τα θέματα του <<προπαραβατικού>> ανήλικου σύμφωνα με τον νόμο Ν2298/1995 αναιρείται από τη διεύθυνση του υπουργείου Δικαιοσύνης. Οι αρμοδιότητές του όμως μένουν σταθερές σε συγκεκριμένα θέματα όπως :η φροντίδα όλων αυτών των υπηρεσιών οι οποίες είναι υπεύθυνες για αυτά τα παιδιά (Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων, Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων, Ιδρύματα Αγωγής) βρίσκονται στην συνεχή παρατήρηση της προϊστάμενης αρχής διότι χρηματοδοτούνται ,παρακολουθούνται, εφοδιάζονται με προσωπικό και κατά κύριο λόγο λειτουργούν με την καθοδήγηση της Διεύθυνσης Πρόληψης Εγκληματικότητας και Σωφρονιστικής Αγωγής Ανηλίκων. (Γεωργούλας, 2000)

5.4.1 Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων (ΕΠΑ)

Αρχικά οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων δημιουργήθηκαν με τον Α. Ν 2724/1940 , όπου μετέπειτα αντικαταστάθηκε από το Ν.2298/1995 με το άρθρο 18. Στο συγκεκριμένο άρθρο αναφέρονται τα εξής:

Ø Η κάθε έδρα πρωτοδικείου διοικηταί από 9μελές ή 11μελές συμβούλιο. Στις συγκεκριμένες έδρες λειτουργούν Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων οι οποίες είναι νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου βρίσκονται υπό την εποπτεία του υπουργείου Δικαιοσύνης.

Ø Στόχος των Εταιρειών Προστασίας Ανηλίκων είναι η προσφορά υλικής και κοινωνικής υποστήριξης, επαγγελματικής συγκρότησης, εκπαίδευσης πολιτιστικής διεύρυνσης και εφόσον

∅ υπάρχει δυνατότητα παροχή στέγης σε ανήλικους. Οι ανήλικοι οι οποίοι έχουν δικαίωμα στέγασης είναι αυτοί που έχουν υποστεί αναμορφωτικά μέτρα, έχουν περάσει από Ιδρύματα Αγωγής, ή από ΣΚΑ, των οποίων εκκρεμεί δίωξη για αξιόποινη πράξη και οι οποίοι περιλαμβάνονται στην παράγραφο 5 του προηγούμενου άρθρου αλλά δεν θεωρείται αναγκαία η εισαγωγή τους σε Ι. Α, ή αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα κοινωνικής προσαρμοστικότητας. (Γεωργούλας 2000, Κατσίρα, 2008, Σταθόπουλος, 2005)

Συνεπώς οι ΕΠΑ λειτουργούν και παρέχοντας πρόληψη αλλά και αντιμετωπίζοντας την <<προπαραβατικότητα>> σε συνδυασμό με τον εγκλεισμό σε Ιδρύματα Αγωγής αλλά και την επιμέλεια από επιμελητή ανηλικών μέτρα τα οποία είναι στην κρίση του δικαστή ανηλικών Η περιουσία των ΕΠΑ συγκεντρώνεται από εισφορές των μελών, κληροδοτήματα και την χρηματοδότηση του υπουργείου Δικαιοσύνης. Οι αρμοδιότητες των ΕΠΑ διακρίνονται σε: οργάνωση διατάξεων, συνεργασία με την αστυνομία, βοήθεια για εύρεση εργασίας σε ανήλικους οι οποίοι αντιμετωπίζουν σοβαρά οικονομικά προβλήματα και τη δημιουργία Στέγης φιλοξενίας. Εκεί προσπαθούν το περιβάλλον να ταυτίζεται με το οικογενειακό περιβάλλον μέσα στο οποίο να παρέχεται η στέγη αλλά και η στήριξη των παιδιών αυτών. Επίσης ανακαλύπτουν και αναφέρουν συγκεκριμένες σοβαρές περιπτώσεις ανηλικών οι οποίοι βρίσκονται σε ηθικό κίνδυνο. Τέλος υπάρχει ένα πρόγραμμα δικαστικής βοήθειας σε παιδιά ηλικίας έως 18 ετών το οποίο αποτελείται από εθελοντές δικηγόρους (ΕΠΑ Αθηνών). Το πρόγραμμα αυτό παρέχει βοήθεια για την νομιμοποίηση παιδιών εκτός γάμου και την ηθική και κοινωνική αποκατάσταση παραμελημένων παιδιών. Επίσης είναι υπεύθυνο για τις ληξιαρχικές πράξεις γέννησης, την προσβολή πατρότητας παιδιών εκτός γάμου για επιμέλεια ανηλικών ,για παροχή διατροφών. Τα προγράμματα των ΕΠΑ θεωρούνται αρκετά αποτελεσματικά διότι παρέχουν προστασία σε νεαρά άτομα που μένουν σε Στέγες φιλοξενίας από τον κοινωνικό στιγματισμό. Ωστόσο οι ΕΠΑ δεν λειτουργούν επαρκώς και αυτό γιατί δεν διαθέτουν τις απαιτούμενες στέγες και το κατάλληλο αριθμό υπαλλήλων. (Γεωργούλας, 2000, Κατσίρα, 2008)

5.4.2 Δικαστής Ανηλίκων- Εισαγγελέας

Σημαντικό ρόλο στην πρόληψη και αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων παίζουν οι φορείς της δικαιοσύνης. Ο νομοθέτης δίνει στο δικαστή την αρμοδιότητα να αποφασίσει για την ποινή που θεωρεί εκείνος ότι είναι κατάλληλη για τον ανήλικο. Σύμφωνα με το νόμο Ν2298/1995 ο δικαστής ανηλίκων είναι εκείνος ο οποίος θα ορίσει αν η κατάλληλη αντιμετώπιση ενός ανήλικα που βρίσκεται σε κίνδυνο είναι ο εγκλεισμός του σε ίδρυμα ή η αδιάκοπη επίβλεψή του από επιμελητή ανηλίκων, μετά από σχετική αίτηση η οποία έχει παραπεμφθεί από τις αστυνομικές ή εισαγγελικές αρχές. Εξαιτίας της σπουδαιότητας του ρόλου ο δικαστής ανηλίκων εκτός από τις γνώσεις που πρέπει να έχει σε νομικά θέματα(κυρίως ειδική νομοθεσία ανηλίκων) το οποίο είναι βασική αρχή είναι απαραίτητο να έχει γνώσεις και από άλλους επιστημονικούς κλάδους όπως ψυχολογίας ,βιολογίας, παιδαγωγικής, ψυχιατρικής κλπ. Καθώς όμως αυτό δεν είναι εφικτό να γίνει ο δικαστής πρέπει να καταλαβαίνει, να κρίνει σωστά και να αξιοποιεί τις ιδέες των συμβούλων και συνεργατών του(επιμελητών ανηλίκων, ψυχιάτρων, ψυχολόγων κλπ) μετά από απαραίτητη ενημέρωση. Ακόμη ο δικαστής ανηλίκων είναι αναγκαίο να έρχεται σε επαφή και να συνεργάζεται με καθηγητές μαθητών δύσκολων περιπτώσεων όπου οι ανήλικοι υποτροπιάζουν. (Γεωργούλας, 2000, Κατσίρα, 2008)

Εξίσου σημαντική είναι και η επέμβαση του εισαγγελέα ανηλίκων. Ο εισαγγελέας ανηλίκων είναι αυτός ο οποίος έχει την πρώτη επαφή σε περίπτωση όπου υπάρξει κατάσταση κρίσης ,ύστερα από συγκεκριμένη αίτηση των γονιών οι των ΕΠΑ ή ακόμα και άλλων ατόμων που ενδιαφέρονται για το περιστατικό. Σύμφωνα με το άρθρο 43 του Κώδικα Ποινικής Δικονομίας είναι αναγκαίο να επιβάλλει ποινική δίωξη μετά από μήνυση ή αναφορά. (Γεωργούλας, 2000)

Όμως μπορεί να παραβλέψει αυτή την αναφορά με το δικαίωμα που του δίνει ο νόμος (άρθρο 43 παρ. 1 αρ. 2) και να τοποθετήσει την υπόθεση στο αρχείο. Μόνο εάν ο ίδιος ελέγξει την υπόθεση και καταλήξει στο συμπέρασμα ότι ο ανήλικος βρίσκεται όντως σε κίνδυνο και απαιτείται βοήθεια ο εισαγγελέας παραπέμπει τον ανήλικο για αποκατάσταση αφού πρώτα ενημερώσει τις Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων ή τις Υπηρεσίες Επιμελητών

ανηλίκων. Σε πιο σοβαρές υποθέσεις ο εισαγγελέας μεταβιβάζει το φάκελο της περίπτωσης στο δικαστή ο οποίος σύμφωνα με το νόμο έχει τη δυνατότητα να αποφασίσει ποια είναι η καταλληλότερη διεύθυνση της υπόθεσης.

Ο εισαγγελέας μετά από τις νέες αρμοδιότητες που του ανατέθηκαν μέσα από το Ν.1329/1983 λειτουργεί ως φύλακας και προστατεύει την παιδική ηλικία. Έχει τη δυνατότητα να παρευρίσκεται στα αστικά δικαστήρια και όποτε κρίνει απαραίτητο να επιδιώκει την αφαίρεση της γονικής φροντίδας και επιμέλειας από γονείς οι οποίοι δεν ανταποκρίνονται κατάλληλα στις υποχρεώσεις τους. Επεμβαίνοντας ακόμη και για προληπτικούς λόγους στις υποθέσεις ανηλίκων σε κίνδυνο (Ν.2298/1995). (Γεωργούλας, 2000)

5.4.3 Αστυνομία

Εκτός από τον εισαγγελέα τα μέλη της αστυνομίας έρχονται πρώτοι σε επαφή με τον ανήλικο ο οποίος παρουσιάζει αντικοινωνική συμπεριφορά. Η αστυνομία παίζει και σημαντικό ρόλο και στην πρόληψη της παραβατικότητας ανηλίκων. Με το Ν 2298/1995 ο νομοθέτης έδωσε το δικαίωμα στα αστυνομικά όργανα να παραπέμψουν με αναφορά στο δικαστή ανηλίκων μια υπόθεση <<προπαραβατικότητας>> την οποία δεν έχει αντιληφθεί.

Στην Ελλάδα την πρόληψη παραβατικότητας των ανηλίκων έχει αναλάβει το Τμήμα Ανηλίκων. Αρμοδιότητες του τμήματος είναι η επέμβαση σε υποθέσεις όπου απαιτείται παρέμβαση για τα οποία έχει λάβει πληροφορίες από τα κατά τόπους τμήματα ασφαλείας καθώς και οι άμεσες ενέργειες σε περιπτώσεις καταγγελιών κακοποίησης ή απειλής κατά ανηλίκων. Οι καταγγελίες αυτές γίνονται είτε από τα οποία είναι άμεσα ενδιαφερόμενα ή από τα τμήματα ασφαλείας και τους φορείς που απασχολούνται με τους ανήλικους παραβάτες. Ακόμη το Τμήμα Ανηλίκων είναι υπεύθυνο για τις μεταφορές των ανηλίκων από τα αστυνομικά τμήματα προς τις εισαγγελίες ή τους δικαστικούς χώρους και τα ιδρύματα ή αντίστροφα καθώς και την εύρεση των ανηλίκων που εξαφανίζονται ή διώκονται δικαστικά. (Γεωργούλας, 2000)

Το Τμήμα Ανηλίκων εκτελεί περιπολίες, οδηγούν στις αρμόδιες αρχές τους υπόπτους, εξετάζει έλεγχο σε εισαγγελικές παραγγελίες σε υποθέσεις

όπου υπάρχουν ενδοοικογενειακές διαφορές ενώ συγχρόνως βοηθάει στην διεξαγωγή ερευνών.

Σύμφωνα με έρευνες που έχουν πραγματοποιηθεί γίνεται λόγος για αναποτελεσματικότητα της αστυνομίας ως μέσω πρόληψης της εγκληματικότητας. Έχει διαπιστωθεί ότι οι περιπολίες δεν βοηθούν τα άτομα να αποβάλλουν τον φόβο του κινδύνου και της απειλής. Ακόμη έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι αστυνομικοί υπάλληλοι απαρτίζονται κυρίως από άτομα χαμηλού μορφωτικού επιπέδου, οι οποίοι διαλέγουν αυτό το επάγγελμα για καθαρά οικονομικούς λόγους. Σαν χαρακτήρες είναι αυταρχικοί, επιβλητικοί, κυνικοί, συντηρητικοί, διακατέχονται από ρατσιστικές αντιλήψεις, από επιθετικότητα και δεν ενδιαφέρονται τόσο για τα κοινωνικά θέματα. (Γεωργούλας, 2000)

5.4.4 Υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων

Η Υπηρεσία Επιμέλεια Ανηλίκων για 40 χρόνια βοήθησε σε μεγάλο βαθμό στην πρόληψη και αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων στη χώρα μας. Οι επιμελητές ανηλίκων επιδρούν θετικά τόσο στην πρόληψη (εύρεση ανηλίκων σε κίνδυνο) όσο και στην αντιμετώπιση τέτοιων περιπτώσεων κατά τη διάρκεια της κρίσης αλλά και της μετέπειτα αποκατάστασης. (Γεωργούλας, 2000, Κατσίρα, 2008)

Σύμφωνα με το Π. Δ 49/1979 του Ν.1868/1989 αλλά και του Ν.2298/1995 μετά από τη γνωστοποίηση μιας υπόθεσης ενός <<προπαραβατικού>> ανήλικου ο επιμελητής ανηλίκων είναι υποχρεωμένος να πραγματοποιήσει κοινωνική έρευνα δηλαδή να συλλέξει στοιχεία που να αφορούν την προσωπικότητα του ανήλικου, τον τρόπο ζωής του, τις σχέσεις του ανάμεσα στην οικογένεια στο σχολείο ή στην εργασία. Εάν κριθεί αναγκαία ψυχιατρική ή ψυχολογική εκτίμηση ο επιμελητής ανηλίκων μεταβιβάζει τη γνωμάτευσή στο δικαστή ανηλίκων ο οποίος με τη σειρά του θα προσδιορίσει ποιο είναι το καταλληλότερο μέτρο για το συγκεκριμένο ανήλικο. (Γεωργούλας, 2000, Κατσίρα, 2008)

Ο επιμελητής ανηλίκων δεν σταματά στην εύρεση ενός ανήλικου σε κίνδυνο λόγω του μέτρου της διοικητικής επιμέλειας αλλά βοηθάει και στην αντιμετώπισή του. Ασχολείται με το ατομικό δελτίο εξέλιξης του ανήλικου και ανά έξι μήνες γράφει έκθεση την οποία παραπέμπει στον προϊστάμενο της υπηρεσίας, ο οποίος έρχεται σε επαφή με τον δικαστή ανηλίκων τον οποίο ενημερώνει για την κατάσταση έτσι ώστε να αποφασίσει εάν πρέπει να παραιτηθεί ή να καταργηθεί το μέτρο προσαρμογής (Π.Δ/1979). Επίσης συνεργάζεται με το οικογενειακό περιβάλλον των ανηλίκων με τα εκπαιδευτικά ιδρύματα και με κοινωνικούς φορείς με σκοπό την αποτελεσματικότερη κοινωνικοποίηση και παρεμπόδιση της περαιτέρω παραβατικότητας των ανηλίκων . Η παρεμπόδιση της παραβατικότητας πραγματοποιείται από τους επιμελητές με την λήψη όλων εκείνων των μέτρων που θεωρούνται αναγκαίοι, συμπεριλαμβανομένου και η εγκατάσταση των ανηλίκων σε ιδρύματα αγωγής. Σημαντικό είναι να αναφερθεί ότι οι επιμελητές ανηλίκων είναι υπεύθυνοι και για την επίβλεψη μετά την έξοδο του ανήλικου από το ίδρυμα με σκοπό την προστασία του. (Γεωργούλας, 2000, Σταθόπουλος, 2005)

Οι Υπηρεσίες Επιμελητών Ανηλίκων σε προληπτικό επίπεδο έχουν το δικαίωμα να ελέγχουν κινηματογράφους και άλλα κέντρα ψυχαγωγίας για την παρουσία ανηλίκων. Επιπροσθέτως επιμελητές ανηλίκων διοργανώνουν και πραγματοποιούν ενημερωτικά σεμινάρια σε πολίτες που θέλουν να ασχοληθούν με τον τομέα πρόληψης. Τα συγκεκριμένα άτομα ενημερώνουν συνεχώς τον επιμελητή για την πορεία ενός καθορισμένου αριθμού περιστατικών ανηλίκων δίνοντας έτσι τη δυνατότητα να παρέμβει οποιαδήποτε στιγμή που θα υπάρξει κάποιο πρόβλημα. (Γεωργούλας, 2000, Κατσίρα, 2008)

Υπάρχουν όμως και επιπλοκές στο έργο της Υπηρεσίας Επιμελητών Ανηλίκων καθώς ο αριθμός των επιμελητών ανηλίκων είναι ανεπαρκής με αποτέλεσμα πολλοί επιμελητές να ασχολούνται μόνο με την εμπόδιση της εξάπλωσης της εγκληματικότητας παραμελώντας τον τομέα της πρόληψης. (Γεωργούλας, 2000, Κατσίρα, 2008)

5.4.5 Ιδρύματα Αγωγής

Πριν κάποια χρόνια ο εγκλεισμός του ανήλικου παραβάτη σε ίδρυμα μαζί με άλλους παραβατικούς ανήλικους και μάλιστα ακαθόριστης διάρκειας ήταν βασικό μέτρο αντιμετώπισης σύμφωνα με το νόμο. Αργότερα με το Ν 2298/1995 ο εγκλεισμός ανήλικων σε ίδρυμα γίνεται μετά από απόφαση δικαστή, ο οποίος όμως πρώτα έχει εξετάσει λεπτομερώς όλα τα άλλα μέτρα (μέτρο επιμέλειας ή φιλοξενία σε Στέγη Ανηλίκων). (Γεωργούλας, 2000)

<<Σύμφωνα με το άρθρο 39 του Κώδικα Μεταχείρισης Κρατουμένων που τέθηκε σε ισχύ από 1.1.1990 >> στόχος της αγωγής των ατόμων που βρίσκονται σε ιδρύματα αγωγής είναι η κατάλληλη προσαρμογή τους στο κοινωνικό οικογενειακό και εργασιακό τους χώρο. Η αγωγή των ατόμων αυτών θα πρέπει να γίνεται από επαρκώς καταρτισμένο προσωπικό με ειδικές μεθόδους σύμφωνα με το άρθρο 40 του Κ.Μ.Κ. Στον νόμο 2298/1995 αναφέρονται παράλληλα οι αρμοδιότητες του Ιδρύματος Ανηλίκων. Από τη στιγμή που ένας ανήλικος μπει στο ίδρυμα το προσωπικό του ελέγχει τις γραμματικές γνώσεις, τις κλίσεις του, τις ικανότητές τους και γενικότερα στοιχεία που αφορούν την προσωπικότητά του. Μέσα από αυτά τα στοιχεία επιλέγεται το πιο κατάλληλο πρόγραμμα αγωγής που ταιριάζει στον ανήλικο το οποίο περιέχει εκπαιδευτικό, επαγγελματικό, πολιτιστικό, ψυχαγωγικό περιεχόμενο. Στο ίδρυμα για κάθε ανήλικο υπάρχει εξατομικευμένο δελτίο αγωγής το οποίο περιλαμβάνει προσωπικά στοιχεία του παιδιού (για το χαρακτήρα του, τη γενική συμπεριφορά του, τα βιώματά του κλπ). Τέλος για την εξαγωγή του ανήλικου από το ίδρυμα πρέπει να αναιρεθεί η αίτηση που έχει κατατεθεί ή να υπάρχει συναίνεση των ατόμων που είχαν την γονική φροντίδα του ανήλικου ή ύστερα από σχετική έκθεση η οποία έχει συνταχθεί από τον διευθυντή του ιδρύματος(άρθρο 17 παρ. 13). (Γεωργούλας, 2000, Κατσίρα, 2008)

Υπάρχουν όμως και αντιδράσεις σχετικά με τον εγκλεισμό των ανήλικων σε ίδρυμα. Υποστηρίζεται ότι το περιβάλλον του ιδρύματος δεν καλύπτει τις ανάγκες ενός ανήλικου καθώς βρίσκονται σε αυτό το χώρο παρά τη θέλησή τους, τηρούν ένα πρόγραμμα το οποίο τους το επιβάλλει κάποιος άλλος, η αυτοεκτίμησή τους είναι χαμηλή και έχουν στο μυαλό τους ότι τιμωρήθηκαν γιατί διέπραξαν μια κακή πράξη. Οι ανήλικοι λειτουργούν ως υποχείρια και

αναπτύσσονται συναισθήματα αβεβαιότητας που τους επηρεάζουν και στη μετέπειτα ζωή τους εκτός ιδρύματος. Επίσης όταν επιστρέφουν στο κοινωνικό περιβάλλον τους συχνά αντιμετωπίζουν σοβαρές δυσκολίες στην επανένταξή τους και αυτό γιατί οι μειωμένες γνώσεις, η ελάχιστη η καθόλου εργασιακή εμπειρία σε συνδυασμό και με την καχύποπτη στάση των εργοδοτών εμποδίζουν την ομαλή κοινωνική και εργασιακή τους αποκατάσταση. Τα άτομα αυτά βιώνουν το φαινόμενο της <<ιδρυματοποίησης>>, συνηθίζουν στην περιθωριοποίηση και τον στιγματισμό και γι' αυτό το λόγω οδηγούνται σε παραβατικές συμπεριφορές. Επίσης γίνεται λόγος για τις μηδαμινές γνώσεις και την ανεπαρκή ειδίκευση του προσωπικού σε προβλήματα ανηλίκων. (Γεωργούλας, 2000, Κατσίρα, 2008)

5.4.6 Ιατρικό μοντέλο αντιμετώπισης

Όταν ένας ανήλικος βιώσει κακοποίηση ή παραμεληθεί από το οικογενειακό περιβάλλον χωρίς όμως να έχει εμφανίσει συμπτώματα παρεκτροπής, η αντιμετώπισή του είναι η παρέμβαση ή η φιλοξενία του σε κέντρα του Εθνικού Οργανισμού Πρόνοιας ή σε ιατρό-παιδαγωγικές μονάδες. Το ίδιο γίνεται και σε κάποιες περιπτώσεις όπου οι ανήλικοι εμφανίζουν παραβατικές συμπεριφορές. Χαρακτηρίζονται ως θύματα και αντιμετωπίζονται ως ασθενείς σε μονάδες ψυχικής υγείας ή σε άλλα προνοιακά ιδρύματα.

Το ιατρικό μοντέλο στη χώρα μας υλοποιείται μέσω διαφόρων κέντρων όπως οι Παιδουπόλεις του ΕΟΠ, το ΠΙΚΠΑ και τα παιδικά χωριά SOS.

Ακόμη πολλοί γονείς καταφεύγουν σε ειδικευμένα μέλη προσωπικού κέντρων ψυχικής υγιεινής και ψυχιάτρων όπου εργάζονται σε νοσοκομειακές δομές και ιατρικά κέντρα με σκοπό την αντιμετώπιση των ανηλίκων παιδιών τους με παραβατικές συμπεριφορές. Αρκετοί γονείς απευθύνονται σε ιατρό-παιδαγωγικές μονάδες απαιτώντας την άμεση συμμόρφωση των παιδιών τους χωρίς όμως τα ίδια τα παιδιά να θέλουν να λάβουν μέρος στα συγκεκριμένα προγράμματα και χωρίς οι ίδιοι οι γονείς να τα βοηθάνε, να τα υποστηρίζουν και να προσπαθούν για αλλαγή της συμπεριφοράς τους. Ο εισαγγελέας ή ο δικαστής ανηλίκων προτιμούν να παραπέμπουν ένα παιδί σε παιδουπόλεις

παρά σε Ιδρύματα Αγωγής (όπου τα παιδιά είναι εσώκλειστα) ή προτείνοντας την ανάθεση της επιμέλεια σε επιμελητές ανηλίκων. (Γεωργούλας, 2000)

Το προσωπικό των Ιδρυμάτων Πρόνοιας συγκριτικά με το πρόσωπο των Ιδρυμάτων Αγωγής είναι πιο εξειδικευμένο και ασχολείται με περιστατικά όπου απαιτείται άμεση αποκοπή του ανήλικου από την οικογένειά του. Τα μέλη του ιδρύματος προσπαθούν να επαναφέρουν τις σχέσεις μέσα στην οικογένεια , να βελτιώσουν την αυτοπεποίθηση και την αυτοεκτίμηση των ανήλικων παιδιών, να αναπτύξουν σχέσεις εμπιστοσύνης, ειλικρίνειας αποφεύγοντας την κριτική των πράξεών τους, προετοιμάζοντας τους κατάλληλα για τη μετέπειτα ζωή τους. Ακόμη δημιουργούνται τμήματα μάθησης με εξειδικευμένους παιδαγωγούς οι οποίοι προσφέρουν εκπαιδευτική βοήθεια στα παιδιά.

Προβλήματα όμως εμφανίζονται και στη συγκεκριμένη αντιμετώπιση. Το παιδί αναγκάζεται να μένει για κάποιο χρονικό διάστημα στο ίδρυμα και έτσι καταπιέζεται. Τα μέλη του προσωπικού διαχωρίζουν κάποια παιδιά από τα άλλα (τα πιο ήσυχα από τα πιο επικίνδυνα) δημιουργώντας τους αρνητικά συναισθήματα. (Γεωργούλας, 2000)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI

ΝΕΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΑΝΤΙΜΕΤΩΠΙΣΗΣ

6.1 Παρέμβαση από το κράτος

Η ιδρυματική μεταχείριση αντικατέστησε τις συντηρητικές και τις βάρβαρες σωματικές ποινές με τις οποίες αντιμετωπιζόταν ένα άτομο το οποίο εισάγονταν σε σωφρονιστικά καταλύματα. Στη σημερινή εποχή όμως τα ιδρύματα περνούν κρίση και γι' αυτό το λόγο μερικοί καταφεύγουν στις παλαιότερες μεθόδους οι οποίες θεωρούνται αποτελεσματικές.

Μέχρι το 1942 στις ΗΠΑ στο Ντελαγουέρ ο ραβδισμός αποτελούσε νόμιμη ποινή. Με τον ραβδισμό τιμωρήθηκαν μέσα σε 42 χρόνια 1302 αντικοινωνικοί ανήλικοι. Αργότερα δημιουργήθηκαν και άλλα μέσα τα οποία προκαλούν ηλεκτρικό σοκ στα άτομα με παραβατική συμπεριφορά. Μάλιστα τέτοιου είδους σωματικές ποινές παρατηρήθηκε ότι ήταν αποτελεσματικές όταν προκαλούνται άμεσα στο άτομο με αρνητική συμπεριφορά διότι ο πόνος συνδέεται με το παράπτωμα.

Οι μέθοδοι αυτοί όμως έχουν χαρακτηριστεί ως βάρβαρες. Η προσπάθεια αλλαγής της συμπεριφοράς πραγματοποιείται μέσω ανώδυνων ηχητικών ή φωτεινών σημάτων, τα οποία μεταφέρει ο θεράπωντας στον παρεκτρέποντα μαθητή με τη μορφή τηλεειδοποίησης ή μιας ειδικής ζώνης η οποία φοριέται την ώρα του μαθήματος. Παρατηρήθηκε όμως ότι η αποτελεσματικότητα των μεθόδων αυτών είναι παροδική αφού όταν ο πόνος απομακρυνόταν αυξανόταν η επικινδυνότητα του ατόμου. Ένα άλλο πρόβλημα είναι ότι μέσω αυτών των μέτρων βρίσκεται σε κίνδυνο και η ζωή του ατόμου. (Γεωργούλας, 2000)

6.2 Μέθοδοι βραχείας μεταχείρισης

Ήδη από το 1963 σύμφωνα με απόφαση της Επιτροπής Υπουργών κλήθηκαν τα κράτη-μέλη του Συμβουλίου της Ευρώπης να χρησιμοποιήσουν μεθόδους μεταχείρισης βραχείας διάρκειας. Ορισμένοι ανήλικοι εγκληματίες παρατηρήθηκε ότι χρειάζονται μόνο ένα μικρό χρονικό διάστημα για τη συμμόρφωσή τους. Συνήθως η τιμωρία (ποινή) χρησιμοποιείται για να τρομάξει τα ανήλικα άτομα τα οποία δεν έχουν διαπράξει ακόμη κάποιο αδίκημα αλλά βρίσκονται στη ζώνη επικινδυνότητας. (Γεωργούλας, 2000)

6.3 Έλεγχος DNA

Ο έλεγχος του DNA έχει αποδειχθεί σημαντικό επίτευγμα για την δίωξη και την εύρεση των δραστών. Η μέθοδος αυτή λειτουργεί μόνο για τη δίωξη υπόπτων και για την διερεύνηση ορισμένων εγκλημάτων. Υπάρχει όμως φόβος ότι σε συνδυασμό με τα αποτελέσματα εγκληματολογικών ερευνών που δείχνουν την μεταβίβαση στη πράξη και της υιοθέτησης του στερεότυπου του γενετικού τέρατος στη βάση γενετικών ανωμαλιών μπορεί να καταλήξει σε διαχωρισμό των ατόμων σε επικίνδυνους και φυσιολογικούς με ένα απλό έλεγχο του DNA του και έτσι να λειτουργήσει και σε προληπτικό επίπεδο. Με αυτό τον τρόπο οι ανήλικοι στιγματίζονται και προβληματίζονται με το να καταπιέζονται και να φοβούνται συνεχώς μήπως παρουσιάσουν σημάδια αντικοινωνικής συμπεριφοράς. (Γεωργούλας, 2000)

6.4 Ηλεκτρονική παρακολούθηση

Η ηλεκτρονική παρακολούθηση γίνεται με τη βοήθεια ηλεκτρονικών μέσων όπως με κάμερες, με φορητές ατομικές συσκευές ακόμη και με ενσωματωμένες στον οργανισμό του ατόμου. Αυτού του είδους η παρακολούθηση αποσκοπεί στη βελτίωση των μηχανισμών δίωξης αλλά λειτουργεί και θετικά στην πρόληψη του εγκλήματος.

Τα άτομα δεν προβαίνουν σε παραβατικές συμπεριφορές διότι φοβούνται ότι μια κάμερα θα καταγράψει τις πράξεις του και αυτό θα συμβάλλει στην τιμωρία του. Βέβαια όμως υποστηρίζεται ότι οι ανήλικοι απλά δεν εμφανίζουν παραβατικές συμπεριφορές σε σημεία όπου υπάρχουν κάμερες επειδή ακριβώς γνωρίζουν τη παρουσία τους και ότι σε χώρους που δεν υπάρχουν κάμερες συμπεριφέρονται ανάγωγα. (Γεωργούλας, 2000)

Επίσης ένας άλλος τρόπος είναι τα ηλεκτρονικά βραχιόλια τα οποία τα φορούν σε ανήλικους με εγκληματικό παρελθόν με στόχο τη συνεχή παρακολούθησή τους για τροποποίηση της συμπεριφοράς τους. Τέλος υπάρχουν και συσκευές οι οποίες είναι ενσωματωμένες στον οργανισμό κάτι το οποίο πραγματοποιείται είτε με κατάποση είτε με εμφύτευση. Συνήθως χρησιμοποιούνται για ιατρικούς μεν σκοπούς (μέτρηση και μετάδοση σφυγμού, πίεσης, θερμοκρασίας). Τα τελευταία χρόνια όμως έχουν χρησιμοποιηθεί τέτοιες συσκευές για τη βοήθεια τροποποίησης της συμπεριφοράς του ανήλικου παρεμποδίζοντας τις απαντήσεις του εγκεφάλου μέσα από την δημιουργία καταστάσεων φόβου, άγχους, έλλειψης προσανατολισμού ακόμη και συνείδησης. Μόνο όμως και η συζήτηση για εφαρμογή αυτών των μεθόδων δημιουργούν φόβο και τρομοκρατία στα άτομα. (Γεωργούλας, 2000)

6.5 Τροποποίηση συμπεριφοράς με φαρμακευτικές ουσίες

Σύμφωνα με μελέτες <<προπαραβατικοί>> ανήλικοι χαρακτηρίζονται και εκείνοι οι οποίοι εμφανίζουν αντικοινωνικές συμπεριφορές όπως π. χ ο αλκοολισμός και η ομοφυλοφιλία. Οι συγκεκριμένες διαταραχές θεωρούνται φυσιολογικές και χαρακτηρίζονται ως <<αρρώστιες>> οι οποίες χρειάζονται το κατάλληλο <<φάρμακο>>.

Άλλες έρευνες εντοπίζουν έναν κοινό βιολογικό μηχανισμό στα άτομα τα οποία προβαίνουν σε βίαιες πράξεις. Ο μηχανισμός αυτός είναι η σεροτονίνη μια χημική ουσία του εγκεφάλου. Μέσα από έρευνες του E.Coccar και του T.N Hingly έχει διαπιστωθεί ότι στα άτομα με διαταραχές προσωπικότητας η σεροτονίνη βρισκόταν σε χαμηλό επίπεδο. Αυτή η βιοχημική ανωμαλία κάνει τα άτομα να έχουν ξεσπάσματα θυμού. Ως θεραπεία σε αυτές τις περιπτώσεις συνιστάται η χρήση φαρμακευτικής αγωγής και συγκεκριμένα χορήγηση ενός καινούργιου φαρμάκου του Prozac. Ακόμη εφαρμόζονται και άλλες φαρμακευτικές αγωγές για την καταπολέμηση αντικοινωνικών θεμάτων(αλκοολισμός, ομοφυλοφιλία). Όταν το άτομο έρχεται σε επαφή με το 'πρόβλημά' του, του χορηγούνται φαρμακευτικές ουσίες ή χάπια που προκαλούν εμετό. Αυτή η μέθοδος αποσκοπεί με το να ταυτίσει το άτομο το 'πρόβλημα' του με ενοχλητικές αντιδράσεις με σκοπό την απώθηση. (Γεωργούλας, 2000)

6.6 Τροποποίηση σε ειδικούς χώρους

Όσον αφορά τους <<προπαραβατικούς>> ανήλικους έχουν δημιουργηθεί και πραγματοποιηθεί δύο προγράμματα με σκοπό την αλλαγή της συμπεριφοράς μέσα σε ειδικά διαμορφωμένους περιβαλλοντικούς χώρους, οι οποίοι δεν έχουν καμία απολύτως επαφή με την υπόλοιπη κοινότητα.

Το πρώτο πρόγραμμα ονομάζεται Case II και λειτουργεί ως εξής: ανήλικα αντικοινωνικά αγόρια βρίσκονται εσώκλειστα σε έναν ειδικά διαμορφωμένο χώρο. Τα παιδιά αυτά κατά το χρονικό διάστημα των 3-5 ημερών διαμένουν στο δωμάτιό τους και δέχονται αρεστά γεύματα. Σε δεύτερο στάδιο όμως είναι υποχρεωμένα να δώσουν κάποια αμοιβή για το δωμάτιο και το γεύμα τους με πόντους που έχουν δυνατότητα να κερδίσουν από τη συμπεριφορά τους. Συγχρόνως έχουν τη δυνατότητα να κερδίσουν και άλλα αγαθά όπως περιοδικά ,κάρτες τις οποίες μπορούν να χρησιμοποιήσουν για τηλεφωνική επικοινωνία, ρούχα για την καθημερινή τους ζωή ακόμη και ταξίδια εκτός του συγκεκριμένου χώρου.

Το δεύτερο πρόγραμμα λειτουργεί παρόμοια με τη μόνη διαφορά ότι δεν πραγματοποιείται σε συγκεκριμένο ειδικά διαμορφωμένο χώρο αλλά σε συγκεκριμένη πόλη. Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης μεθόδου είναι αρκετά θετικά. (Γεωργούλας, 2000)

6.7 Τροποποίηση σε ανοιχτό περιβάλλον

Κύρια χώρα υλοποίησης των προγραμμάτων αυτών είναι οι ΗΠΑ. Τα συγκεκριμένα προγράμματα είναι το Choice και το America Works όπου βοηθούν για την τροποποίηση της συμπεριφοράς των ανήλικων παραβατών αλλά παράλληλα προστατεύουν τα δικαιώματα των παιδιών.

Τα προγράμματα αυτά δημιουργήθηκαν από ιδιώτες οι οποίοι όμως χρηματοδοτούνται από το κράτος και λειτουργούν με την επιβολή ποινών. Οι ιδιώτες αυτοί απαρτίζονται από νέα άτομα τα οποία έχουν σπουδάσει κάποια ανθρωπιστική επιστήμη χωρίς όμως να έχουν συγκεκριμένο ωράριο και χωρίς να πληρώνονται όπως οι δημόσιοι υπάλληλοι. Τα άτομα αυτά βρίσκονται σε συνεχή επαφή με τα <<προπαραβατικά>> παιδιά παρακολουθώντας τα από 3-5 φορές την ημέρα ακόμα και μέσα στα πλαίσια του σχολείου, παίζοντας το ρόλο του μεγάλου αδελφού. Σύμφωνα με έρευνες έχει διαπιστωθεί ότι χρειάζεται το χρονικό διάστημα των τριών έως έξι μηνών για να υλοποιηθεί το πρόγραμμα και το παιδί να μην επανέρθει σε παραβατικές συμπεριφορές. (Γεωργούλας, 2000)

6.8 Παρέμβαση από κοινωνικές ομάδες

Στην Ιαπωνία και στην Ελβετία ακολουθείται το συγκεκριμένο πρότυπο αντιμετώπισης. Τα ανήλικα μεγαλώνουν στο πλαίσιο μιας επιβλητικής οικογένειας όπου κυριαρχεί η πατρική εξουσία. Στο παιδί επιβάλλεται η πειθαρχία και έτσι το άτομο πιέζεται ώστε να μην παρεκκλίνει καθώς σκέφτεται ότι οι πράξεις του θα επηρεάσουν γενικότερα το σύνολο της ομάδας. Αυτά τα μέτρα πειθαρχίας πραγματοποιούνται και στα πλαίσια του σχολείου με σκοπό την αποφυγή της παραβατικής συμπεριφοράς ή οποία θα προκαλέσει πρόβλημα σε όλο το σχολικό πλαίσιο. Με αυτό τον τρόπο ενισχύονται οι κοινωνικοί δεσμοί και παράλληλα αυξάνεται η επικράτηση της τάξης και της υπακοής. (Γεωργούλας, 2000)

6.9 Προγράμματα περιστασιακής πρόληψης

6.9.1 Αυτοπροστασία

Οι πολίτες εξαιτίας της αίσθησης του κινδύνου και της αύξησης της εγκληματικότητας καταφεύγουν στη μάθηση μέτρων αυτοπροστασίας και αυτοάμυνας. Από τη στιγμή που κάποιος πολίτης αντιληφθεί ότι δέχεται απειλή από έναν ανήλικο είναι πιθανό να πάρει το νόμο στα χέρια του και να καταφύγει σε αντίποινα με σκοπό την αποφυγή και την πρόληψη της εμφάνισης της αντικοινωνικής προδιάθεσης του ανήλικου. Λόγω όμως της αμφισβήτησης του συγκεκριμένου μέτρου έχουν δημιουργηθεί προγράμματα κοινοτικής επιτήρησης ή προγράμματα αστυνόμευσης από μεγάλες ιδιωτικές εταιρείες.

Εξαιτίας του κινδύνου της αύξησης της εγκληματικότητας και τη μείωση των κονδυλίων οι ίδιοι οι πολίτες άρχισαν προγράμματα αστυνόμευσης. Οι πολίτες κατέφυγαν σε αυτή τη λύση για να αντιμετωπίσουν μόνοι τους την εγκληματικότητα και να προστατέψουν τον ίδιο τους τον εαυτό και τις περιουσίες τους διότι δεν έχουν εμπιστοσύνη στην αποτελεσματικότητα των δημόσιων επίσημων αρχών. Δημιουργούνται έτσι <<ομάδες επαγρύπνησης>> και πραγματοποιούν περιπολίες στους δρόμους όπου δεν υπάρχει ίχνος αστυνόμευσης για να αντιμετωπίσουν κάθε μορφή εγκληματικότητας (μέσα σε αυτούς κατατάσσονται και οι επικίνδυνοι ανήλικοι παραβάτες). Συγχρόνως συνεργάζονται με την αστυνομία είτε ενημερώνοντας τους δίνοντας τους πληροφορίες μέσω τηλεφώνου (crime stopper) είτε ενημερώνοντας τους για τυχόν εγκλήματα τα οποία δεν έχουν πέσει στην αντίληψή τους (neighborhood watching). Το 1979 με αφορμή αυτό το μοντέλο παρέμβασης συγκροτήθηκε ειδική επιτροπή ειδικών για να εξετάσουν προβλήματα που δημιουργούνται με αυτή την τακτική. Από τη συγκεκριμένη επιτροπή προτάθηκε σχέδιο σύστασης (Σύσταση R/83) το οποίο υιοθετήθηκε από την επιτροπή υπουργών (23/6/1983) σχετικά με τη <<συμμετοχή του κοινού στην αντεγκληματική πολιτική>>. Η σύσταση αυτή αναγνωρίζει ως θετικό χαρακτηριστικό τη συμμετοχή των πολιτών στην εμπόδιση της εγκληματικότητας καθώς επίσης παρακινεί τα υπόλοιπα κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης να ενημερώσουν τους πολίτες για τη συγκεκριμένη πολιτική με σκοπό την εφαρμογή της. Στην

Ιαπωνία το μοντέλο κοινοτική επιτήρησης λειτουργεί αρκετά χρόνια. (Γεωργούλας, 2000)

Το πρόγραμμα της ιδιωτικής αστυνόμευσης από μεγάλες εταιρείες είναι ευρέως γνωστό. Οι συγκεκριμένες εταιρείες οι οποίες δημιουργήθηκαν με υπερβολικά γρήγορο ρυθμό έχουν τα παρακάτω χαρακτηριστικά:

- Ø Διαθέτουν υπηρεσίες υπό τη μορφή σύμβασης έργου
- Ø Παρέχουν εξειδικευμένο προσωπικό ασφαλείας το οποίο διακατέχεται από συγκεκριμένο πολιτικό σύστημα στηριζόμενο στο στρατό (συγκεκριμένη ενδυμασία, εξειδικευμένη εκπαίδευση ,καπέλο κλπ)
- Ø Έχουν στη διάθεσή τους σύγχρονο τεχνολογικό και μηχανικό εξοπλισμό.

Λειτουργεί σαν ιδιωτική αστυνόμευση αλλά υπάρχουν αμφιβολίες για την αποτελεσματικότητά της. Στην Ελλάδα υπάρχουν και εταιρείες εξαπάτησης οι οποίες υπόσχονται υπηρεσίες σε προσιτή τιμή και μετά εξαφανίζονται και εταιρείες οι οποίες λειτουργούν μόνο με τη βία (εκβιάστριες). Ακόμα ένα αρνητικό όσον αφορά την παρέμβαση στην <<προπαραβατικότητα>> των ανηλίκων είναι ότι πολλά από τα άτομα τα οποία είναι μέλη τέτοιων εταιρειών δεν έχουν τις απαραίτητες γνώσεις και το ποινικό μητρώο τους δεν είναι καθαρό. (Γεωργούλας, 2000)

6.9.2 Προγράμματα περιβαλλοντικού σχεδιασμού

Σύμφωνα με θεωρίες επισημαίνεται η συσχέτιση της επίδρασης του περιβάλλοντος με την εμφάνιση της εγκληματικότητας. Προγράμματα περιβαλλοντικού σχεδιασμού έχουν υλοποιηθεί στις ΗΠΑ αλλά όχι ακόμα στις Ευρωπαϊκές χώρες. Πολλοί επιστήμονες υποστηρίζουν θετικά την εφαρμογή των συγκεκριμένων προγραμμάτων. Στις Ευρωπαϊκές χώρες εμφανίζονται ανάλογα προβλήματα με πιο σημαντική μια έκθεση της Επιτροπής Πολιτών Ελευθεριών και Εσωτερικών Υποθέσεων η οποία επισημαίνει το πρόβλημα της εγκληματικότητας στα αστικά κέντρα και τη συσχέτιση με το οργανωμένο έγκλημα η οποία έγινε γνωστή στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο.

Σύμφωνα με την καταλληλότητα μια μελλοντικής πολιτικής για τη μείωση της εξάπλωσης της εγκληματικότητας είναι απαραίτητο να βελτιωθούν και τα στεγαστικά συγκροτήματα. Κρίνεται αναγκαίο να σταματήσει ο χωρισμός μεταξύ των γειτονιών, των γραφείων, των εμπορικών καταστημάτων και πολιτιστικών δραστηριοτήτων. Σημαντικό είναι να κατασκευαστούν πεζόδρομοι οι οποίοι να έχουν έντονη εμπορική κίνηση ,ζωηρό ενδιαφέρον και να απέχουν κοντά από τις γειτονιές κατοικιών, παιδικές χαρές, κέντρα αναψυχής για νέους και για ενήλικους. (Γεωργούλας, 2000)

Τα προγράμματα περιβαλλοντικού σχεδιασμού χωρίζονται σε δύο δράσεις. Μέλημα της πρώτης κατηγορίας είναι η κατασκευή μιας ανοιχτής ελεύθερης κοινότητας. Μέσα σε αυτό το μοντέλο κοινότητας τα παιδιά δε θα στιγματίζονται και τα δικαιώματα του δεν θα καταπατώνται. Αντίθετα στόχος είναι η δημιουργία ενός φιλικού, προσιτού και η άνοδος του ποιοτικού επιπέδου του περιβάλλοντος. Ειδικότερα για τους ανήλικους καταλληλότερη είναι μια δομή η οποία θα έχει περισσότερους χώρους με πράσινο, πιο πολλές παιδικές χαρές, μικρότερους δρόμους με εύκολη πρόσβαση όπου το όριο ταχύτητας θα είναι χαμηλό.

Η δεύτερη κατηγορία αποσκοπεί περισσότερο στην προστασία των πολιτών από την επικινδυνότητα θυματοποίησης. Σύμφωνα με θεωρίες οι οποίες στηρίζουν την εφαρμογή τέτοιων προγραμμάτων θεωρούν το έγκλημα αυξάνεται μέσα στις αστικές περιοχές, στα βιομηχανικά και εμπορικά κέντρα και στο γκέτο των μεγάλων πόλεων. Σε αυτό το περιβάλλον τα παιδιά βιώνουν τον αποκλεισμό.

Το ενιαίο όμως αυτό περιβάλλον δημιουργεί πρόβλημα στα παιδιά που η συμπεριφορά τους είναι σωστή. Τα <<προπαραβατικά>> παιδιά έρχονται σε επαφή με τα παιδιά των <<καλών>> οικογενειών και γι' αυτό το λόγω υπάρχει φόβος μίμησης προτύπων και οδήγηση σε παραβατικές συμπεριφορές. Επειδή όμως η αναβάθμιση της ποιοτικής βελτίωσης σε μεγάλες πόλεις είναι χρονοβόρα και χρειάζεται πολλά κονδύλια υποδεικνύεται η ποιοτική ανανέωση περιοχών όπου ο βαθμός παραβατικότητας είναι μικρός. Αυτές οι περιοχές θα αποτελέσουν κατάλληλα <<πρότυπα>> μίμησης. (Γεωργούλας, 2000)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VII

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΥ ΛΕΙΤΟΥΡΓΟΥ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΒΑΤΙΚΗ/ ΑΠΟΚΛΙΝΟΥΣΑ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑ ΑΝΕΞΑΡΤΗΤΑ ΤΗΝ ΗΛΙΚΙΑ

Ο ρόλος του κοινωνικού λειτουργού είναι πολύ σημαντικός ακόμη και από την παιδική ηλικία έως και την ενηλικίωση. Κάποιες μέθοδοι που μπορεί να χρησιμοποιήσει ένας κοινωνικός λειτουργός προκειμένου να βοηθήσει στην αντιμετώπιση της αποκλίνουσας συμπεριφοράς και στην ενίσχυση νέων μορφών συμπεριφοράς είναι οι εξής.

- Ø *Συντελεστική μάθηση*. Ο κοινωνικός λειτουργός σε αυτή την περίπτωση εντοπίζει την ανεπιθύμητη συμπεριφορά και μέσω της θετικής ενίσχυσης και της αμοιβής προσπαθεί να προκαλέσει αλλαγές στη συμπεριφορά.
- Ø *Μιμητική μάθηση*. Ο κοινωνικός λειτουργός μπορεί να παρουσιάσει ένα πρότυπο συγκεκριμένης συμπεριφοράς στους γονείς για να το μιμηθούν και να γίνουν σωστά πρότυπα ως προς τα παιδιά. Επιπρόσθετα και οι ίδιοι οι κοινωνικοί λειτουργοί μπορεί να λειτουργήσουν ως πρότυπα, που μπορεί παρατηρώντας τους το άτομο που παρουσιάζει κάποιο είδος αποκλίνουσας συμπεριφοράς να αλλάξει και να εκδηλώσει επιθυμητή συμπεριφορά. (Λαγωνίκα, 2006)
- Ø *Κορεσμός*. Ένας άλλος τρόπος που μπορεί να χρησιμοποιήσει είτε ο γονιός αν υπάρχει οικογένεια, είτε ο κοινωνικός λειτουργός στην περίπτωση που δεν υπάρχει οικογένεια, είναι ο κορεσμός. Δηλαδή το να αφήσουμε το παιδί να κάνει μια συγκεκριμένη συμπεριφορά, γνωρίζοντας ότι με αυτό τον τρόπο μετά από κάποιο χρονικό διάστημα θα την βαρεθεί. (Herbert, 1997)
- Ø *Διακοπή θετικής ενίσχυσης (time-out)*. Αποσκοπεί στην μείωση ή εξάλειψη της ανάρμοστης συμπεριφοράς μέσω της εξάλειψης ή της διακοπής της αμοιβής μετά από οποιαδήποτε πράξη. Επίσης, μπορεί να υπάρξει και προειδοποίηση ότι μετά από μια ανάρμοστη συμπεριφορά θα υπάρχουν και συνέπειες και τιμωρία. Όμως, καθοριστικό κριτήριο της αποτελεσματικότητας της διακοπής της ενίσχυσης είναι για το παιδί το κατά πόσο του ήταν αρεστή η επιθυμητή κατάσταση από την οποία απομακρύνθηκε. (Λαγωνίκα, 2006)

- Ø *Αντίδραση-κόστος.* Ένας κοινωνικός λειτουργός μπορεί να συμβουλευσει και τους γονείς για το όφελος στην συμπεριφορά του παιδιού μέσω της στέρησης των αμοιβών.

Για να έχουμε ενθάρρυνση της επιθυμητής συμπεριφοράς μπορούμε να χρησιμοποιήσουμε ως κοινωνικοί λειτουργοί την μέθοδο της *υπερεπανόρθωσης*. Μέσω της οποίας εξασκούμε το παιδί σε επιθυμητές μορφές συμπεριφοράς. Επαναλαμβάνοντας του τις άσχημες συνέπειες που το προκάλεσε η ανάρμοστη συμπεριφορά. Και κατά συνέπεια απομακρύνοντας το από την αποκλίνουσα αυτή συμπεριφορά και οδηγώντας το σε μια επιθυμητή συμπεριφορά . Την οποία θα τον παροτρύνουμε να την βελτιώσει περισσότερο.(Herbert, 1997)

Όλες αυτές οι συμπεριφοριστικές μέθοδοι είναι ένα προληπτικό μοντέλο ψυχικής υγείας. Μακροπρόθεσμος στόχος είναι να γίνουν οι γονείς περισσότερο συστηματικοί στη δική τους συμπεριφορά έτσι ώστε να χειρίζονται τα παιδιά τους πιο αποτελεσματικά. Οι συμπεριφοριστικές μέθοδοι χρησιμοποιούνται ολοένα και περισσότερο από κοινωνικούς λειτουργούς, ψυχολόγους, ψυχίατρους κατά το πέρας των χρόνων.

Πολύ σημαντικό ρόλο στην αποτελεσματικότητα οποιασδήποτε από τις παραπάνω μεθόδους παίζει και εκτός από την συνεργασία κοινωνικού λειτουργού και οικογένειας, η οποία θα πρέπει να βαίνει καλώς. Πολύ σημαντική είναι κ η σχέση μεταξύ κοινωνικού λειτουργού και παιδιού ή ενήλικα.

Επιπρόσθετα, όπως η οικογένεια έτσι και το σχολείο παίζουν πολύ σημαντικό ρόλο στην ψυχοκοινωνική ανάπτυξη ενός παιδιού και στην σωστή αγωγή του. Επιπρόσθετα, οι κοινωνικοί λειτουργοί οποίοι συγκαταλέγονται στους φορείς ψυχικής υγείας και κοινωνικοποίησης παίζουν και αυτή με την σειρά τους πολύ σημαντικό ρόλο. Ο ρόλος τους είναι καθοδηγητικός και συμπληρωματικός.(Ζωγράφου, 1993).

Στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες οι κοινωνικοί λειτουργοί εμπλέκονται με το εκπαιδευτικό σύστημα είτε μέσω του Υπουργείου Κοινωνικών υπηρεσιών είτε μέσω του Υπουργείου Παιδείας. Και μέσω αυτών των υπηρεσιών έχουν αποκτήσει κάποια σχολεία κοινωνικούς λειτουργούς και

τη σχολική κοινωνική εργασία, η οποία προσανατολίζεται με κοινωνικό παιδαγωγικό τρόπο. Ο κοινωνικός λειτουργός στην περίπτωση που διοριστεί σε σχολείο μπορεί να χρησιμοποιήσει όλες τις μεθόδους κοινωνικής εργασίας(κοινωνική εργασία με άτομα, με οικογένεια, με κοινότητα)και έτσι καλείται να αποτελέσει τον συνδετικό κρίκο για το σχολείο, τον μαθητή , την οικογένεια και την κοινότητα.(Σ.Κ.Λ.Ε, 1995).

Μερικά από τα οφέλη που απορρέουν από την σχολική κοινωνική Υπηρεσία είναι:

- Ø Η άμεση βοήθεια σε περίπτωση κάποιας κρίσης
- Ø Άμεση ενημέρωση από την κοινωνική υπηρεσία όλων των υποστηρικτικών υπηρεσιών και παραπομπή.
- Ø Έγκαιρη πληροφόρηση.
- Ø Οργάνωση σχολικών προγραμμάτων

Αναφερόμενοι πιο πάνω στο σχολείο και την οικογένεια συμπεράναμε στο ότι πρέπει να συμμαχήσουν για το συμφέρον των νέων. Καθίσταται επομένως απαραίτητη, και η συμμετοχή των φορέων ψυχικής υγείας στο σχολείο ώστε να υπάρχει ομαλή προσαρμογή του ατόμου που χαρακτηρίζεται από κάποια διαταραχή ή αποκλίνουσα συμπεριφορά στο σχολείο.

Διότι το σχολείο είναι μια προέκταση της οικογένειας στην κοινότητα. Είναι ο συνδετικός κρίκος. Επομένως ,η σχολική κοινωνική υπηρεσία μέσω της οποίας έχει δημιουργηθεί και η σχολική κοινωνική εργασία μπορεί να δώσει έχει την δυνατότητα να προλαμβάνει οποιαδήποτε διαταραχή παρουσιαστεί στο παιδί.(Ζωγράφου, 1993).

Ο σύνδεσμος κοινωνικών λειτουργών αναφέρει ότι η σχολική κοινωνική εργασία θα πρέπει να επικεντρώνεται στα παρακάτω καθήκοντα:

- Ø Να βοηθά ατομικά τους μαθητές
- Ø Να παρέχει κοινωνικο-παιδαγωγική υποστήριξη σε μαθητές που παρουσιάζουν κάποιο ψυχολογικό πρόβλημα.
- Ø Να προβάλλει τις κοινωνικές και παιδαγωγικές απόψεις του στις συνεδριάσεις των τάξεων και της βαθμολογίας.

- Ø Να βοηθά στη δημιουργία ομάδων γονέων, να τις ενθαρρύνει και να τις καθοδηγεί.
- Ø Να εφαρμόζει νέους τρόπους κοινωνικής εργασίας.
- Ø Να συνεργάζεται με άτομα και να παίρνει πρωτοβουλίες μέσα στον κοινωνικό-παιδαγωγικό χώρο.
- Ø Να καλλιεργεί κοινωνικές επαφές. (Ζωγράφου, 1993).

Σύμφωνα με τον σύνδεσμο κοινωνικών λειτουργών Ελλάδος οι κοινωνικοί λειτουργοί, κατά κανόνα και η σχολική κοινωνική εργασία είναι οι αρμόδιοι που θα παίζουν τον πιο καθοριστικό ρόλο στην δημιουργία παιδιών οποιασδήποτε ηλικίας που έχουν σταθερή προσωπικότητα απαλλαγμένη από διαταραχές και κατά συνέπεια στην ενήλικη ζωή τους δεν θα παρουσιάζουν αποκλίνουσα συμπεριφορά

Προοπτικές για την σχολική κοινωνική εργασία στην Ελλάδα-νόμοι *Σκοπός και συμβολή σχολικής κοινωνικής εργασίας*

Σύμφωνα με τον νόμο πλαίσιο 1566/85,κεφ.Α', άρθρο 1»Σκοπός της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι να συμβάλλει στην ολόπλευρη, αρμονική και ισόρροπη ανάπτυξη διανοητικών και ψυχοσωματικών δυνάμεων των μαθητών, ώστε ανεξάρτητα από φύλλο και καταγωγή, να έχουν τη δυνατότητα να εξελιχθούν σε ολοκληρωμένες προσωπικότητες και να ζήσουν δημιουργικά».

Επίσης, σύμφωνα με το διάταγμα 891/78, ΦΕΚ 213, άρθρο 6 ο «κοινωνικός λειτουργός στον τομέα της εκπαίδευσης συμβάλλει στην αντιμετώπιση συναισθηματικών ή κοινωνικό-οικονομικών προβλημάτων των μαθητών ή σπουδαστών, οι οποίοι κάτω από την πίεση δυσμενών ατομικών ή οικογενειακών συνθηκών ή καταστάσεων αδυνατούν να προσαρμοστούν στον εκπαιδευτικό χώρο».(Ζωγράφου, 1993).

Την σχολική κοινωνική εργασία ασκούν οι κοινωνικοί λειτουργοί που εργάζονται σε μη σχολικούς φορείς η οποίοι ενασχολούνται με προγράμματα πρόληψης και παρέμβασης. Επίσης ,κοινωνικοί λειτουργοί που δουλεύουν σε κέντρα ψυχικής υγείας για παιδιά και για εφήβους. Κοινωνικοί λειτουργοί που δουλεύουν σε διάφορες υπηρεσίες τοπικής αυτοδιοίκησης. Επιπρόσθετα ,κοινωνικοί λειτουργοί που ασχολούνται και διεκπεραιώνουν προγράμματα προληπτικής ψυχικής υγείας με μη κερδοσκοπικό χαρακτήρα.(Καλλινικάκη, 1998)

Κοινωνικός λειτουργός και ανήλικοι παραβατες

Όταν το παιδί ενηλικιωθεί και παρά τις προσπάθειες τις οικογένειας και του σχολείου έχει αποκλίνουσα συμπεριφορά και διαμορφωθεί ως ένας παραβάτης ανήλικος, τότε παραπέμπεται σε κάποιες υπηρεσίες παραβατών ανηλίκων. Αυτές οι υπηρεσίες δέχονται άτομα τα οποία έχουν διαπράξει κάποια παραβατική ή εγκληματική πράξη ανήλικους αλλά και ενήλικες. Σ αυτές τις υπηρεσίες υπάρχουν επιστήμονες ψυχικής υγείας(κοινωνικοί λειτουργοί και ψυχολόγοι).

Αρχικά, ο κοινωνικός λειτουργός που ασχολείται με την παραβατικότητα συνήθως είναι μέλος του επιστημονικού συμβουλίου της φυλακής. Συμμετέχει σε συμβούλια και σε επιτροπές και είναι αρμόδιος για την λήψη αποφάσεων. Κύριος στόχος του είναι η διατήρηση της επικοινωνίας του φυλακισμένου με την οικογένεια του. Αλλά και η δημιουργία μιας βελτιωμένης καθημερινής ζωής μέσα στον έγκλειστο χώρο των καταστημάτων κράτησης.

Πολύ μεγάλη προσοχή πρέπει να δώσει ο κοινωνικός λειτουργός κατά την διάρκεια της εμπλοκής του με το Υπουργείο Δικαιοσύνης και πιο συγκεκριμένα πρέπει να βοηθήσει ως διαμεσολαβητής αμέσως μετά την σύλληψη του κατηγορουμένου ανήλικα. Στο στάδιο της προφυλάκισης και πριν τη δίκη. Πρέπει να βοηθήσει και κατά τη διάρκεια της έκτισης της ποινής του ανήλικα. Επίσης, στη περίοδο προετοιμασίας της αποφυλάκισης. Και τέλος, μετά την αποφυλάκιση.(Καλλινικάκη, 1998)

Σύμφωνα με την Θεανώ Καλλινικάκη η κοινωνική εργασία στον τομέα της παραβατικότητας ασκείται από κοινωνικούς λειτουργούς οι οποίοι απασχολούνται :

- Ø στις εισαγγελίες και στα δικαστήρια ανηλίκων
- Ø Σε υπηρεσίες επιμελητών ανηλίκων
- Ø Σε διευθύνσεις του Υπουργείου Δικαιοσύνης
- Ø Σε σωφρονιστικά καταστήματα
- Ø Σε ξενώνες παραβατών εφήβων
- Ø Σε καταστήματα κράτησης για ενήλικες

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VIII

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ- ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η παραβατικότητα ανηλίκων είναι ένα φαινόμενο που έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις στη σημερινή εποχή κάτι που οδήγησε πολλούς ειδικούς επιστήμονες στη μελέτη αυτού του φαινομένου. Ύστερα από επιστημονικές μελέτες σχετικά με τους παράγοντες που συμβάλουν στην παραβατικότητα των ανηλίκων διαπιστώνεται ότι οι λόγοι που οδηγούν έναν ανήλικο στην εκδήλωση παραβατικής συμπεριφοράς είναι πολλοί και κάποιες φορές αλληλοεξαρτώμενοι.

Κυρίως συμφωνά με έρευνες που έχουν διεξαχθεί συμπεραίνεται ότι το οικογενειακό περιβάλλον παίζει σπουδαίο ρόλο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των ανηλίκων. Ιδιαίτερα στη νηπιακή ηλικία όπου το βρέφος αδυνατεί να αυτοεξυπηρετηθεί η στάση των γονιών του παίζει καθοριστικό ρόλο στην ψυχοσυναισθηματική του εξέλιξη. Σύμφωνα με όσα μελετήσαμε η συμπεριφορά των γονέων απέναντι στα παιδιά-εφήβους όταν περιέχει εκείνα τα χαρακτηριστικά του αυταρχικού ή αδιάφορου τύπου γονέα έχει αρνητικά αποτελέσματα στη διαμόρφωση της προσωπικότητας των παιδιών τους. Ένα από αυτά είναι και η ανάπτυξη επιθετικών- παραβατικών συμπεριφορών. Αντίθετα ο δημοκρατικός τύπος γονέα είναι εκείνος που περιλαμβάνει όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά που βοηθούν τα παιδιά τους να αναπτυχθούν υγιώς. Αυτό συμβαίνει διότι ο σεβασμός, η κατανόηση οι ζεστές σχέσεις και η καλή επικοινωνία μεταξύ παιδιών και γονέων, οι οποίες εντοπίζονται στο δημοκρατικό τύπο γονέα, δεν αφήνουν περιθώριο στο ανήλικο να αναπτύξει αρνητικά συναισθήματα και διαστρεβλωμένες απόψεις τόσο για τον εαυτό του όσο και για το κόσμο γύρω του.

Επίσης το σχολείο ως δεύτερος φορέας κοινωνικοποίησης έχει μεγάλη επίδραση στη εξέλιξη των ανηλίκων. Δυστυχώς όμως το εκπαιδευτικό σύστημα πολλές φορές αποτελεί αιτία της αύξησης ή της επικράτησης παραβατικών συμπεριφορών των ανηλίκων. Πιο συγκεκριμένα η κατάρτιση του εκπαιδευτικού προσωπικού των σχολείων διαπιστώνεται πως δεν

εφοπλίζει κατάλληλα τους συγκεκριμένους ώστε να μπορούν να ανταποκρίνονται επαρκώς στις ανάγκες όλων των μαθητών. Παράλληλα οι χώροι του σχολείου ή οι μέθοδοι διδασκαλίας που χρησιμοποιούνται πολλές φορές στο σχολείο απωθούν τους μαθητές από την συμμετοχή τους στην εκπαιδευτική διαδικασία . Επίσης η πιο βασική ανάγκη των μαθητών η οποία εστιάζει στη ανάπτυξη μιας ζεστής και υποστηρικτής σχέσης μεταξύ μαθητή και εκπαιδευτικών πολλές φορές παραμελείτε. Κυρίως η συμπεριφορά των παιδαγωγών, εκπαιδευτικών όταν είναι ασυνεπή αυστηρή ή κριτική απέναντι στους μαθητές φαίνεται να πληγώνει σημαντικά τον ανήλικο στο οποίον γεννά συναισθήματα θυμού. Ο θυμός αυτός συχνά παρατηρείται με διάφορες μορφές όπως φασαρία μέσα στην τάξη, πρόκληση υλικών καταστροφών στο σχολείο ή με συχνές απουσίες από το χώρο του σχολείου.

Επιπλέον το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον που περικλείει τον κάθε ανήλικο συμβάλλει και αυτό θετικά ή αρνητικά στην εξελικτική του πορεία. Κυρίως οι μεγάλες και απότομες κοινωνικό-οικονομικές ανακατατάξεις που κάνουν συνεχώς την εμφάνισή τους διαπιστώνεται ότι δημιουργούν μεγάλη δυσφορία στους ανήλικους και παράλληλα σοβαρά προβλήματα προσαρμογής σε αυτές.

Όσο αφορά την εκδήλωση αποκλίνουσων- παραβατικών συμπεριφορών που παρατηρούνται στους ανήλικους συμπεραίνεται ότι οι εκδηλώσεις αυτές ως προς τη μορφή αλλά και την έκταση τους από χώρα σε χώρα και από ηλικία σε ηλικία διαφέρουν. Ειδικότερα, συμπεραίνουμε ότι το συγκεκριμένο φαινόμενο στην Ελλάδα παρά την αύξηση του τα τελευταία χρόνια, συγκριτικά με άλλες χώρες και κυρίως με τις ΗΠΑ παρουσιάζει χαμηλότερη έκταση. Επίσης η εμφάνιση της παραβατικότητας διαφαίνεται εντονότερα και με μεγαλύτερη σοβαρότητα σε ανήλικους της σχολικής και εφηβική ηλικίας κυρίως με το λεγόμενο billing, το σχηματισμό συμμοριών, με παραβιάσεις του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας, με κλοπές και καταστροφές ξένης περιουσίας.

Τέλος, σχετικά με την πρόληψη - αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλικών η εκτέλεση ενεργειών προς αυτή την κατεύθυνση είναι πολλή σημαντική. Η οικογένεια, το εκπαιδευτικό σύστημα, η πολιτεία και οι ειδικοί επιστήμονες είναι οι αρμόδιοι για την πρόληψη και αντιμετώπιση του

συγκεκριμένου φαινομένου. Κάποιες από τις ενέργειες, σχεδιασμούς που έχουν πραγματοποιηθεί από τους παραπάνω φορείς σχετικά με την αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων έχουν βοηθήσει μερικώς στην εμπόδιση ή μείωση της παραβατικότητας ωστόσο κάποιες από αυτές αποδεικνύονται ελλιπείς ή ακόμη και ακατάλληλες.

Πιο συγκεκριμένα η οικογένεια η οποία έχει και την μεγαλύτερη βαρύτητα σχετικά με την ανατροφή των παιδιών της χρειάζεται την βοήθεια και την στήριξη τόσο της πολιτείας όσο και των ειδικών. Για να γίνει αυτό εφικτό απαιτείται εκ μέρους της πολιτείας σε συνεργασία με ειδικούς επιστήμονες ο σχεδιασμός ειδικών προγραμμάτων που θα αποσκοπούν στην σωστή ενημέρωση, αυτογνωσία, ανάπτυξη δεξιοτήτων και διαχείριση προβληματικών καταστάσεων από τους γονείς σχετικά με το ρόλο τους και την κατάλληλη φροντίδα των παιδιών τους. Επίσης οι ευπαθείς ομάδες (όπως μονογονεϊκές οικογένειες, γονείς μετανάστες) θα πρέπει να δέχονται πιο εξειδικευμένη υποστήριξη από ειδικούς για την αποτελεσματικότερη στήριξη αυτών των οικογενειών.

Όσον αφορά το εκπαιδευτικό σύστημα η κατάρτιση των εκπαιδευτικών χρειάζεται σημαντική βελτίωση καθώς όπως δείχνουν έρευνες η υπάρχουσα είναι ελλιπής. Επίσης το προσωπικό του σχολείου χρειάζεται την βοήθεια ψυχολόγων, κοινωνικών λειτουργών και άλλων συναφών ειδικών επιστημόνων που θα τους βοηθούν να αναπτύξουν κατάλληλες δεξιότητες σχετικά με τη αποτελεσματικότερη διαχείριση των μαθητών τους και κυρίως των μαθητών που παρουσιάζουν συναισθηματικές, μαθησιακές δυσκολίες ή προβλήματα συμπεριφοράς. Επιπλέον οι χώροι των σχολείων και οι μέθοδοι διδασκαλίας χρειάζεται τροποποιηθούν και να διαμορφωθούν έτσι ώστε να ανταποκρίνονται πραγματικά στις ανάγκες των μαθητών. Κυρίως οι μέθοδοι διδασκαλίας χρειάζεται να σχεδιαστούν έτσι ώστε να προάγουν την ολόπλευρη καλλιέργεια των μαθητών και όχι μόνο να εξυπηρετούν την συλλογή πληθώρας γνώσης. Ακόμη μέσα στα νηπιαγωγεία και τα σχολεία θα πρέπει να υπάρχουν ειδικοί ψυχολόγοι, κοινωνικοί λειτουργοί, που θα συνεργάζονται με τους μαθητές με σκοπό οι τελευταίοι να αναπτύξουν καλύτερη κατανόηση του εαυτού του τους και των ανθρώπων γύρω τους και ικανότητες διαχείρισης των προσωπικών τους δυσκολιών.

Ένας παράγοντας που μπορεί να συμβάλει θετικά στην πρόληψη – αντιμετώπιση της παραβατικότητας ανηλίκων είναι τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Τα ΜΜΕ ασκούν μεγάλη επίδραση στο κοινό και κυρίως σε παιδιά και εφήβους. Για να γίνει όμως αυτό θα πρέπει τα μηνύματα που προβάλλονται πρώτα από όλα να ελέγχονται ως προς το περιεχόμενό τους ενώ παράλληλα τα μηνύματα που θα επιλέγονται θα πρέπει να εστιάζουν στις ανθρώπινες αξίες και όχι στις εμπορικές που μέχρι τώρα παρουσιάζονται ως ιδανικές. Επίσης η προβολή βίας θα πρέπει να απαγορευτεί γιατί τα αποτελέσματά της έχουν αρνητικές επιπτώσεις και κυρίως στα παιδιά που μιμούνται ευκολότερα και άκριτα τα πρότυπα που τους παρουσιάζονται. Ακόμη σχετικά με την χρήση βλαβερών ουσιών όπως αλκοόλ ή ψυχοτρόπων ουσιών θα πρέπει να γίνονται ενημερώσεις μέσα από τα ΜΜΕ αλλά και από άλλους φορείς σχετικά με τις επιπτώσεις που επιφέρουν αυτές στον ανθρώπινο οργανισμό.

Όσον αφορά την διαμόρφωση γενικότερα του περιβαλλοντικού χώρου εκείνοι θα πρέπει να τροποποιηθούν και να σχεδιαστούν έτσι ώστε να είναι προσβάσιμοι στις ανάγκες των πολιτών και να καλύπτουν τις ανάγκες όλων των ηλικιακών ομάδων. Στην περίπτωση των ανηλίκων χρειάζεται να διαμορφωθούν ειδικοί χώροι που να μπορούν να ψυχαγωγηθούν παιδιά και νέοι με εποικοδομητικό τρόπο οι οποίοι θα είναι προσβάσιμοι ανεξαιρέτως κοινωνικοοικονομικής προέλευσης.

Σχετικά με την αστυνόμευση που επικρατεί και κυρίως στον ελλαδικό χώρο ή αστυνομία παρουσιάζει σημαντικές έλλειψης στο τρόπο που αντιμετωπίζει την παραβατικότητα ανηλίκων. Το προσωπικό της αστυνομίας εξαιτίας τους χαμηλού μορφωτικού επιπέδου που έχει πολλές φορές αντιμετωπίζει με ρατσιστικό τρόπο την παραβατική συμπεριφορά των ανηλίκων. Γι αυτό, το προσωπικό της αστυνομίας χρειάζεται να λάβει τις κατάλληλες γνώσεις σχετικά με το χειρισμό των ατόμων με παρεκκλίνουσα συμπεριφορά.

Τέλος η αντιμετώπιση της παραβατικότητας των ανηλίκων με τον εγκλεισμό τους σε ιδρύματα αγωγής και σωφρονιστικά καταστήματα θα πρέπει να αντικατασταθεί με άλλους τρόπους που θα καταστήσουν τον ανήλικο

δυνατό να ζει ελεύθερα με λειτουργικό και επικοδομητικό τρόπο τόσο για τον ίδιο όσο και για την κοινωνία που τον περιβάλλει. Για να γίνει εφικτό κάτι τέτοιο χρειάζεται ο ανήλικος με παραβατική συμπεριφορά να λάβει την κατάλληλη υποστήριξη από ειδικούς επιστήμονες η οποία θα τον βοηθήσει να αποκτήσει καλύτερη κατανόηση των συναισθημάτων του και των πράξεων του, καλύτερη διαχείριση των προβλημάτων του, υψηλότερη αυτοεκτίμηση και δυνατότητα να αναπτύξει λειτουργικές σχέσεις με τα μέλη γύρω του. Παράλληλα θα πρέπει να λάβει την απαραίτητη μόρφωση που χρειάζεται για να μπορέσει να αποκατασταθεί επαγγελματικά. Ωστόσο όλες αυτές οι ενέργειες θα έχουν αποδοτικότερα αποτελέσματα όταν πραγματοποιηθούν σε πλαίσιο εκτός ιδρυματοποίησης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αλεξάνδρου, Κ. (χ.χ.) *Οι Διαταραχές Συμπεριφοράς: Στην προσχολική, σχολική και εφηβική ηλικία*, Αθήνα: Δανά.

Αμπατζόγλου, Γ. (2001) <<Διαταραχές Διαγωγής>> στο Τσιάντης Γ., (επιμ.) Εισαγωγή στην παιδοψυχιατρική, Αθήνα: Καστανιώτη, σελ.149-166.

Ανταμένκο, Β. (1996) <<Η επιθετική συμπεριφορά και τα ηλεκτρομαγνητικά πεδία>> στο Νέστορος Ι., (επιμ.) Η επιθετικότητα στην οικογένεια στο σχολείο και στην κοινωνία, β' έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ.102-119.

Αρτινοπούλου, Β. (2001) *Βία στο Σχολείο. Έρευνες και πολιτικές στην Ευρώπη*, Αθήνα: Μεταίχιμο.

Βουϊδάσκη, Β. (1987) *Η επιθετικότητα σαν κοινωνικό πρόβλημα στην οικογένεια και στο σχολείο*, β' έκδοση, Αθήνα: Γρηγόρη.

Βουϊδάσκη, Β. (1996) <<Κοινωνικά αίτια της κυκλικής, κάθετης και οριζόντιας αφίδρομης επιθετικής συμπεριφοράς στις πρωτογενείς ομάδες κοινωνικοποίησης>> στο Νέστορος Ι., (επιμ.) Η επιθετικότητα στην οικογένεια στο σχολείο και στην κοινωνία, β' έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ.52-89

Βουλγαρίδου, Μ. (2009) <<Μετανάστευση και οικογένεια>> στο Παπαχριστόπουλος, Ν., Σαμαρτζή, Κ., (επιμ) Οικογένεια και νέες μορφές συλλογικότητας, Πάτρα: Orportuna, σελ.277-285.

Γεωργάκας, Π. (2007) *Εξάρτηση μια ατομική επιλογή. Απεξάρτηση μια συλλογική διαδικασία*, Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.

Γεωργούλας, Σ. (2000) *Ανήλικοι παραβάτες στην Ελλάδα*, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.

Δημοπούλου-Λαγωνίκα, Μ., Ταυλαρίδου-Καλούτση, Α., Μουζακίτη Χ. (2006) *Μεθοδολογία κοινωνικής Εργασίας-Μοντέλα παρέμβασης. Από την ατομική στη γενική-ολιστική προσέγγιση*, 4^η έκδοση Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ζέρβας, Γ. (1999) <<Η επιθετικότητα και η βία στον αθλητισμό>> στο Νέστορος, Ι., (επιμ.) Η επιθετικότητα στην οικογένεια στο σχολείο και στην κοινωνία, 5^η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, σελ. 308-319.

Ζωγράφου, Α. (1993) *Σχολική κοινωνική εργασία. Θεωρία πράξη και προβληματισμοί*, Πάτρα.

Ιωαννίδη, Β. (2006) *Εισαγωγή καινοτομιών στην ειδική αγωγή*, Αθήνα: Τυπωθήτω.

Καβουνίδη, Τ. (2005) <<Κοινωνικός αποκλεισμός: Έννοια, κοινοτικές πρωτοβουλίες, ελληνική εμπειρία και διλλήματα πολιτικής>> στο Καραντινός, Δ., Μαράτου – Αλιπράντη, Λ., Φρονίμου, Ε., (επιμ) Διαστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού στην Ελλάδα, τόμος Α΄, δ΄ έκδοση, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, σελ. 47-79.

Κάκουρος, Ε., Μανιαδάκη, Κ. (2006) *Ψυχοπαθολογία παιδιών και εφήβων. Αναπτυξιακή προσέγγιση*, Αθήνα: Τυπωθήτω.

Καλλινικάκη, Θ. (1998) *Κοινωνική Εργασία-Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική της κοινωνικής εργασίας*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κασιμάτη, Ρ., Γεωργούλας, Σ., Παπαϊωάννου, Μ., Πάντραλος, Ι. (2006) *Κοινωνιολογία. Γ΄ λυκείου βιβλίο μαθητή*, Αθήνα: Οργανισμός εκδόσεων διδακτικό βιβλίο.

Κατσίρα, Λ. Β. (2008) *Ανήλικοι Παραβάτες. Ο Ρόλος της Εκπαίδευσης και της Συμβουλευτικής II* στο Νέστορος, Ι., (επιμ.) Η επιθετικότητα στην οικογένεια στο σχολείο και στην κοινωνία, 5^η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, σελ. 308-319.

Κολιάδης, Ε. Α. (1995) *Θεωρίες Μάθησης και εκπαιδευτική πράξη. Κοινωνικό γνωστικές θεωρίες*, 2^{ος} τόμος, 3^η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Κορδούτης, Π. (2006) <<Η επιθετικότητα ως κοινωνικό κίνητρο>> Θεωρία για την ερμηνεία και πρόβλεψη της επιθετικής συμπεριφοράς. στο Νέστορος, Ι., (επιμ.) Η επιθετικότητα στην οικογένεια στο σχολείο και στην κοινωνία, 5^η έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, σελ. 138-151.

Κουντούρης, Δ. (2006) *Το επιθετικό παιδί*, 1^η Έκδοση, Αθήνα: Δωδώνη.

Κουράκης, Ν. (1999) *Έφηβοι Παραβάτες και Κοινωνία. Θεμελιώδεις αξίες, θεσμοί και νεανική παραβατικότητα στην Ελλάδα*, Εκδόσεις Σακούλα.

Κούρτη, Ε. (1996) <<Γλώσσα και επιθετικότητα>> στο Νέστορος, Ι. Ν., (επιμ.) Η επιθετικότητα στην οικογένεια στο σχολείο και στην κοινωνία, β' έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ. 68-81.

Κρασανάκης, Γ. Ε. (1996) <<Η τιμωρία ως μορφή επιθετικής συμπεριφοράς των Ελλήνων πατέρων προς τα παιδιά τους>>>> στο Νέστορος, Ι. Ν., (επιμ.) Η επιθετικότητα στην οικογένεια στο σχολείο και στην κοινωνία, β' έκδοση, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σελ.152-173.

Κυπριανού, Π. (2009) <<Οικογένεια και σχολείο. Προς δημιουργική συνάντηση >> στο Παπαχριστόπουλος, Ν., Σαμαρτζή, Κ., (επιμ.) Οικογένεια και νέες μορφές συλλογικότητας, Πάτρα: Orportuna, σελ.239-276.

Λαμπροπούλου, Μ., Λαγωνίκα, Μ. (1994). *Κοινωνικός Έλεγχος του Εγκλήματος*, Αθήνα: Παπαζήση.

Λιάππας, Ι. Α. (2001) <<Εφηβεία και χρήση ουσιών>> στο Τσιάντης Γ., (επιμ.) Εισαγωγή στην παιδοψυχιατρική, 2^η έκδοση, Αθήνα: Καστανιώτη, σελ.261-275.

Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (2006) <<Επικοινωνία-Διαπροσωπικές σχέσεις>> στο Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ., Καραθανάση-Κατσαούνου, Α., Μπότου, Α., (επιμ.) Συμβουλευτική γονέων. Για ένα ευτυχισμένο αύριο των παιδιών μας, Αθήνα, σελ.52-81.

Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ. (1999) *Συμβουλευτική ψυχολογία*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μάνος, Κ. (1998) *Ψυχολογία του εφήβου. Με εισαγωγή στην ψυχολογία του παιδιού. Εξελικτική ψυχολογία*, 5^η έκδοση Αθήνα: Γρηγόρη.

Μάνος, Ν. (1997) *Βασικά στοιχεία κλινικής ψυχιατρικής*, Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις University press studio.

Μαρσέλος, Μ. (1997) *Εξαρτησιογόνες ουσίες. Φαρμακολογία, τοξικολογία, ιστορία, κοινωνιολογία, νομοθεσία*, Εκδόσεις τυπωθήτω.

Μάτσα, Κ. (2007) *Ψάξαμε ανθρώπους και βρήκαμε σκιάς- το αίνιγμα της τοξικομανίας*, Αθήνα: Άγρα.

Μπότου, Α. (2006) <<Σχέση σχολείου-οικογένειας>> στο Μαλικιώση-Λοΐζου, Μ., Καραθανάση-Κατσαούνου, Α., Μπότου, Α., (επιμ.) Συμβουλευτική γονέων. Για ένα ευτυχισμένο αύριο των παιδιών μας, 2^η έκδοση, Αθήνα, σελ.132-144.

Νέστορος, Ι., (1996). Ν. Η επιθετικότητα στην οικογένεια στο σχολείο και στην κοινωνία, 2^η έκδοση. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Νόβα –Καλτσούνη, Χ. (2008) *Η εξέλιξη του παιδιού στο κοινωνικό περιβάλλον*, Αθήνα: Gutenberg.

Νόβα-Καλτσούνη, Χ. (2001) *Μορφές αποκλίνουσας συμπεριφοράς στην εφηβεία. Ο ρόλος της οικογένειας και του σχολείου* Αθήνα: Gutenberg.

NOMO 3189/2003(ΦΕΚΑ/243/21.10.2003)

Παιδική ψυχολογική Εγκυκλοπαίδεια (1994) Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παππά, Β. (2006) *Επάγγελμα γονέας. Ψυχολογικοί τύποι γονέων και συμπεριφορά παιδιών και εφήβων*, 2^η έκδοση, Εκδόσεις Καστανιώτη.

Παπανούτσος, Ε. (1971) *Ο λόγος και ο άνθρωπος*, Εκδόσεις Ίκαρος.

Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1985) *Εξελικτική ψυχολογία. Η ψυχική ζωή από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση*, τόμος 2, προσχολική ηλικία. Αθήνα.

Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1985) *Εξελικτική ψυχολογία. Η ψυχική ζωή από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση*, τόμος 3, σχολική ηλικία. Αθήνα.

Παρασκευόπουλος, Ι. Ν. (1985) *Εξελικτική ψυχολογία. Η ψυχική ζωή από τη σύλληψη ως την ενηλικίωση*, τόμος 4, εφηβική ηλικία. Αθήνα.

Pain, J. (1998) <<Για τη θεσμική βία στο σχολικό περιβάλλον>> στο Μπεζέ Λ., (επιμ.) Βία στο σχολείο, βία του σχολείου, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, σελ. 49-60.

Selosse, J. (1998) <<Βία (προέλευση, σενάρια, πρότυπα) και μη προσαρμογή>> στο Μπεζέ Λ., (επιμ.) Βία στο σχολείο, βία του σχολείου, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, σελ. 19-34.

Σπινέλλη, Δ. (1990) *Βασικά στοιχεία ποινικού δικαίου και ποινικής δικονομίας*, Αθήνα-Κομοτηνή: Σακκούλα.

Σταθόπουλος, Π. Α. (2005) *Κοινωνική πρόνοια. Ιστορική εξέλιξη, νέες κατευθύνσεις*, Αθήνα: Παπαζήση.

Σταύρου Ε. Χριστογιώργος, Σ. Μ. (2001) <<Διαζύγιο>> στο Τσιάντης Γ., (επιμ.) Εισαγωγή στην παιδοψυχιατρική, 2^η έκδοση, Αθήνα: Καστανιώτη, σελ.343-358.

Τσακιράκης, Ν. (2004) *Βία και επιθετικότητα στο σχολείο και στην οικογένεια. Πρόληψη – Αντιμετώπιση*, Αθήνα: Περιοδικό ΘΕΑ τ. 24.

Φαρσεδάκης, Ι. (1985) *Παραβατικότητα & Κοινωνικός Έλεγχος των Ανηλίκων*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Φράγκου, Χ. (2004) *Ψυχοπαιδαγωγική*. Gutenberg.

Φρατζεσκάκης, Ι. (1987) *Αντικοινωνική συμπεριφορά των νέων. Χουλιγκανισμός,*

ναρκωτικά και λοιπές σύγχρονες μορφές αντικοινωνικής συμπεριφοράς, Αθήνα: Σακκούλα.

Fortin, J. (1998) <<Κατάρτιση των εκπαιδευτικών στη πρόληψη των καταστάσεων βίας>> στο Μπεζέ Λ., (επιμ.) Βία στο σχολείο, βία του σχολείου, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα, σελ. 93-115.

Χασάπης, Ι. (1987) *Ψυχοπαθολογία της νηπιακής ηλικίας*, Αθήνα: Βασιλόπουλος.

Χρηστάκης, Κ. (2006) *Η επιθετική συμπεριφορά στην προσχολική ηλικία*, Αθήνα: Ατραπός.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Silberman, C. (1973) *The Open Classroom Reader*, New York: Vintage.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΜΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Herbert, M. (1997) *Ψυχολογική Φροντίδα του παιδιού και της οικογένειας του*, μετάφραση: Σκαρβέλη Γ., Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Herbert, M. (1994) *Ψυχολογικά προβλήματα εφηβικής ηλικίας*, μετάφραση: (χ.μ.), επιμελητής: Καλαντζή, Α., Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Herbert, M. (1993) *Ψυχολογικά προβλήματα παιδικής ηλικίας*, μετάφραση: (χ.μ.) επιμελητής: Παρασκευόπουλος, Ι., 2^{ος} τόμος, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Thio, A. (2008) *Παρεκκλίνουσα συμπεριφορά*, μετάφραση: Μπαρμπάτση, Μ., επιμελητής: Τσουραμάνης Χ., Μ., 2^η έκδοση, εκδόσεις Ελλην.

Thio, A. (2003) *Παρεκκλίνουσα συμπεριφορά*, μετάφραση: (χ.μ.) 4^η Έκδοση, Αθήνα.

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

Παπαϊωάννου, Κ. (1995) <<Σχολική κοινωνική εργασία>>, Κοινωνική εργασία, 10^{ος} τόμος, (39), σελ.:172-174.

Βασιλιάς, Α. (1987). <<Εγκληματικότητα: Μια θεωρητική προσέγγιση>>, Κοινωνική Εργασία, (7), σελ.: 163-167.

Βουϊδάσκη, Β. (2000) <<Ο ελεύθερος χρόνος ως κοινωνικό - οικονομικό δικαίωμα και η σχέση του με την πρόκληση κοινωνικής βίας >> , Κοινωνική Εργασία, (59), σελ.: 143-164.

Γαλάνης, Γ. (1989) <<Ανεργία και Εγκληματικότητα>> , Κοινωνική Εργασία, (13), σελ.: 51-54.

Ζαϊμάκης, Γ. (2005) <<Το φαινόμενο της βίας στο ελληνικό ποδόσφαιρο>>, Κοινωνική Εργασία, (80), σελ.: 223-246.

Καρβουνιάρης, Β. (1987) <<Σύγχρονη Πόλη και Εγκληματικότητα>>, Κοινωνική εργασία, (7), σελ.:177-180.

Πανούσης, Γ. (2004) <<Κοινωνικός αποκλεισμός & Κοινωνικοί αποκλειστές>>, Κοινωνική Εργασία, (73), σελ.: 9-15.

Σπινέλλη, Κ. Δ., Αποσπóρη, Ε., (1994). <<Εργαζόμενη μητέρα και παραβατικότητα ανηλίκων: Μυθος ή πραγματικότητα>> Εκλογή, (103), σελ.: 260-270.

Τσάγκαρη, Μ. (2003) <<BYLLYING:Η βία και η επιθετικότητα μεταξύ συνομηλίκων στην παιδική ηλικία>>, Κοινωνική Εργασία, (69), σελ.: 9-42.

ΠΤΥΧΙΑΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΑ

Κουτρομάνου- Ντοντουλάκη, (2009) *Παραβατικότητα ανηλίκων: το προφίλ του ανήλικου παραβάτη και όψεις κοινωνικής παρέμβασης*, «Αδημοσίευτη πτυχιακή εργασία», ΤΕΙ ΠΑΤΡΑΣ

ΗΜΕΡΙΔΕΣ

Νικόλαος Μάνεσης (2010). Θέμα.Οι κοινωνικές διαστάσεις του σχολικού εκφοβισμού.Πραγματοποιήθηκε στο patra palace.

ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

Ακαλέστου, Μ., Τσιάντης, Α., (2011) <<Εκφοβισμός και βία στο σχολείο: Το πρόγραμμα παρέμβασης. STOP! Στην ενδοσχολική βία>>, Ένεκα

Λόγου, (35) σελ. 4-5 στο www.epypse.gr/upload/images/teuxos_35_apdf [Πρόσβαση στις 17 Μαΐου 2012]

Μακρή- Μπότσαρη, Ε. (2008) *Σύγχρονα προβλήματα εφηβείας*, στο http://blogs.sch.gr/kkiourtsis/files/2012/04/EY7-ekpa_provlmata_efiveias.pdf . [Πρόσβαση στις 13 Μαΐου 2012]

Ματσόπουλος Α. (2009) <<Επιθετικότητα και βία στα σχολεία: στρατηγικές αντιμετώπισης>>, *Art of crime*, (11) στο <http://old.aw.uoa.gr/crime-research/via-schools.pdf> [Πρόσβαση στις 15 Ιουλίου 2012]

Μόττη- Στεφανίδη, Φ., Τσέργας, Ν., (επιμ.) (2000) *Όταν τα πράγματα στο σχολείο αγριεύουν*, στο www.pi-schools.gr/download/lessons/social/entypa/epithet2pdf [Πρόσβαση στις 17 Μαΐου 2012]

anikoulouli

http://www.anikoulouli.gr/index.php?pathID=1_2_75_78&aid=362

http://www.anikoulouli.gr/index.php?pathID=1_2_75_78&aid=359

history today [ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΙΣ 27 ΙΟΥΛΙΟΥ 2012]

<http://www.historytoday.com/robert-garland/juvenile-delinquency-graeco-roman-world> [ΠΡΟΣΒΑΣΗ ΣΤΙΣ 27 ΙΟΥΛΙΟΥ 2012]

ΛΑΜΠΡΟΠΟΥΛΟΣ Β-(2012) «ΔΡΑΚΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΟΥ: ΤΗΣ ΕΛΙΩΣΕ ΤΟ ΚΕΦΑΛΙ ΜΕ ΜΙΑ ΠΕΤΡΑ ΠΕΝΤΕ ΚΙΛΩΝ»

ΤΟ ΒΗΜΑ <http://www.tovima.gr/society/article/?aid=470059>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Δράκος της Πάρου: «Της έλιωσα το κεφάλι με μια πέτρα πέντε κιλών»

«Γύρισα την κοπέλα ανάσκελα και την κτύπησα με μία μεγάλη πέτρα - βάρους...πέντε κιλών- πάνω από το αριστερό της μάτι. Την είχα αρπάξει από το λαιμό και προσπαθούσα να την κρύψω σε μια σχισμή, όμως εκείνη αντιστεκόταν και με έβριζε. Την κτυπούσα συνέχεια με την πέτρα... Είδα να τρέχουν αίματα στο πρόσωπό της και πέταξα την πέτρα στην θάλασσα. Στην αρχή εγώ πήγα να της αρπάξω το κινητό για να το πουλήσω και να στείλω λεφτά στην άρρωστη μάνα μου, στο Πακιστάν, που έχει ανάγκη. Για να την πλησιάσω προσποιήθηκα ότι μιλούσα κι εγώ στο κινητό. Την ακινητοποίησα και της το πήρα. Όμως εκείνη κουνιότανε και άρχισα στην αρχή να της ρίχνω μπουνιές στο σώμα. Της έβγαλα το παντελόνι και το μαγιώ και την κακοποίησα. Μόλις τελείωσα σκουπίστηκα με τα ρούχα της! Της είχα βγάλει το παντελόνι και το μαγιώ και τα πέταξα μακριά για να μην τρέξει γρήγορα και ζητήσει βοήθεια. Μετά πήγα να την κρύψω στη σχισμή και άρχισα να την κτυπώ με την πέτρα. Αφού την εγκατέλειψα πήγα προς το εστιατόριο που δούλευα και πέταξα το κινητό στα σκουπίδια του ξενοδοχείου...»

Απόσπασμα από την απολογία που έδωσε, στις 5 Αυγούστου 2012, σε αξιωματικούς της ΕΛ.ΑΣ και σε δικαστικούς ο 19χρονος «δράκος της Πάρου», ο οποίος περιέγραψε με ανατριχιαστικές λεπτομέρειες την κακοποίηση της 15χρονης Μυρτούς αλλά και ό,τι προηγήθηκε και ακολούθησε της εγκληματικής επίθεσης.

«Το Βήμα» αποκαλύπτει τη δικογραφία της υπόθεσης με τις μαρτυρίες του δράστη, του εργοδότη του, της μητέρας του θύματος και των βασικών μαρτύρων της εγκληματικής επίθεσης.

Την ίδια ώρα κύρια ανάκριση διατάχθηκε από τον Εισαγγελέα Κυκλάδων σε βάρος του εργοδότη του Πακιστανού, προκειμένου να διαπιστωθεί πώς ο δράστης της εγκληματικής επίθεσης απασχολείτο στην επιχείρησή του, χωρίς να διαθέτει την προαπαιτούμενη άδεια και ταξιδιωτικά έγγραφα.

Ο 19χρονος, λοιπόν, Πακιστανός ανέφερε στην απολογία του -

εκπροσωπείται νομικά από την δικηγόρο Μυκόνου κ. Αλεξάνδρα Δήμου-ότι είχε έλθει το 2010 στην Ελλάδα μέσω του Έβρου και αρχικά διέμενε στην Σκάλα Ωρωπού. Αμέσως μετά μετέβη στην Πάρο, όπου φέρεται να βρήκε δουλειά σε μια τουριστική μονάδα «για να κουρεύει το γκαζόν», όπως χαρακτηριστικά αναφέρει. Σε αυτήν την δουλειά φέρεται να πληρωνόταν με 450 ευρώ τον μήνα.

Όπως κατέθεσε στην συνέχεια «την προηγούμενη του περιστατικού, δηλαδή το Σάββατο, είχα πάει με έναν φίλο μου Πακιστανό σε ένα πανηγύρι που είχε γίνει στο Πίσω Λιβάδι της Πάρου, από όπου φύγαμε στις 4:00 το πρωί και πήγα στο σπίτι του φίλου μου κοντά σε ένα βενζινάδικο της περιοχής. Κανονικά την επόμενη ημέρα το πρωί έπρεπε να γιορτάσουμε το Ραμαζάνι, όμως μας πήρε ο ύπνος και ξυπνήσαμε αργά, φάγαμε και είδαμε τηλεόραση. Το απόγευμα αποφάσισα να γυρίσω στο εστιατόριο που δούλευα. Φορούσα άσπρο παντελόνι και μια μπλε μπλούζα. Περνώντας μπροστά από την παραλία είδα να κάνει μπάνιο μία γυναίκα. Ενώ περνούσαν και δύο άνδρες. Μετά από λίγο είδα στα βραχάκια την 17χρονη κοπέλα».

Στην απολογία του ο 19χρονος Πακιστανός δείχνει, σε φωτογραφίες των αστυνομικών με το πρόσωπο της άτυχης κοπέλας, σε ποιο ακριβώς σημείο της προκαλούσε τα βαρύτατα τραύματα!

Ο Πακιστανός αναφέρει ακόμα, ότι μετά την επίθεση πήγε στο υπόγειο κατάλυμά του, έκανε μπάνιο και αργότερα έπλυνε τα ρούχα του.

Κρίσιμες θεωρήθηκαν οι δύο καταθέσεις του 37χρονου σερβιτόρου της ίδιας ξενοδοχειακής μονάδας, ο οποίος αρχικά μίλησε για την παρουσία στην περιοχή ενός μοτοσυκλετιστή με μαγιώ βερμούδα που έκανε σουζέξ. Όμως στις 2 Αυγούστου ο ίδιος μαρτυρας κατέθεσε για τις κινήσεις του 19χρονου Πακιστανού με τον οποίο εργάζονται στην ίδια τουριστική μονάδα.

Όπως κατέθεσε «εκείνη την ώρα είχα επιστρέψει από το σημείο και έτρωγα, όταν είδα τον Αλί να κατευθύνεται στο υπόγειο δωμάτιό του. Αργότερα τον ρώτησα για το περιστατικό και μου είπε ότι είχε δει δύο ύποπτα αυτοκίνητα στο σημείο που σημειώθηκε η επίθεση...».

Κατάθεση έδωσε και ο 40χρονος ιδιοκτήτης της τουριστικής μονάδας που είπε ότι «ο Αλί μου ζήτησε να φύγει για το Πακιστάν γιατί πέθανε η

γιαγιά του. Μετά έκλεισε το τηλέφωνο. Με πήρε για να μου πει ότι τον έπιασε η Αστυνομία στην Ομόνοια μαζί με ένα άλλο παιδί από το Μπαγκλαντες. Μετά δεν είχα καμιά άλλη επικοινωνία μαζί του».

Τελος συγκλονιστική είναι η κατάθεση της μητέρας του άτυχου κοριτσιού. Όπως προκύπτει από την κατάθεσή της είχε πάει από νωρίς το απόγευμα σε μικρή παραλία κοντά στη «Χρυση Ακτή» και γύρω στις 6:00 ή ώρα το απόγευμα η άτυχη Μυρτώ της ζήτησε να πάει για πρώτη φορά στα βραχάκια, για σωματική της ανάγκη, απ' όπου επέστρεψε σχετικά γρήγορα.

Λίγη ώρα αργότερα η Μυρτώ -όπως καταθέτει η μητέρα της- της ζήτησε να πάει πάλι προς τα βράχια της «Χρυσής Ακτής» για να ακούσει μουσική από το κινητό της. Της είχε ζητήσει να την καλέσει στο κινητό της για να αναχωρήσουν από το σημείο.

«Μετά από μισή ώρα άρχισα να την καλώ στο κινητό και αυτό ήταν κλειστό. Αρχισα να κινούμαι στην περιοχή πότε πεζή, πότε με το αυτοκίνητό μου και να την ψάχνω. Την καλούσα αλλά το τηλέφωνο ήταν κλειστό. Τότε έφυγα με το αυτοκίνητό μου και πήγα στην παραλία της Πούντας, όπου βρισκόταν η άλλη 19χρονη κόρη μου, για να ψάξουμε μαζί την Μυρτώ. Πήγαμε πάλι στη «Χρυση Ακτή», όπου ψάχναμε να την βρούμε. Καποια στιγμή κινήθηκα από την άλλη πλευρά της παραλίας, προς το ξενοδοχείο "Ποσειδών", και τότε μου φάνηκε ότι την είδα στα απέναντι βράχια. Πήγαμε τότε κοντά στο σημείο με την κόρη μου και την βρήκαμε....».

ΑΝΑΡΤΗΘΗΚΕ 8-8-2012 από directNEWS.gr πηγή: tovima

Αυτή είναι η σελίδα της Google για την ιστοσελίδα :

<http://directnews.gr/greece/16619-drakos-ths-parou-ths-eliosa-to-kefali-memia-petra-pente-kilon.html>

[Πρόσβαση 23 Αυγούστου 2012]

* Θέμα « Υπόμνημα του Συνδέσμου Κοινωνικών Λειτουργών Ελλάδος σχετικά με την Κοινωνική Πολιτική στον ευρύτερο χώρο της Δικαιοσύνης.»

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

1. Λειτουργία και Στελέχωση Κοινωνικής Υπηρεσίας στα Πρωτοδικεία (N 2447/96, άρθρο 49)

Όπως είναι γνωστό με βάση το άρθρο 49 του Ν 2447/96 ιδρύεται σε κάθε Πρωτοδικείο της χώρας Κοινωνική Υπηρεσία που λειτουργεί ως αυτοτελής και αποκεντρωμένη υπηρεσία με την εποπτεία του Υπουργείου Δικαιοσύνης και του Υπουργείου Υγείας και Πρόνοιας.

Η λειτουργία της Υπηρεσίας αυτής κρίνεται απαραίτητη για:

- ♦ Την επιμέλεια των τέκνων σε περίπτωση διαζυγίου των γονέων. Η έκθεση κοινωνικής έρευνας θα διευκολύνει το έργο των δικαστών προκειμένου να επιλεγεί το κατάλληλο περιβάλλον για την φροντίδα και την ομαλή ψυχοκοινωνική ανάπτυξη του παιδιού.
- ♦ Την υιοθεσία. Η έκθεση κοινωνικής έρευνας όπως προβλέπεται και από το άρθρο 1557 του Ασπ. Κώδικα και αφορά την προσωπικότητα και την υγεία των ενδιαφερομένων γονέων αλλά η Κοινωνική Υπηρεσία μπορεί να διαδραματίσει σημαντικό ρόλο και μετά την υιοθεσία με την ψυχοκοινωνική στήριξη των θετών γονέων και την παρακολούθηση του περιβάλλοντος του υιοθετηθέντος τέκνου συμβάλλοντας στην ομαλή εξέλιξη τους.
- ♦ Τον διορισμό δικαστικού συμπαραστάτη. Η έκθεση κοινωνικής έρευνας διευκολύνει το Δικαστήριο να αποφασίσει την υποβολή ενός προσώπου σε δικαστική συμπάρσταση και την καταλληλότητα του προσώπου, που θα διοριστεί δικαστικός συμπαραστάτης ή το ίδρυμα που θα επιλεγεί.

Η λειτουργία Κοινωνικής Υπηρεσίας στα Πρωτοδικεία θα διευκολύνει επίσης το έργο των Δικαστηρίων και θα στηρίξει πολλαπλά τον πολίτη σε πολλές περιπτώσεις σε συνδυασμό με τον Ν3500/26.10.06 για την επιμέλεια ανηλίκων, την υιοθεσία, την ενδοοικογενειακή βία και την επιτροπεία ασυνόδευτων ανηλίκων αιτούντων άσυλο, καθώς και σε περιπτώσεις παραμέλησης εποπτείας ανηλίκων, βιασμού και ασέλγειας ανηλίκων, αντιμετώπισης ψυχικά ή σωματικά πασχόντων ατόμων, τοποθέτησης σε Ιδρύματα ατόμων για κοινωνικούς λόγους, κακοποίησης παιδιών και γυναικών κλπ.

Σήμερα, το έργο της Υπηρεσίας αυτής ανατίθεται από τις Εισαγγελικές αρχές σε Κοινωνικούς Λειτουργούς, που υπηρετούν σε άλλες υπηρεσίες και κυρίως στη Νομαρχιακή Αυτοδιοίκηση. Ωστόσο, οι Κοινωνικοί Λειτουργοί των Νομαρχιών δεν επαρκούν για την κάλυψη αυτών των αναγκών και στις περισσότερες περιπτώσεις αδυνατούν να βοηθήσουν αποτελεσματικά, όπως και οι Κοινωνικοί Λειτουργοί άλλων Υπηρεσιών.

Με βάση όλα τα ανωτέρω, κρίνουμε επιτακτική την ανάγκη της άμεσης λειτουργίας των Κοινωνικών Υπηρεσιών στα Πρωτοδικεία προκειμένου να καλυφθούν οι τεράστιες ανάγκες και να αντιμετωπισθούν έντονα προβλήματα ενός μεγάλου αριθμού πολιτών, κυρίως από ευπαθείς κοινωνικές ομάδες.

2. Λειτουργία και Στελέχωση των Εταιριών Προστασίας Ανηλίκων και των Δικαστηρίων Ανηλίκων

Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων

Οι Εταιρείες Προστασίας Ανηλίκων ιδρύθηκαν με το Ν. 2724/40 σε όλα τα Πρωτοδικεία της χώρας. Σήμερα στο μεγαλύτερο ποσοστό τους υπολειτουργούν, αρκετές είναι αδραντοποιημένες και πολύ λίγες λειτουργούν παρά τα πολλά προβλήματα που αντιμετωπίζουν. Μέχρι σήμερα, κάποιες νεώτερες νομοθετικές ρυθμίσεις δεν κατάφεραν να λύσουν τα προβλήματα λειτουργίας των Εταιριών αυτών.

Κρίνουμε απαραίτητη τη τροποποίηση της νομοθεσίας, που διέπει τις Εταιρείες και την εναρμόνισή της στα σύγχρονα προβλήματα με νομοθετικές ρυθμίσεις που θα παρέχουν πλήρη νομοθετική κάλυψη και θα στηρίζουν το σημαντικό έργο για την προστασία των ανηλίκων καθώς και την πρόληψη παραβατικής συμπεριφοράς ανηλίκων που βρίσκονται σε ηθικό κίνδυνο και στερούνται προστασίας από το οικογενειακό περιβάλλον. Συγχρόνως, είναι απαραίτητη η πρόσληψη του απαραίτητου επιστημονικού προσωπικού και ειδικότερα των Κοινωνικών Λειτουργών που απαιτούνται προκειμένου να επιτευχθούν οι παραπάνω στόχοι.

Δικαστήρια Ανηλίκων – Επιμελητές Ανηλίκων

Τα Δικαστήρια Ανηλίκων και ο θεσμός των Επιμελητών Ανηλίκων λειτουργούν με βάση το Ν 2793/54, το ΝΔ 378/1976 και το ΠΔ 48/1979. Ως Επιμελητές Ανηλίκων διορίζονται κάτοχοι πτυχίων διαφόρων επιστημονικών ειδικοτήτων και Κοινωνικής Εργασίας.

- Ο θεσμός των Δικαστηρίων Ανηλίκων είναι ιδιαίτερα σημαντικός τόσο στον τομέα της πρόληψης και της παραβατικότητας των ανηλίκων, όσο και της καταστολής. Στην υπηρεσία Επιμελητών Ανηλίκων υπηρετούν επαγγελματίες διαφόρων ειδικοτήτων, όπως Κοινωνικοί Λειτουργοί, Κοινωνιολόγοι, Ψυχολόγοι, Νομικοί και Κοινωνικοί Ανθρωπολόγοι. Οι Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης υπάλληλοι διορίζονται σε θέσεις του κλάδου ΠΕ Σωφρονιστικής Ανηλίκων, ενώ οι Κοινωνικοί Λειτουργοί σε θέσεις του κλάδου ΤΕ Επιμελητών Ανηλίκων. Συμφωνά με το Π.Δ.49/79 ορίζονται τα καθήκοντα των Επιμελητών Ανηλίκων, τα οποία είναι κοινά και για τους δύο ανωτέρω κλάδους. Ωστόσο σε αντίθεση με τα καθήκοντα, οι μισθολογικές απολαβές των Κοινωνικών Λειτουργών- Επιμελητών Ανηλίκων συνεχίζουν να παραμένουν συγκριτικά κατώτερες των συναδέλφων τους του κλάδου ΠΕ Σωφρονιστικής Ανηλίκων. Στο ίδιο πλαίσιο οι ΤΕ Επιμελητές Ανηλίκων υπολείπονται των συναδέλφων τους του κλάδου ΠΕ στις κρίσεις για την επιλογή προϊσταμένων τμημάτων και διευθύνσεων.

Ζητάμε την εξίσωση των μισθολογικών απολαβών των δύο κλάδων και να τροποποιηθούν οι διατάξεις που αναφέρονται στην εξέλιξη των υπαλλήλων του κλάδου ΤΕ προκειμένου να αποκατασταθεί η άδικη αντιμετώπιση υπαλλήλων που ασκούν τα ίδια ακριβώς καθήκοντα.

- Για την ομαλή λειτουργία του θεσμού κρίνεται απαραίτητη η άμεση κάλυψη των κενών οργανικών θέσεων της κατηγορίας ΤΕ Επιμελητών

Ανηλίκων με την πρόσληψη Κοινωνικών Λειτουργών και της κατηγορίας ΠΕ Σωφρονιστικής Ανηλίκων με την πρόσληψη διαφόρων επιστημονικών ειδικοτήτων Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης.

- Επίσης είναι αναγκαία η καθιέρωση του θεσμού του Δικαστή Ανηλίκων με την απαραίτητη εξειδίκευση Δικαστών.

3. Επανασύσταση και λειτουργία της Επιθεώρησης Κοινωνικού Έργου στο Υπουργείο Δικαιοσύνης και κάλυψη των κενών οργανικών θέσεων των Κοινωνικών Λειτουργών στα καταστήματα κράτησης.

Ο κλάδος των Κοινωνικών Λειτουργών προσφέρει υπηρεσίες στο χώρο του Υπουργείου Δικαιοσύνης επί (35) τριανταπέντε και πλέον χρόνια, αρχικά στα Ιδρύματα Αγωγής Ανηλίκων και από το 1974 σε όλα τα Σωφρονιστικά Καταστήματα της χώρας. (Ν. 1735/73)

Οι συνάδελφοι που εργάζονται στα Καταστήματα Κράτησης και τα Ιδρύματα Αγωγής διαθέτουν μακρόχρονη και πολύτιμη επιστημονική και επαγγελματική εμπειρία. Προσέφεραν και προσφέρουν σημαντικό κοινωνικό έργο και αυτό έχει αναγνωριστεί από την Πολιτεία και τους κρατούμενους παρ' όλες τις αντίθετες συνθήκες που επικρατούν, στον εργασιακό χώρο (δυσανάλογα μικρός αριθμός σε σχέση με τους κρατούμενους, αναχρονιστική οργάνωση, ανεπαρκή προγράμματα και μέσα κ.α.).

Οι Κοινωνικοί Λειτουργοί των φυλακών επί σειρά ετών επιωρίσθησαν σχεδόν εξ' ολοκλήρου την επιστημονική ευθύνη της σωφρονιστικής φροντίδας χωρίς την βοήθεια άλλων επιστημονικών ειδικοτήτων. Επίσης συνέβαλαν τα μέγιστα σε κάθε προσπάθεια βελτίωσης και εκσυγχρονισμού του Σωφρονιστικού Συστήματος και των υπηρεσιών κοινωνικής φροντίδας συμμετέχοντας στο σχεδιασμό με τις επιστημονικές τους γνώσεις, αλλά και στην υλοποίηση με την επαγγελματική τους εμπειρία.

Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται μια συνεχής μείωση του αριθμού των Κοινωνικών Λειτουργών στο σωφρονιστικό χώρο, ενώ από τον Μάιο του 2000 δεν λειτουργεί και η Επιθεώρηση Κοινωνικού Έργου στο Υπουργείο Δικαιοσύνης.

Ως εκ τούτου, δεν υπάρχει εκπροσώπηση του κλάδου μας στο Κεντρικό Επιστημονικό Συμβούλιο των Φυλακών, όργανο αρμόδιο για την χάραξη της σωφρονιστικής πολιτικής.

Η Επιθεώρηση Κοινωνικού Έργου στην Κεντρική Υπηρεσία του Υπουργείου Δικαιοσύνης ήταν πάγιο αίτημα των συναδέλφων και είχαμε εκφράσει τις απόψεις μας σε πολλά υπομνήματα στο παρελθόν προς το Υπουργείο Δικαιοσύνης.

Στο Π.Δ. 278/88 (Οργανισμός του Υπουργείου Δικαιοσύνης) είχε προβλεφθεί η θέση Επιθεωρητή Κοινωνικού Έργου αλλά η θέση παρέμεινε κενή μέχρι το 1995 που ταποθετήθηκε ως επιθεωρητρια με απόσπαση όπως προεβλέπει ο συνάδελφος κυρία Π. Τσιλιμγκάκη.

Έργο της Επιθεώρησης είναι ο συντονισμός, η εποπτεία και η στήριξη του επιτελούμενου έργου των Κοινωνικών Λειτουργών των καταστημάτων κράτησης, καθήκοντα τα οποία με επιτυχία έφερε σε πέρας η συνάδελφος, ενώ συμμετείχε (από το 1983) σε όλες τις Νομοπαρασκευαστικές Επιτροπές για το Σωφρονιστικό